MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA

10 AASTAT

SEITSMEKÜMNE ESIMENE NUMBER : VEEBRUAR 2018

HIND 2€

9 772346 662013

#71 : TARTU

JUHTKIRI

KUHU ON KADUNUD KALA KARLOVA KOHALT?

1960ndatel Tartus elanud **Valve Janov** maalis Karlova vaate kohale hõljuma hiiglasuure kala ning **Tanel Rander** on (mitukümmend aastat hiljem) juhtinud tähelepanu, et kui hüpata Karlovas mõnda liivaauku, võib leida end kunagise Pannoonia ürgmere põhjast. **Mehis Heinsaar** on jällegi meenutanud, kuidas tema kunagise Supilinna korteri sisekliima meelitas raamatuvirnade vahele konnad elama. Ning mõnikord annab Tartu Postimees teada, et kass sõitis taksoga Karlovast kesklinna.

See kõik tundub Tartus täiesti iseenesestmõistetav. Tartus on tsükliline aeg, mis kulgeb septembrikuisest elavnemisest, kui tänavad äkitselt tudengeid täis on, talvise sessi koopaunne. Selle lõpetab kevade tärkamine, kui kõik tudengid taas lume alt välja sulavad ja tänavatele valguvad, ning siis toimub suubumine jälle südasuvisesse laustühjusesse, mida oskavad hinnata ainult linna jäänud ulmekirjanikud. See rütmiline loitsimine on pannud linna kohale kahtlemata kobrutama ühe nõidusliku kihi, mis toodab kala- ja muid ulmasid.

Samal ajal on Tartu peal ka üks kae. Ülikoolis käies tundus, et siinsete peopaikade keskmine eluiga on umbes kaks aastat, kui tuli järjest Maailma, Teise Maailma, Nälja, Plink Plonki, Kink Konki jne peiesid pidada. Kunsti- ja kogukonnaruumide sünd ja surm on samuti allutatud linnavalitsuse ning ülikooli vahelisele ressursijagamisele, mille käigus langes näiteks Y-galerii. Tartu kultuurielu kirevus ja jätkusuutlikkus sõltub suuresti korraldajate õhinast ning viitsimisest pidevas raha- ja ruumipuuduses muudkui uusi lahendusi leiutada. Seejuures tähendab *õhinapõhisus* mõnikord seda, et inimesi kutsutakse esinema, kellegi ruume kasutatakse ja tehnikat laenatakse ainult tänu eest, mis ideena on romantiline, aga tähendab, et keegi teeb pidevalt tasuta tööd. Teadmine, et Tartus kultuuri korraldades tuleb tihtipeale vähemalt mingit sorti administratiivsete tuuleveskitega võidelda, on nii süvenenud, et isegi kui näiteks kaasaegse kunsti festival ART IST KUKU NU UT oma plaanitud viisaastaku lõppu jõudis, arvati, et festival lõppes korraldajate väsimise tõttu. Viimase, 2014. aasta kunstifestivali pealkiri oli sobivalt „Head und, Tartu!".

Ning nüüd ongi Tartus teatud ajastu läbi saanud. Müürilehe asutamise aeg oli Tartu lähiajaloo üks kõige viljakamaid perioode, kui koduteel kesklinnast Hiinalinna astusin läbi Pärmivabrikus tossus tuksuvalt *techno*-peolt, kui eksperimentaalkirjanikud korraldasid rännakuid Tartu tihnikutesse, kui teaduslikke žargoone ja rituaale nihestatult läbimängiv Rahvusvaheline Konverents, Teaduslik Konverents kogunes Tartu Ülikooli raamatukogus nagu üks õige (mitte)akadeemiline üritus kunagi (soovitan tungivalt UTTV arhiivist salvestisi vaadata!) ning Y-galeriisse, Tartu Kunstimuuseumisse ja teistesse näitusepaikadesse toodi Kukunuudi ja ka MoKSi hoobadega rahvusvahelist kunstimelu. Nüüd on Y-galerii ruumides Saksa restoran. Varjend hallitab nukralt Pargi tänaval. Kink Konki asemel on Shooters. **Indrek Grigor** kolib Lätti. Tartu Kunstimuuseumi direktor ei ole enam **Rael Artel**. Aparaaditehas, mis on Tartu pikalt unistatud kultuuritehase realisatsioon, on seganud kultuurielu disaini- ja käsitöökaubandusega.

Õnneks on Elektriteater veel alles, kuigi pagendatud ülikooli vanasse kirikusse, kus *basic* olme, nagu elekter ja vesi, on teinekord küsimus, millele veel otsitakse lahendust. Ning **Liina Raus** avab varsti Aparaaditehases galerii. Psühhoteek ja Utoopia raamatupood annavad lootust, et Tartus on veel nihet. Tegijaid veel jagub, kuigi *õhinapõhine* on nüüd pigem tinglik mõiste korraldajate kohta, kes tegutsevad linna ja kulka toetustega. Tartu ei ole enam see isehakkajate puulinnake, kus on tunne, et kõik on võimalik, vaid keskmiselt institutsionaliseerunud väikeriigi teine linn, kus kultuuri küll sünnib, aga siiski lahkutakse pealinna ja metropolide suunas. Või ma ise olen etableerunud (ikkagi riigipalgaline kultuuritöötaja nüüd) ega tea enam, kus põrandaalune vastupanukultuur pulbitseb. Olen ka selles mõttes osa probleemist, et lahkusin Tartust juba neli aastat tagasi. Enne seda viitsisin rotikohvi küttel ühikatoas öösel pärast loenguid täiesti ebaakadeemilist seminarisarja korraldada. Võimalik, et 2012. aastal ellu viidud kõrgharidusreform, mis sundis nominaalaja ületanud tudengeid oma ainepunktide eest maksma ning nii mõnegi (sh siinkirjutaja) ülikoolist seetõttu välja lennutas, on seotud sellega, miks Tartus enam nii palju isetegutsejaid ei ole. Tudengid, samasugused, kes Pärmivabrikut, Vastikut Diskot, Semiosalongi jne vedasid, ei leia ainepunktide vorpimise kõrvalt enam hullusteks aega. Ning paljud kunstnikud, kuraatorid, kirjanikud ja korraldajad liikusid oma eludega lihtsalt edasi.

Kuidas võidelda etableerumise vastu uue põrandaaluse eksperimentaalkunstiga ja seda toitvale hullusele, nõidusele ja luhašamaanlusele Tartus taas hing sisse puhuda? Võimaliku retsepti annab **Kaisa Eiche** ühes 2009. aasta Müürilehes: „Võtta musta hane munetud muna, teha koore sisse väike auk ja raputada munavalge välja. Asendada see mehe spermaga, katta auk neitsinahaga ning matta muna sõnnikusse täpselt märtsikuu esimesel noorkuu päeval. Pärast kolmekümne päeva möödumist ilmub välja väike homunkulus, kes aitab ja kaitseb oma loojat ning tahab vastutasuks süüa vaid lavendlit ja vihmausse."

Piret Karro, keskkonna- ja kultuuritoimetaja

Foto: Riho Vahtras

Esikaanel Kiwa. Foto: Aleksander Kelpman

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	elustiili- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee
Kertu Viira	müügi- ja reklaamijuht	kertu@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel, Janis Kokk

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, KEITI KLJAVIN, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, SILLE PIHLAK, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: SA KULTUURILEHT

TOETAJAD: KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Kirju, heliplaate, raamatuid ja muid väljaandeid Müürilehe aadressile Voorimehe 9, 10146 Tallinn

Müürilehele pakke saates palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht püsilepinguga 1.80 € eest kuus: *tellimine.ee/myyrileht*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

JUUBEL

Kainik ja pikaealine sünnipäevalauas – *Helen Tammemäe* [6]

TARTU

TARTU VAIM

Igav liiv ja tühi väli Tartu kultuurielus – *Margus Kiis* [8]

Tartu südamelöökideks on elulootus äriplaani ja äraplaani vahel – *Berk Vaher* [9]

Kummituslik Tartu. Küsimusi vaimust ja kehast – *Meelis Friedenthal* [13]

Meta-mitte-Tartu – *Mudlum* [25]

Gurud, veidrikud või elukunstnikud – Tartu vaimu seitse palet – *Maia Tammjärv* [39]

PERSOONID

Intervjuu Kiwaga – *Maia Tammjärv* [10–12]

Kümme portreed Tartu isetekkelisest kultuurist [14–17]

LEGENDAARSED KOHAD

Tartu vanad peokohad [18–19]

Ülikooli raamatukogu – *Hanna Linda Korp* [24]

Narva mnt 89 ühikas [26–27]

VÕIM

20+ aastat Reformierakonna juhtimisel – *Henri Kõiv* [20–21]

Dekaad Tartu linnaplaneerimises – *Tiit Remm* [30–31]

KÜBERILM

Iduettevõtlusest Tartus – *Mait Rungi* [22–23]

ARVUSTUSED

Teater Must Kast – *Riina Oruaas* [28–29]

Värske Rõhu kogumik „Kivipilvede all" – *Marja Unt* [32]

Urmo Metsa „Võimalikud majad" – *Mirjam Parve* [33]

Uued plaadid [34–35]

SKEENE

DJ-ankeet: Tanel Mütt [34]

Uus eesti biit: Niilo Leppik [34]

Uus eesti graafika: Regina-Mareta Soonsein [37]

Kiirkohting: Mika Keränen [37]

MAAILM

RSRi veerg: Süüria konfliktist – *Mihkel Märtens* [38]

Piret Bristol

Piret Bristol on tartlane alates 1989. aastast. Tartu oma ülikooli ja eelkõige inimestega on õpetanud talle kõike – kirjandust, filosoofiat, psühholoogiat ja muud, mida elus vaja on olnud. Vaja on alati aga peaaegu kõike. Piretil on poeg Miikael (20) ning ilmunud 17 raamatut.

Käisin ta teatris

käisin esimest korda ta teatris oli
teisipäeva õhtu meil Narva mäel läks
kaduma üks tüdruk pärast etendust tulin
mööda Lutsu tänavat pöörasin
Jaani kiriku juurest
all-linna Rüütli tänava algusest
Raekoja platsile

galerii peegelaknalt nägin oma
peegeldust ainus tugevam
tunne sel õhtul
äkiline hirm ja võõrastus ennast nähes

selleks ajaks oli operatsioon
lõppenud ehk hulkus ta sel
hetkel mööda Tartut mida samastasin
ta mõjul pigem intuitiivselt
kui teadlikult minagi
korteri maja koduga

Tartut ta samastas minuga
peeglisse jääb igaüks
kes sinna on vaadanud

ta ootas mind Rüütli galerii akna juures
kus päevaajal tavatsevad
istuda kerjused maja küljes
on Ühispanga rahaautomaat

läksin koju ja korjasin peeglid
silma alt ära elavatest ja surnutest
sel hetkel midagi teadmata
väsinud mitmepäevasest äraolekust
hämaras köögis
(laetuld polnud siin kaua)
tundus nagu liigutaks
keegi end esikupeeglis

sõita polnud kuhugi
nüüd on mul Tartuga
viimased seosed ei moodustu
enam seoseid kohtades kus need
varem olid tuntavad
ega teistes kus alles võiksid tekkida

sõbrad on kolinud Tallinna
lingid minevikku muutunud
lehekülgedeks mida ei ole
võimalik avada

Tartu on vaikne

akna taga on ilus kuigi lubati sadu –
rahulikul vaatluspostil ülikooli ja
Tõnissoni kuju juures ta
ootab tormi Tartu on
aga vaikne
suviselt

tuleb vastu või käib täpselt mu ees
piki Rüütli tänavat käe otsas kulunud portfell
vanamoelises palitus mees

möödub ja kõnnib täpselt mu
ees pildistamiseks
hästi positsioneeritud valges pintsakus naine
beež õlakott harmoneerub sama tooni
juustega jalas mustad püksid mehelik
on see ta *look* mehelik ta
elukutse kellega veedab ta jaaniöö
foto ei vasta

möödunud aja mehe kümnest kolumnist
ilmub üks ega ärata tähelepanu
tasuta lehes ajaga kaasas käin
ega loe seda ei rebi pakikaupa
kaasa poe kõrval passivad
pensionärid küll

eilsed uudised on su üheksakümnendad
kogu see 20. sajand
näeb oma kaamet peegeldust
Rüütli galerii aknalt või juba uue
ihaldusväärse sajandi nägu

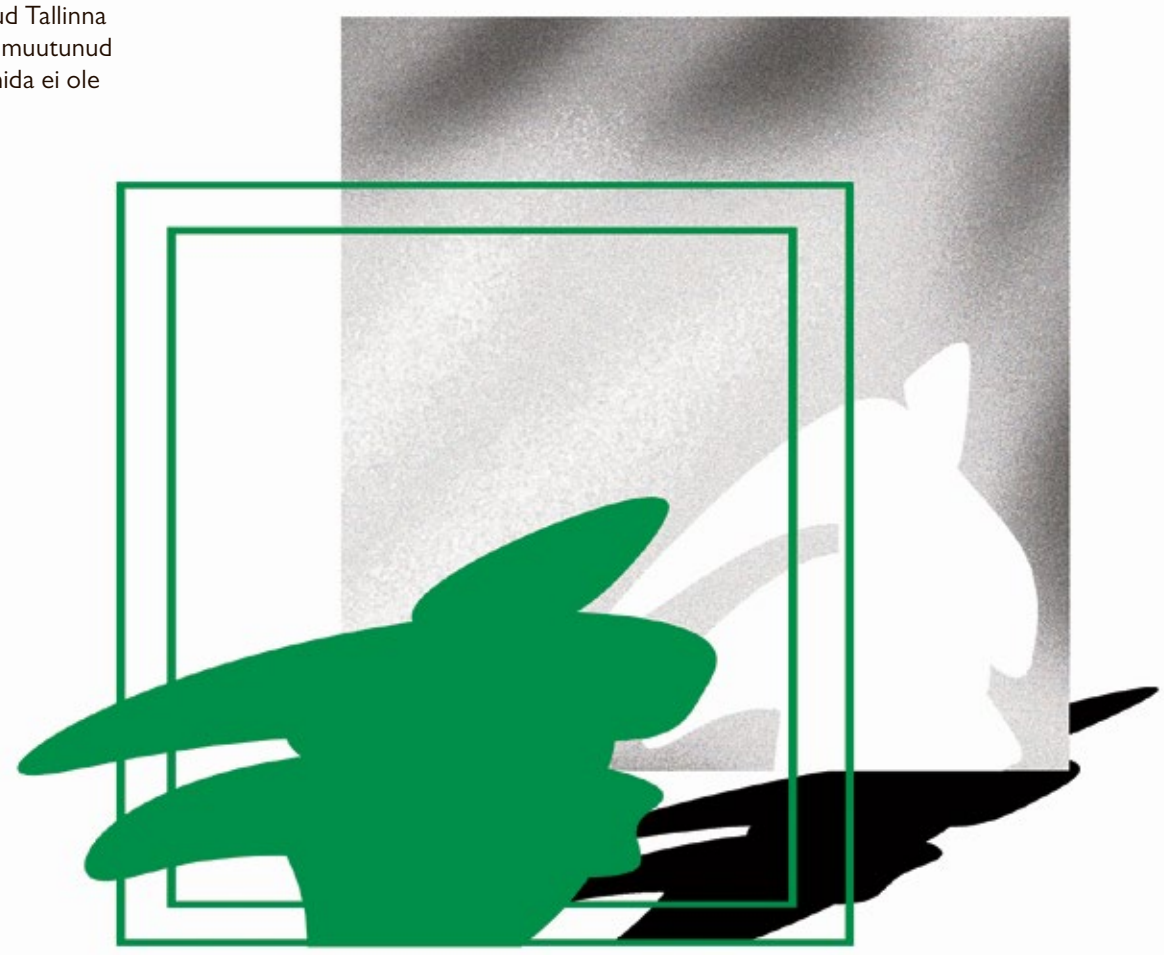

Illustratsioon: Ann Pajuväli

EESTI RAHVA MUUSEUM
ALEKSIS KIVI
SEITSE VENDA
EHK
UURALI
KAJAKAS
SUOMALAINEN
KARPALO
KESÄLAHTI
5 €
LITRA
SAVOLAINEN
PÄRN
SEPP
ANGERPIKK
TOOM
VALDMAA
Melodramaatiline
tragikomöödia
külmast, pimedusest,
unistustest ja reaalsusest.
Etendused
9. veebruar–18. mai
Eesti Rahva Muuseumi
soome-ugri näitusealal
(A-sissepääs)
www.erm.ee
Piletid Piletilevist ja
ERMis kohapeal.
Kohtade arv on piiratud.

AVATUD
UKSED
28. VEEBRUARIL
TARTUS JA TALLINNAS
WWW.NOORUSE.EE/AVATUDUKSED
TARTU
TERVISHOIU
KÕRGKOOL
TARTU HEALTH
CARE COLLEGE

SUUR VALIK
INGLISKEELSET VÄÄRTKIRJANDUST
ARVO PÄRT'S
Tabula Rasa
milk and
honey
rupi kaur
Yuval Noah Harari
Sapiens
A Brief
History of
Humankind
Yuval Noah Harari
Homo
Deus
A Brief History
of Tomorrow
NORMA
KRISOSTOMUS
kriso.ee
üle 10 miljoni raamatu

11.02.

VEEL ÜKS PLAADITURG

Järgmine plaaditurg toimub klubis Red Emperor (Aia 10) 11. veebruaril algusega kell 13.00. Asenda vanad uutega ja katsu seejuures mitte liiga tugevalt miinusesse jääda! Osalemistasu ei ole ei ostlejatel ega müüjatel. Müügikohtade broneerimine ja täpsem info: *ahtolembit@gmail.com*

12.02.

TÕNIS KAHU FILMIKOOL

Sõpruses jätkub filmikool, mis toob 12.02. kell 19.30 meie kinoentusiastideni Abel Ferrara 1996. aasta linateose „The Funeral". Lavastajale omaselt on tegemist sissevaatega ühe 1930ndate New Yorgi gangsteriperekonna traagikasse. Film ei tahagi jutustada kangelaslugu, vaid uurib selle asemel süü ja vastutuse küsimusi keset lootusetuse ja väljapääsmatuse õhustikku. Sarja kureerib ja loenguid peab Tõnis Kahu. Info: *kinosoprus.ee*

13.02.

AUTORIKINO PIIRIRIKKUJATEST

Lisaks filmikoolile jätkab Sõprus 2018. aastal autorikino sarjaga, mille uus alapealkiri on „Piiririkkujad" ning uus kuraator filmispetsialist ja -kriitik Karlo Funk. 13. veebruaril kell 21 saavad huvilised näha prantsuse režissööri Robert Bressoni 1959. aasta filmi „Taskuvaras" („Pickpocket"). Bresson kujundas prantsuse autorifilmi enne autorifilmi väljamõtlemist. Pärast teist maailmasõda kuni uue laine tulekuni püüdsid tema filmid kino minimaliseerida, jättes kõrvale kõik liigse. Ka „Taskuvargas" on märgatav taotlus vabaneda näitlejast, kustutada teatraalsed väljendusvahendid ja jõuda oluliseni. Lisateave ja piletid: *kinosoprus.ee*

15.–16.02.

KIVILE MAHTUMISE KÜSIMUS TARTUS

15.–16. veebruaril näitab Kammerteater Ingo Normeti lavastatud Vaino Vahingu mononäidendit „Mees, kes ei mahu kivile" ka Tartu publikule! Nagu nimepildumist veel vähe oleks olnud, tasub ära märkida, et kuulsat morbiidset üksiklast Jaan Oksa kehastab seekord Kristjan Sarv. Ja veelgi, 1974. aasta näidendit on aastate eest lavastanud ja esitanud näiteks Evald Hermaküla, aga Oksana on mitmeid kordi üles astunud ka Vahing ise. Igatahes suured kingad, mida täita, ootame põnevusega! Enne Tartu etendusi 15. ja 16. veebruaril kell 19 Uues Teatris toimub ka vestlus lavastaja ja näitlejaga. Vt veel: *uusteater.ee*

Foto: Mats Õun

16.02.

MODULSHTEIN ESITLEB

16. veebruaril kell 21 toimub Tallinnas Sveta Baaris kollektiivi MODULSHTEIN LP esitluskontsert. Tegemist on instrumentaalmuusika, *future jazz*'i, *dnb* ning triphopi mõjutustega elektroakustilise kollektiiviga, mis sai alguse 2017. aasta suvel. Koosseisus klarnetist-virtuoos Marten Altrov, efekti- ja sämplimisboss Aleksei Semennihhin *alias* DJ Bandit ning analoogsüntesaatoritel, kitarril ja sekventseritel mängiv Aleksandr Žedeljov *alias* FAERSHTEIN. Külalis-DJ Svetas Kersten Kõrge. Vaata veel: *facebook.com/Modulshtein*

16.02.

LGBT+ AJALOOKUU: FOOKUSES NAISED

Kuna soo- ja seksuaalvähemuste ajalood kipuvad jääma teiste lugude varju, tähistame veebruaris LGBT+ ajalookuud. Sellega seoses meenutatakse reedel, 16. veebruaril alates kell 18 X-Baaris baari legendaarse raudvara Sirje ja kõigi külalistega, kuidas tutvuti ajal, mil polnud veel ei mobiiltelefone ega internetti ega loomulikult ka lesbisid ja geisid. Vestlusringis osalevad ka Brigitta ja Kristel Eesti LGBT Ühingust. Lähem teave Eesti LGBT Ühingu Facebooki lehelt.

20.02.

ÕPPIMINE JA ÕPETAMINE KANUTIS

20. veebruaril kell 19.30 esietendub Kanuti Gildi SAALis Mart Kangro, Juhan Ulfsaki ja Eero Epneri lavastus „Workshop". See on lugu õppimisest ja õpetamisest. Mitte ainult sellest, kuidas lüüa naela laua sisse ja kuidas avada ust, vaid ka sellest, kuidas õppida rääkima. Kuidas olla empaatiline. Kuidas vabaneda süütunde põhjustatud kannatustest. Sest inimeseks ei sünnita, inimeseks õpitakse. Laval Ulfsak, Kangro ja Epner ise. „Workshopi" saab SAALis näha kokku seitsmel korral. 21. veebruari etendusele järgneb vestlus kunstnikega. Info: *saal.ee*

Foto: Veiko Tubin

21.02.

RÄNDEKRIIS – NURJATU PROBLEEM

Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi (mitte ajada segamini Peeter Espaku & *co* sarnase nimega MTÜga, TLÜ ÜTI on päris teadusasutus) teadusseminaris „Euroopa rändekriis kui nurjatu probleem" kaalub poliitikaanalüüsi professor Peeter Selg Euroopa rändekriisi lahendatavuse küsimust: kuidas lahendada paradoksaalset „nurjatut probleemi"? Seminar toimub 21.02. kell 16 TLÜ ruumis M-648. Info ja registreerimine: *tlu.ee/et/yhiskonnateaduste-instituut*

LAVASTUS

HIPIDE REVOLUTSIOON VILJANDIS

Veebruari alguses esietendus EV100 „Sajandi loo" sarjas Ugala teatri ja MTÜ R.A.A.A.M.-i koostöölavastus „Hipide revolutsioon", mis lennutab Viljandist otse 1970.–1980. aastatesse, mil raudse eesriide kiuste siingi lillelapsed õide puhkesid. Nemad seal võitlesid Vietnami sõja vastu, meil siin valitses nõukogude kord. Neil seal oli vaba eneseväljendus, meil siin KGB, miilits ja hulluarstid. Neil oli LSD, meie pidime leppima plekieemaldi Sopalsiga… Eestist pärit hipide psühhedeelsed rännakud viivad nii Kesk-Aasiasse kui ka sisekosmose kujuteldamatutesse soppidesse. Üks, mis oli, on ja jääb, on vägivallatu eesmärk jõuda totalitaarse režiimi südamesse ja purustada Nõukogude Liit. Näidendi autor on üks tänapäeva Venemaa tunnustatuim näitekirjanik Mihhail Durnenkov, teksti aluseks on Vladimir Wiedemanni teosed „Maagide kool" ja „Püha kaljukitse radadel" ning eesti ja nõukogude hipide mälestused. Lavastaja Juri Kvjatkovski töid on nomineeritud korduvalt Kuldsele Maskile. Ugala teatrigaleriis on avatud ka väljapanek fotosid Terje Toomistu ja Kiwa kureeritud näituselt „Nõukogude lillelapsed: 70ndate psühhedeelne *underground*". Lisainfo, piletid ja mängukava: *ugala.ee*

Foto: Heigo Teder

AUDIO/PIIBEL

PIIBEL KÕLARISSE!

Neile, kes pole veel rõõmusõnumit kuulnud, anname siinkohal teada, et valminud ja huvilistele kättesaadavad on eestikeelse audiopiibli esimesed osad! Nimelt on sisse loetud juba terve Matteuse evangeelium ning mõned Pauluse kirjadki, aga sel aastal lubatakse neile veel täiendust. Audiopiibel põhineb 2014. aasta keeleteo konkursil auhinna saanud Jehoova tunnistajate luterlikul piiblitõlkel ehk uue maailma tõlkel, mida eristab paljudest teistest nüüdisaegne ja ladus eesti keel ning mis erinevalt varasematest on tõlgitud inglise keelest. Igat tegelaskuju esitab eri osatäitja, näiteks Matteuse raamatu sisselugemises on neid osalenud lausa 82. Piibel on kuulatav ja loetav siit: *jw.org/et/valjaanded/piibel*

JÄRV/KALAD

VÕRTSJÄRVELE KALU VAATAMA!

Eesti Maaülikooli Võrtsjärve õppekeskuses on järvemuuseum, kus külastajad saavad näha elusaid eksponaate, näiteks koha Sandrit ja latikat Aabramit! Muuseumis on 23 akvaariumit, sealhulgas kaks kaunist põranda- ning kaks vägevat silinderakvaariumit… Lisaks saavad eksponaadid soojal ajal välibasseinis solberdada. Muuseumi leiad lihtsalt aadressilt Limnoloogia tee 1, Vehendi küla, Rannu vald, Tartumaa. Info ja lahtiolekuajad: *kalala.emu.ee*

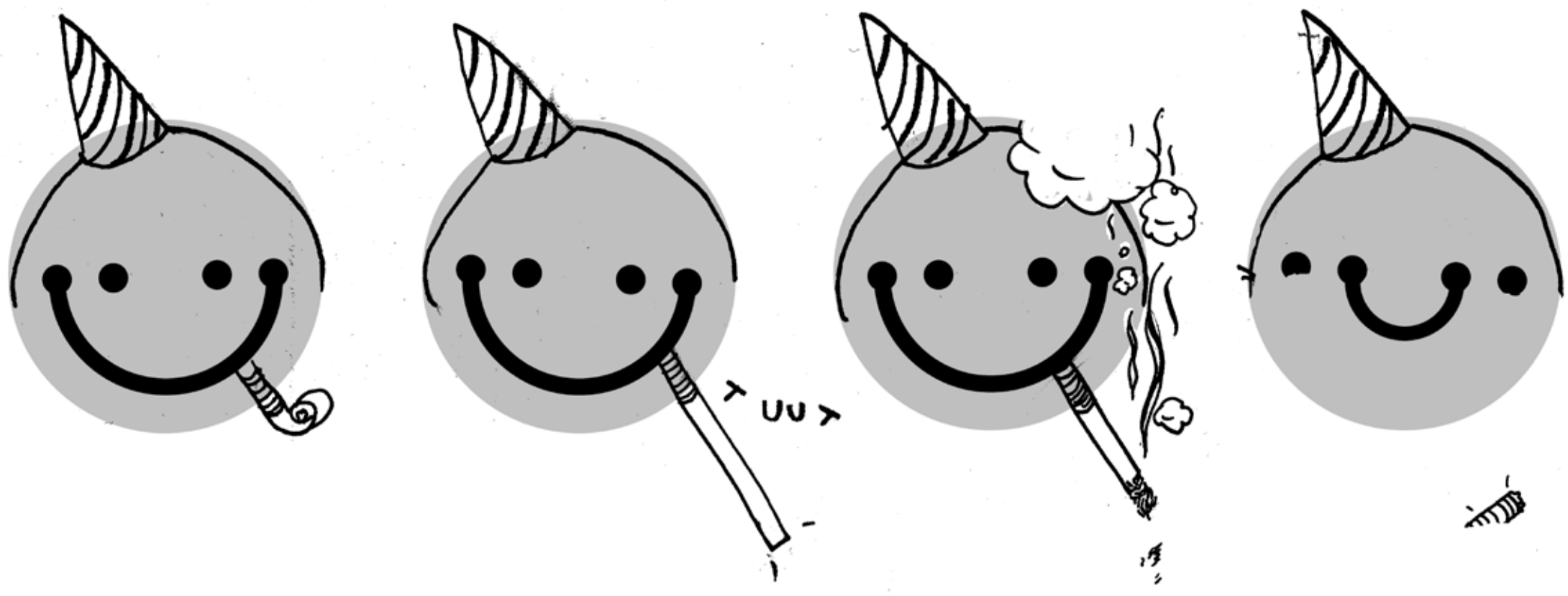

KAINIK JA PIKAEALINE SÜNNIPÄEVALAUAS

Oma esimest juubelit tähistavat kainikut ootab ees pöörane murdeiga, mille puhul pole võimalik kuidagi ette ennustada, mis näoga ta sellest lõpuks täpselt välja tuleb. Peagi saja-aastaseks saav vanaema keerab kuuldeaparaadi nupust valjemaks ja pidu võib alata!

Tekst **Helen Tammemäe**, illustratsioon **Vahram Muradyan**

Kümneaastast nimetatakse kainikuks – ei kõla just ülearu rokenrollilt, eriti kui arvesse võtta, et siiani on elu veerenud peamiselt liivakastis enda väljamõeldud mänge mängides ja nendele oma reegleid kehtestades. Räägitakse, et kainik on võimeline süvenema ning sooritama kestvamaid tõsisemaid tegevusi ja ülesandeid, mis nõuavad ettekirjutuste järgimist ja enda soovide pidurdamist (kui halvasti see viimane ka ei kõlaks). Samuti on täheldatud, et kümneaastase kujutlusvõime on avar ja tema keel sedavõrd arenenud, et võimaldab teistega vabalt suhelda ja oma mõtteid väljendada. Tema eneseteadvus kasvab. Sealjuures tuleb tähele panna, et oluline roll on sõpradel ja tuttavatel ning tähtis on ka õpetajate autoriteet ja eeskuju.

Sirbi peatoimetaja **Ott Karulin** kirjutas neli aastat tagasi, et toona veel kuueaastane koolieelik peaks lõpetama vanema venna sabas jooksmise ja kujundama endale iseseisva näo. Selle peale meenuvad sugulaste sünnipäevad, kus juba kooliealised lapsed püüdsid pahatihti nn tittesid ühistegevustes maha raputada. Aga koolivormi sai lõpuks selga tänane juubilargi ja oma koht mänguplatsil on sellega ehk viimaks auga välja teenitud!

Peagi ootavad kümneaastast ees magusad mürsikuaastad – kuuldavasti ärev ja konfliktiderohke arengujärk! Rahutus teismelises kasvab tung iseseisvuse ja enese maksmapaneku järele. Hormonaalsed muutused toovad kaasa väsimuse ja tüdimuse ning samas esinevad ka enneolematud jõu- ja energiasööstud. Mürsik märkab, et vanemad polegi täiuslikud, maailm on täis probleeme ning tulevik ebakindel. Ta tahab kõike ise järele proovida ja oma reegleid kehtestada. Karta on, et saabub päev, mil vanemate autoriteet pannakse proovile. Täiskasvanute positsioonid lüüakse kõikuma ja neid ootavad ees väljakutsed ja testid, mida mürsik neile korraldab. Olgu ette hoiatatud, et piirangud ja kohustused tekitavad hellas eas olijas viha ning tunnet, et teda ei võeta tõsiselt ja koheldakse nagu last. Jubedamate tagajärgede ennetamiseks tasub samas küllap tal endalgi kõrva taha panna, et iga vinni ei maksa alati siiski pigistama hakata, olgugi et kiusatus selleks on suur. Kuigi antud periood on üks kõige rohkem segadust tekitav aeg elukaarel, on see siiski vajalik etapp täiskasvanuks saamisel.

Saja-aastaseid nimetatakse seevastu pikaealisteks ja nende kohta kõneldakse, et mõni naudib sel perioodil elu, teised aga tunnevad kibestumust. Peagi mürsikuikka jõudva kainiku saja-aastaseks saav vanaema paistab – kui mõned väiksed episoodid kõrvale jätta – õnneks peamiselt täie tervise ja mõistuse juures olevat. Ta nendib ikka, et tema pikaealisuse saladuseks on töötegemine. Ja kui mitte midagi tunduvalt rohkemat, siis vähemalt selle mentaliteedi on ta küll oma kümneaastasele järeltulijale pärandanud.

Olgugi et kainik ei püsi alati paigal, et kõiki pikaealise heietusi lõpuni kuulata, ja nostalgitsemise asemel tahab ta tihti hoopis uutest asjadest vaimustuda, hõljub tema silmis saja-aastase ümber siiski mingi saladuslik loor, mis peidab lõputult senikuulmata lugusid, kütkestavat elutarkust ja -kogemust, ning nõnda on see müstiline esivanem nagu põhjatu varasalv, kelle juurest ei pääse kunagi tühjade kätega. Saja-aastane mõistab seevastu, et tuleb ette olukordi, kus kainiku väledatest jalgadest võib tallegi palju kasu olla, ja selle asemel et mõelda, justkui noorus oleks hukas, meenuvad talle muigelsui enda nooruspõlve meeletused.

Aitäh teile, kes te kutsusite 10 aasta eest Müürilehe ellu.
Aitäh teile, kes te olete läbi aastate sellest vaimustunud ning toimetajate, kaasautorite ja lugejatena oma vaimujõudu panustanud.
Aitäh teile, kes te olete oma ametikohal või ühiskondlikul positsioonil meid kas finantsiliselt või moraalselt toetanud.
Aitäh teile, kes te olete meile selle aja jooksul nõu andnud.
Aitäh teilegi, kes te olete meid kritiseerinud, ja loodetavasti jääte kriitiliselt meelestatuks edaspidigi!

Ilusat õnne, armas Eesti Vabariik!

RAHVUSOOPER
ESTONIA

ESITLEB:

Kalev
ANNO 1806

15. VEEBRUARIL 2018

EESTI PIDU

Kontsertlavastus kahes vaatuses tantsu, sooja söögi ja kange joogiga

Dirigendid: **Vello Pähn, Jüri Alperten, Lauri Sirp, Kaspar Mänd**
Rahvusooper Estonia solistid, koor, poistekoor ja orkester, Eesti Rahvusballett
Erikülaline: **Ain Anger**
Lavastaja: **Marko Matvere**
Üles astuvad: **Väikeste Lõõtspillide Ühing, Väliharf, Juhan Uppin ja Audru Jõelaevanduse punt**

Kassad avatud T–P 11–19, info 683 1210, estonia@opera.ee. Piletid müügil Estonia kassas ja Piletimaailmas.

Sponsorid: SEB LEXUS TELE2 Kalev G4S LIVIKO anno 1898 AMSERV

opera.ee

IGAV LIIV JA TÜHI VÄLI TARTU KULTUURIELUS

Tartu tunneb puudust mässavast ja pealehakkavast noorusest, kes annaks mandunud kultuurielule värske hingamise ja laseks ka mujal ringlema kõlakad Tartu uue laine sünnist.

Tekst **Margus Kiis**, illustratsioon **Lilian Hiob**

Tartu hiilgeajad pärast II maailmasõda olid 1990ndad. Võin seda öelda, olles elanud siin alates 1993. aastast. Sel kümnendil oli siin mitu meediaväljaannet eesotsas Postimehega (lisaks muidugi Liivimaa Kroonika ja Liivimaa Kuller, pluss sellised väljaanded nagu Kostabi, Akadeemia ning muud väiksemad, mille nimed on ajahammas ära söönud). Tartus oli mitu suurt ja palju väikeseid kultuurikeskusi, mis olid üle-eestilise tähtsuse ja kuulsusega: Tartu Ülikooli asutused (näiteks Sõbra Maja), Vanemuine, Tartu Lasteteater, Tartu Kunstnike Maja, Tartu Kunstimuuseum. Kas või seetõttu, et nimekad meediaväljaanded kirjutasid neist sageli. Samuti olid olulised Eesti Televisiooni Tartu stuudio, mis oli toona väga aktiivne, vaikselt arenev ALO-TV, iseseisev Tartu Raadio, omal ajal väga eesrindlik Q-Raadio ning neis tegutsevad noored tegijad, kellest enamik on siit ammu lahkunud ega mäleta vist isegi, et nad kunagi Taaralinnas laineid lõid. Igal pool käis mingi siblimine. Tartu oli Tallinnale väga tõsine konkurent ja paljuski ka ületas pealinna.

See kõik hakkas läbi saama, kui Postimees 1997. aastal Tartust lahkus ning tekkis järsku ahelreaktsioon, mis linna paljuski tühjendas – meediaväljaanded kadusid või sulandati Tallinna omadega, tegijad lahkusid. Aga selles pole midagi erilist, sest Tartu ongi ajutisuse linn. Siin käib kogu aeg selline tsükkel, et ühed tulevad ja teised lähevad, mõned jäävad, aga elu on muutumises. Kõik ei peagi olema betooni valatud ja surmkindel. Selline roteeruvus ongi olnud aastasadu Tartu trump, mis toob värskeid ideid ja energiat juurde ega lase vanal hallitusel koguneda.

2000ndatel, sel täielikku unustusse jäänud kümnendil, ei paistnud ka väga suurt häda olevat, sest uued olid peale tulnud ja tegid igasuguseid asju. Kultuuritsentrumiteks said Tartu Teatrilabor, Genialistide Klubi, Y-galerii, Rael Artel Gallery, Varjend, klubi Rock & Roll ja Tartu Loomemajanduskeskus, kus toimus palju. Ka vanad tegutsesid edasi ilma suuremate probleemideta. Meediaga, selle peateelisega, oli muidugi kitsas ja sellelt pinnalt kasvas Genialistide Klubis välja idee asutada Müürileht.

Samas säilitas Tartu aga 2000ndatel veel üleriigilise, kohati isegi globaalse tähtsuse. Tartu noorema põlvkonna omad olid endiselt pildil. See polnud enam nii kerge kui vanasti, kuid siiski. Tartu bändid, nagu Genialistid, Popidiot, Tartu Popi ja Roki Instituut, Opium Flirt, Wrupk Urei, olid Eestis ja ka kaugemal olulised ning tuntud. Tartu kunstnikud tegid arvukalt näitusi mujal maailmas.

2010NDAD

On mitmeid asju, mis on sel kümnendil natuke teistmoodi kui vanasti. Kümnend algas majanduskriisiga, mis on osutunud pikaajaliseks ja paljudele nähtustele ka fataalseks mõjutajaks. Valitsustel ja omavalitsustel tekkis võimalus mingeid rahaeraldisi lõpetada ja neid mitte taastada. Sõltumatud kultuurigrupid kaotasid jalgealuse ja paljud neist lõpetasid tegevuse. Nii nende liikmed kui ka uued noored tegijad eelistasid sageli pigem suurte, riiklike ja avalike institutsioonidega ühinemist. Näiteks võib tuua Rael Artel Gallery kadumise, mille juht **Rael Artel** otsustas asuda Tartu Kunstimuuseumi direktoriks. Y-galerii kaotas oma ruumid Küütri tänaval, hakkas kiratsema ning kümnendi keskpaigas lõpetas tegevuse. Õnneks suutis säilida Genialistide Klubi, millest kasvas välja Tartu Uus Teater ning millesse asus omakorda uue nähtusena huvitavaid filme näitav Elektriteater.

Raha kokkuhoid muutus sel kümnendil mingiks omaette eesmärgiks, mille nimel võis tuua sisuliselt mis tahes ohvreid, seega oli kultuur üks esimesi, mis sellest kaotas. Teiseks hakati riiklikult rõhutama, et prioriteedid on pigem ettevõtlus, elektrooniline tehnoloogia ja teadus ning kultuur on teisejärguline. Seega pole kultuuriga tegelemine enamasti justkui trendikas, vaid on pigem mingi vanamoeline ning ebavajalik ajaraisk. Selline suhtumine mõjutab muidugi paljusid.

See kõik on toonud kaasa mitmeid selle kümnendi eripärasid Tartu kultuurielus, millest nii mõnigi on miinusmärgiga.

Esimene on süvenev *institutsionaliseerumine*. See tähendab, et noored tegijad ei asuta enda organisatsioone, vaid üritavad pigem liituda mõne vana, töötava, suure või riikliku/kohaliku omavalitsuse institutsiooniga, mis niigi ka meediapildis domineerivad. Viimase aja näide on Eesti Rahva Muuseum, mida üritatakse kujutada kui absoluutset kultuurikeskust, mis peaks peaaegu et kõik funktsioonid Tartu kultuurielus üle võtma, vähemalt need, mille eest ei hoolitse Tartu teine gigant Vanemuine. ERM produtseeribki suure osa Tartu kultuuriüritustest, kuigi see ei peaks olema muuseumi põhiülesanne. Imago poolest justkui rippumatu Aparaaditehas on ka suuresti Tartu linnavalitsuse laps. Tartu viimaste aegade kunstisensatsioon **Edward von Lõngus** laseb end oma (justkui) mässulisest kuvandist hoolimata riiklike programmide ja ürituste külge haakida.

Tartu ongi ajutisuse linn. Siin käib kogu aeg selline tsükkel, et ühed tulevad ja teised lähevad, mõned jäävad, aga elu on muutumises.

Teine huvitav nähtus on *keskealiste noorte suurem entusiasm ja ettevõtlikkus*. Kui vaadata allesjäänud sõltumatuid organisatsioone, siis silma torkab, et neid juhivad sageli endiselt eelmistel kümnenditel esile tõusnud persoonid. Genialistide Klubi veavad juba 20 aastat tagasi tegutsema asunud **Allan Aint** ja **Ahto Külvet**. Tartu Uut Teatrit tüürib samuti 90ndatel esile kerkinud **Ivar Põllu**. Ka 2010ndate nähtus Aparaaditehas on praegu pigem 40 ringis inimeste juhtimise all. Juba ammu on pea kõikide Tartu kultuuriüritustega seotud ülientusiastlik **Berk Vaher**, 70ndate keskel sündinud mees. Seega on palju asju, mis justkui peaksid olema kahekümnendates inimeste energia hallata, jäänud siiski „vana kooli" tegijatele.

Kolmas ja kõige murettekitavam nähtus on *Tartu järjepidev allajäämine* mitte ainult Tallinnale, vaid sellest *väiksematele linnadele* oma tegijate mõjukuse ja silmapaistvuse vallas. Kuna paistis Tartust pärit tegijaid viimati silma Eesti tasemel? Olgu, Edward von Lõngus ja Stencibility on meediapildis ja ka mujal maailmas nähtavad. Aga teised? Viljandist on tulnud sel kümnendil hulganisti bände ja ka muid tegijaid, Pärnust ja Võrust niisamuti, Raplast rääkimata. Tartus muusikuid ja kooslusi piisab, aga lendu tõusta nad enam ei suuda. Kui suudavad, nagu Laika Virgin või **Marten Kuningas**, siis kaovad varsti Tartust. Nii on ka üldiselt teiste kultuurialadega. Välja arvatud muidugi teater. Siin on Tartul mitme teatri peale ikka midagi ette näidata, aga teater ongi Eestis püha, eristaatuses.

Kui vaadata Tartu Kultuuriakent, siis pilt on kurb ja üheülbaline. Domineerib Genialistide Klubi koos Elektriteatriga. Siis ERM ja Vanemuine. Ja siis muuseumid. Nii et paari sõltumatu kohta massiivselt institutsioone. Ei ole just nooruslik vaatepilt.

Kokkuvõttes on just 2010ndatel näha Tartu noorte teatud enesesetõmbumist, vähemat aktiivsust, rahulikku tiksumist, allumist vanematele generatsioonidele, institutsionaliseerumist, allajäämist teistele linnadele, liigset enesega rahulolu. Kas see on loomulik, kas see peabki nii olema? Minu meelest mitte. Kõige hullem ongi see, kui noored pole enam „hukas".

Margus Kiis on kultuurikriitik ja Müürilehe kolleegiumi liige.

TARTU SÜDAMELÖÖKIDEKS ON ELULOOTUS ÄRIPLAANI JA ÄRAPLAANI VAHEL

Kas vaimukantsiks peetud Tartus valitseb kultuurilinna või pigem väikekodanluse vaim? Mugavustsoonist väljumiseks ning Euroopas tõesti oluliseks kunstide keskuseks saamiseks peame nostalgilised müüdid kriitiliselt üle vaatama.

Tekst **Berk Vaher,** illustratsioon **Lilian Hiob**

No mine võta kinni, mis aeg praegu Tartus on. Ühelt poolt tuli 2015. aastal UNESCO kirjanduslinna tiitel, alanud on 2024. aasta Euroopa kultuuripealinnaks kandideerimine, indu justkui jagub. Teisalt kostab taas hääli, et selles või teises tegevusvallas on seisak või tagasiminek ja Tartu ei suuda end Eestiski kehtestada, saati veel laias ilmas. Keda siis uskuda?

Ehk on see vastuolu näiline; teatav konstruktiivne rahulolematus seni saavutatuga on ju kultuurisekeldajatel veres ning suurte eesmärkidega peakski käima kaasas ka sorts enesekriitikat. Ja samas on neis torinais ometi ka omajagu toda teistmoodi igituttavat tartulikkust või eestilikkust, mis andub nostalgiale, ülistades mingit poolmüütilist kunstide kuldaega, millega lohutu tänapäev (ja tume tulevik?) võistelda ei suuda.

Asjaolu, et taoline minevikuihalus on paljuski subjektiivne, paistab kätte juba sellest, kui erinevatesse perioodidesse see haardub. Kes õhkab 19. sajandi, kes sõjaeelsete salongide, kes kuue-seitsmekümnendate järele. Oma koolkonnad on uuemagi aja imetlusel – **Margus Kiisi** jaoks algas millenniumi kandis Tartu allakäik, minu meelest alles siis siin põnevaks läkski. Üks neid õhkeid ja nurinaid liidab: usk, et kuskil seal oli see päris-Tartu, mis pole veel ehk lootusetult ja igaveseks kadunud.

Milline on *päris* päris-Tartu? Kõigi nende kõrgaegade summa või midagi suuremat? Või lausa midagi lahjemat? Aastaid on olnud ahvatlev näha ja kuulutada Tartut Eestis kuidagi loomuldasa või ajaloolisest paratamatusest tingitult vaimsemana, alternatiivsemana, kultuuris otsivamana kui Tallinna, teisi linnu või maakohti. Kui aga ausalt peeglisse kaeda, kuidas võib siis salata puhutiste vaimuvälgatuste sumbet fooni – vähemalt samavõrd või statistiliselt rohkemgi on Tartu püsiseisundiks enamuse leplikkus, reibasrauge rahulolu kestva korra, turvalise tarbimisidülli ja muuilma muredest eraldatusega. Ja seda on märganud juba ka 2024. aasta taotluse välisnõustajad.

Praeguseks on sama erakond valitsenud Tartut üle 20 aasta. Kunstnike, haritlaste ja vabavastaliste trotsipuhangud pole kummutanud konsensust ka tänavaile tungeldes – ehk ainult mõnikord kõigutanud. 2012. aasta sügisel kohtasid valelikku poliitikat tauniva meeleavalduse korraldajad õlakehitusi sootsiumis „omagi" leeri arvatute seas – *aga tegelikult elame ju päris hästi, kes siis parem oleks, pole ju nii hull kui Tallinnas, eks nii poliitika käibki* jne. Isegi kui tekib tahtmine Tartut teisiti juhtida, jääb vajaka jaksust, veenvusest ja nõnda ka kriitilisest massist.

PARKETIKÕLBULIK PUNK

Sel sajandil pole Tartus pidanudki kujunema laialdast *underground*'i, mis end radikaalsete visioonide ja elupraktikate kaudu võimule ja kapitalile vastandaks, sest suurem jagu kultuuriuuendusest, avangardsest või popmelulisest eneseteostusest on ju surfanud majandustõusu ja linnarahade laineharjadel. Alates juba millenniumil tekkinud Teatrilaborist, kus segunema hakanud kunstiboheemid, uitlevamad trendiinimesed ja Playtechi sotsialiidid moodustasid skeene, millele oli nullindatel võimalik rajada muu hulgas festival Eclectica, Mood-Performance-Tants, Kunstikuu (hilisem ART IST KUKU NU UT), lokaal Maailm ning küllap Genialistide Klubigi.

2011. aasta Euroopa kultuuripealinna tiitlile kandideerimise elevuses poputas linn nii festivale, tärkavat loomemajandust kui ka uusi subkultuurikeskusi, ja kuigi tiitlist ilmajäämisel jõudis pürjelite ind omajagu jahtuda (Genklubi säilitamise vajadust tuli rõhutada allkirjakampaaniaga, Pärmivabriku kultuuritehas jäigi kestvama hoota, linn laskis tuulde Anne Noortekeskuse värskendamiseks määratud eurorahad, ka linnaraamatukogu ja kunstimuuseumi uut maja pole tänini), kinnitas Tartus kanda kogum korraldajaid, kelle jaoks pungipanek ja parketikõlbulikkus polnud ilmtingimata vastuolus ning kes jäid tavadetõrksusesk Tartu patriootideks (*Tartu* Kultuuritehas, *Tartu* Uus Teater, *Tartu* Elektriteater, Müürileht oma algusaegadel kui „*Tartu* ja maailma kultuurileht").

Tartu võimud võivad nentida, et ka põhimõtteliste sarveristamiste järel (toosinane AVP või vastasseis Haava tänava skvoti asjus) on säilinud selle kogukonna brändilojaalsus, mis on tulus nii alternatiivikutele kui ka linna ametlikule kuvandile. Markantseimaks edulooks on Tartu tänavakunst, mis muutus küllaltki kiiresti taunitust talutavaks ja talutavast tarbitavaks – Stencibility ümberkujundatud linnaruumist SprayPrinteri ning **Edward von Lõnguse** oksjonirekordite ja euroeduni. Laiema elanikkonna kultuuri- ja keskkonnataju teiseneb seeläbi küll vaat et rohkem kui ühegi teise loomepraktika kaudu, ent kas see mõju töötab viimaks vaid rahulolu süvendamise suunas või häälestab võidetud kandepinda ka kriitiliseks mõtlemiseks ja suuremate muutuste taotlemiseks.[1]

EDUIDUPEENRAST VÕRSUJAD

Sarnaste küsimustega on silmitsi ilmselt päris paljud, kelle tegevuse viljad praegugi Tartu kultuuripilti kujundavad; või ka ootamatu viljatus, sest nagu Margus Kiiski mainib, pole päris jõulist uut põlvkonda vanadesse vagudesse peale kasvanud. Tartu trumbiks ja värskendajaks olnud roteeruvus on jõudnud faasi, kus aastaid uuendusi tekitanud mittetulunduslik korraldustegevus ei meelita noori enam peaaegu üldse; kas leitakse töö mõnes akadeemilises ja/või avalik-õiguslikus institutsioonis, konformeerutakse juba koolipõlves äriilma või rännatakse veel suurema seikluslikkuse, määramatuse ja vastutusvabaduse otsinguil suurilma metropolidesse või ökokommuunidesse.

Tartu trumbiks ja värskendajaks olnud roteeruvus on jõudnud faasi, kus aastaid uuendusi tekitanud mittetulunduslik korraldustegevus ei meelita noori enam peaaegu üldse.

Eks samas järgmine põlvkond ju peakski kultuurilise „ägeduse" fookusi nihestama ja ümber defineerima; ehk on neljakümnestest lootusetult ekslik kurta, et noored enam ei roki, reivi ega tee *happening*'e? Kui Tartus üldse on mingit soodumust eriliseks „vaimuks", ei tohikski ju nõuda sellelt samasugust identiteedi *stasis*'t kui reibasrauge enamuse elueelistustelt. Pidevas vines jaurav boheem võis 80ndail tunduda Tartu vaimuna nõukastagna ja 90ndail rööväri vastu, aga nullindail muuilma laienedes ja lähenedes hakkas ta arenematus tasapisi tüütama ning kümnendail tuli (liiga hilja) taipamine, et ta vajab sotsiaalabi, mitte ebajumaldamist ja veel üht väljatehtud õlut. Aga ka sajandialguse peovedurid võivad avastada end nüüd tühjadest tantsusaalidest, sest tuleva kümnendi teemad on mujal – uutel rõõsapõsistel rööprähklejatel on *sex, drugs & rock'n'roll*'i asemel tee ja terviserajad; bändide ja keldripidude asemel äpid, startapid ja instapinks. Nurisedes, et pole enam nullist ehitajaid, ei pruugi me märgata, et nullist ehitatakse nüüd lihtsalt muid asju ja mujal.

Me, sajandivahetajad, ei pruugi ega kavatsegi nende teisenemistega alistudes leppida, aga selleks et omaloodut elus ja olulisena hoida, tuleb meil arvestada nendega samavõrd kui pallaslastel *performance*'iga. Ehk siis võib-olla üldse mitte? Õilsalt marginaliseeruda ja loota, et mõnede paarikümneste protest omaealiste peavoolu vastu toob nad meie juurde. On sedagi juba. Aga pigem hoopis soovime karjäärilenduritele jaksu, ent enne tõusu jagame nendega veidi vanamoelist süümet ja vastalisust, nii kuis kummati nood jauravad boheemid jagasid meiega. Ehk siis poeb sealt eduidupeenrast välja ka säärane poliitiline pööre, milleks meie võimelised ei ole olnud – on meiegi teha, et see oleks pööre inimese poole.

Ja selles, mida tõesti ise oskame, peaks teatepulgaga vehkimise mõneks ajaks järele jätma. Asendamatuid ei ole? Võib-olla kaugemas plaanis küll, aga ehk on meie püsimajäämise saladus ka tunnetatud teadmises, et teisi päris selliseid ei tule, igast loobujast jääb lünk ja taandujast tühik maha. Ärgem siis tüütuks muutugem – avagem, jagagem, õpetagem, kellele veel on. Meeleheidet tava-Tartu inertsuse ja mugava eneseküllasuse pärast; kummati ka tormi ja tungi ja tulevikuusku. Noodsinased kultuuripealinna konsultandid tõdesid siin ka, et kuraditosina nende nõustatud linna järel on Tartu esimene, kus töörühmades hakati kohe rääkima tulevikust, mitte helgest eilsest.

Ja las olla loomemajandus, las olla liikumist laias ilmas – mul jagub tahet, kuni näen ikka veel küllalt neid, kelle jaoks Tartu südamelöökideks on elulootus äriplaani ja äraplaani vahel.

Berk Vaher on kirjanik, kultuurikriitik ja Müürilehe kolleegiumi liige.

[1] *Põnevalt viitab seeläbi tekkinud dilemmadele ka Tartu tänavakunsti esileedi Sirla (*Sirje Joala *– toim.) magistritöö „Tänavakunsti korraldamise mõju isetekkelisele tänavakunstile".*

VOOLAMISE JA SEGUNEMISE SEISUND

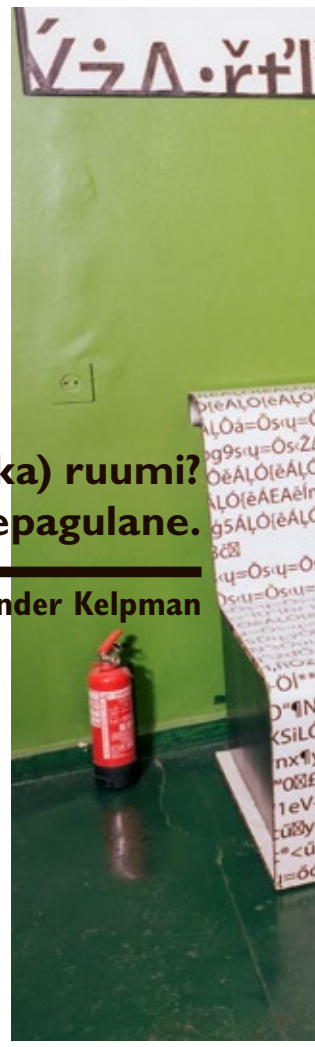

Kuidas rääkida ajast ja ruumist inimesega, kes eitab aega ja (osaliselt ka) ruumi? 90ndatel Tartus punkar, 00ndatel Tallinnas *poster boy*, 10ndatel ruumiülene nostalgiavõõras sisepagulane.

Intervjuu **Kiwaga**. Küsis **Maia Tammjärv**, pildistas **Aleksander Kelpman**

Kõik, kes Kiwa veidi lähemalt tunnevad, teavad, et tal on inimese, sootsiumis toimijana kaks võimalikku üldist olekut/seisundit: itsitav ja mossitav. Natuke nihutades saab sellest muidugi konventsionaalsema opositsioonipaari: ekstra- või introvertne, avatud või suletud jne. Intervjuud tegema sõites ei teadnud ma, kumb mind ees ootab, ja see on igatahes essentsiaalne, sest sellest sõltuvalt on võimalik saada (vähemalt) kaks täiesti erinevat intervjuud. Intervjuud ta õigupoolest anda ei tahtnudki (talle ei meeldivat, „eriti rääkides"), soovitas hoopis **Psaikoga** vestelda jne.

Kiwa ateljee/stuudio Ujula tänaval ei ole mulle võõras, olen paar korda ikka külla sattunud, aga iga kord on ta jälle natuke (palju) teistsugune, ümber on tõstetud raamaturiiul või töölaud või teine töölaud, maas võib olla uus vaip, siia-sinna on sätitud elemente Kiwa kunagistest kunstiprojektidest (mustad kastekannud). Kohmetus on muidugi nakkav ja nii võtab intervjuu algus mõnevõrra aega, selle raames üritab Kiwa eitada nii ruumi kui ka aega ja ega mul lihtne ei ole, pikad pausid ei ole „tavalised pikad pausid", vaid ikka väga pikad.

Miks sa ei tahtnud mulle intervjuud anda? Rael Arteli eessõnas sinu rohelisele raamatule („Autoportree tundmatuga"[1]) on mainitud, et sa ei ütle (öelnud?) ühelegi ajakirjanikule ära.

Ma võin põhjendada seda sellega, et… mul ei ole midagi ütelda (*naerab*). Pidin üksvahe nii palju intervjuusid andma ja siis avastasin, kui palju energiat võtab see, et kasutada funktsionaalselt ära pinda, mis on sulle kommunikatsiooniks antud. Nothingoloogina võivad mul tekkida vastandlikud tundmused, kui kuskil tühjal pinnal üldse midagi on. Ja võib-olla seetõttu ei ole ma tahtnud aasta aega väga midagi avalikult öelda. Ma arvestan siinkohal intervjuude sekka ka arvamusavaldused ja kolumnid ja sellised asjad. Praegu ei ole mul midagi kommunikeerida. Mul on endal idee, et olen sisepaguluses ega arva mingitel teemadel midagi, sest mul on nii palju muud teha (*kihistab*).

Mida sa teed siis? Kunsti?

Ma tegelen oma eksperimentidega, millest osa on kirjastusvaldkonnas ja… mis on ühesõnaga interdistsiplinaarsed.

Kas nende liigpaljude intervjuude all pead silmas oma meediaga manipuleerimise perioodi 90ndail?

Nagunii on kõik kõigega seotud. Kui rääkida mingitest asjadest, siis need seostuvad kohe mingite muude asjadega, mis on ka kahtlemata väga olulised. Aga see on justkui trepist allatulek, et sealt üles kukkuda, see meenutab pliiatsit, mille ühes otsas olev kustutuskumm ei suuda kustutada seda, mida teine pool on kirjutanud.

„Autoportrees tundmatuga" sa just väga reflekteerid olnut.

No vot, sellest ma räägingi, et ajal, mil seda kirjutasin, oli nõudlus, olin sunnitud retrospekteerima rohkem, kui soovinuks. Ma ei ole harjunud minevikust asju väga aktiveerima ega pea seda vajalikuks, aga näiteks tegin just Voronja galeriile üht projekti[2] Taageperas.

90ndate ja 00ndate alguse paiku kasutasid sa ju meediat ise oma lõuendina.

Sellest, mis 90ndatel alguse sai, oligi see roheline raamat ja seetõttu ma seal hilisematest asjadest ei kirjutanud. Seal oli fookuseks „Kiwa" kui kunstiteos, kui meediafantoom.

Pungist ja veel varasemast ajast on ka juttu.

Sellepärast ma ütlengi, et need asjad on omavahel mingil moel seotud. Kontra- ja subkultuursete nähtuste vastu oli mul varem huvi, aga ma ei teadnud, et ma nendest kunagi kirjutama või nende teemal näitusi tegema[3] või neid üldse mingisuguse uuringulise kultuurivormi kaudu reflekteerima hakkan.

Kas „Kiwa" kui kunstiteos on nüüd minevik? Mis Kiwa nüüd on?

See meediafantoomi projekt oli üks paljudest, aga see oli põhiliselt Eesti-keskne. Ja aeg on muutunud. Tänapäeva meediaga ei ole huvitav eksperimenteerida ja minu praegused eksperimendid toimuvad mingisugusel muul tasandil, kuhu meedia eriti ei puutu.

Miks praegune meedia huvitav ei ole? Või kas see tähendab, et meedia ise on muutunud? Või on see pigem midagi sellist, et see kõik on juba tehtud?

Ma tegelen praegu pigem nišiteemadega, millel ei ole ühiskondlikult nii suurt kõlapinda ja mida ei ole vaja meedia kaudu kommunikeerida.

;paranoia alguses ehk nii aastal 2015 küll ju Saagim käis ja kommunikeeris…[4]

;paranoia on kirjastanud 40 erinevat toodet ja peaaegu igaühega neist on käinud kaasas esitlusetendus – need on kõik tegelikult erinevad projektid olnud. Neid ühendab kuraatoriplatvorm ja kaubamärk. Selle *fake*-seltskonnaajakirjaga (*Neoonmust* – toim.) käis, jah, vastav meediasuhtlus kaasa. Aga see ei olnud minu algatus, see oli tegelikult ühe mu EKA tudengi **Kadi-Maarja Võsu** idee.

Mulle tundub – ja paranda mind, kui ma eksin –, et „Autoportrees tundmatuga" oli see, kus sa rääkisid kunstist ja meediafantoomist ning sellest, mida sa tegid Tallinnas, väga pragmaatiline. Samas oli just see ajaliselt eelnev osa, kooliaeg ja pungiaeg Tartus, kuidagi armas ja nostalgiline.

Nostalgia on mulle täiesti võõras. Seal raamatus võis olla kirjanduslikke liialdusi, kuna see ei olnud akadeemiline uurimus, aga laiem taust oli ikkagi Tartu San Francisco, see subkultuuride Tartu, millest mina nägin kahjuks ainult viimast otsa. Ma mõtlen selle all seda, et linn oli noorte subkultuure täis, eriti Pirogovi plats ja Püssirohukeldri ala ning mingi kohvikuskene[5]. Ja varane reivikultuur.

Aga kui sa Tallinnast tagasi tulid, kaanepoiss ja meediastaar, nii nullindate keskel või alguse poole, siis mis sind siin ees ootas? Missugune see pilt oli?

Ma olen sellest peale olnud võib-olla kolmandiku ajast Tartus, teise kolmandiku ikkagi Tallinnas ja kolmanda Eestist eemal. Ma tegin Tartusse lihtsalt ateljee, kuna siis hakkasin elektroonilist ja *ambient*-muusikat ning mingit väga vaikset ja aeglast asja tegema, mille puhul ma arvasin, et seda on parem Tartus teha.

Ikkagi mingi *genius loci*? Kas Tartu on vaikseim?

SÜNNIPÄEVA-ALLAHINDLUS 60 %
Veebruaris Keele ja Kirjanduse aastatellimus 10 euroga
Kehtib ka e-väljaandele!
10 €
Tellimine: https://tellimine.ee/sunnipaev60 või telefoni 617 7717 teel märgusõnaga SÜNNIPÄEV 60

Ei, selles mõttes ei ole Tartul mõõtmeid. Ma ei suhestu selle linnaga eriti sotsiaalses plaanis. Mulle meeldib, et siin ei ole provintsilinnadele omast väikekodanlust või selliseid maneere või hoiakuid – see segaja jääb ära. Ta on mu enda projektide ja töö tegemiseks lihtsalt sobiv taust. Ta on pigem subjekt kui objekt.

Mari Sobolev/Kartau ja tema kaudu Marika Agu on „Autoportrees" spekuleerinud või isegi üsna kindlalt öelnud, et sinu tagasitõmbumine meediast oli seotud ususe kadumisega. Mida sa sellest arvad?
(*Veel pikem paus kui tavaliselt*) Nii kunstis kui ka meedias, kui sa kasutad neid teatavate meediumitena, tõstatub kohe ususe ja tõesuse küsimus. Igal materjalil on oma spetsiifika – kui nõukogudeaegne meediapilt asendus läänelikuga ja tõi kaasa selle, mis ta tõi, siis oli näha, et ususe ja ebaususe vahekord oli selles meediumis justkui ette antud. Meedialt ja kunstilt eeldatakse erinevaid ususi. Ja meedia oli selline platvorm, mida ei olnud Eestis varem taolisel kujul eksisteerinud. See oli uus nähtus, mis oli tol ajal teema, millega töötada. Kas või see, et läbi meediafiltri muutub kõik *a priori* ebasiiraks ja ausus on vaid tarbija jaoks lavastatud afektiivne seebiooper.

Aga kas sinu n-ö taandumine kattub ajaga, kui sa Tartusse tulid?
Aeg nõuab aega.

Ütles ta elutargalt?
Mul on ruumiline ja ajaline neutraliteet. See, kuidas ma mingitest asjadest mõtlen ja neid tajun.

Sa ei ütle siis, miks sa taandusid ja siia sisepagulusse tulid?
(*Kärsitult*) See sai ammendatud. Üks asi oli „Kiwa" kui meediafantoom, aga projektid, mis on hiljem olnud, on sellega võrreldes täiesti teiselt planeedilt, näiteks elektrokeemiline heligeneraator. Või unenäokogu – inimesed hakkasid ühel hetkel mulle unenägusid saatma[6]. Või filmikaadrid sõnaga „nothing". Mingid asjad saavad lihtsalt ise alguse. Muidugi ma ka otsin seda uut meediumit, ma ei ole rahul näituseformaadiga ja ka raamatuformaat on omal kombel piiratud. Ja samuti ei taha ma kultiveerida sellist performatiivsust nagu teatris. Sellise sündmuseformaadi jaoks ongi need ;paranoia raamatuesitlused olnud, saan seal performatiivseid ideid testida ja realiseerida. Või veidi varasemast ajast 0lematute Bändide Festival ja Cabaret Derrida. Aga sellises ülimas või subliimses mõttes kunstiteosed ongi need, mis pole varem läbinämmutatud formaadi edasivenitamine, vaid saavad „ise eikuskilt" alguse. Nagu see unenägude kogumine.

Mida sa nendega hiljem teed?
Ma ei tea. Midagi ei tee (*naerab*). Ma ju ei tea, kas see protsess on lõppenud või veel käib. Paar päeva tagasi saadeti just väga hea unenägu.

Sa kunagi ütlesid, et sa ei loe neid. Kas see oli vale?
Vahel lasen silmadega üle, sest mõnikord on see nagu osa vestlusest inimesega. Vahel keegi ütleb ühe lausega, tal ei ole seal midagi rohkem seletada, siis ma reageerin. Aga mind ennast pigem ei huvita (*kõhistab naerda*). Ega mind meedias ka väga ei huvitanud, milline see imago lõppkokkuvõttes on, see oli ilmselge, et see on projektsioon ja see on minust eemal, mingis mõttes iseseisev, sõltumatu homunkulus.

Kõik need elemendid, millest rääkisid, millega sa justkui rahul ei ole, on ;paranoia kirjastuse tegevuses ju absoluutselt olemas. On raamatuformaat, kohati on näituseformaat ja alati on performatiivne aspekt esitluste või etenduste kujul.
Minu jaoks on kirjastamine kontseptuaalne tegevus, sellega lihtsalt kaasneb materiaalne külg. Need materiaalsed objektid – ka postdigitaalne, uusmateriaalne tähendus lisandub sinna – ei ole sada protsenti eesmärk omaette, vaid ikka kirjastamine kui kunstitegevus ja sinna juurde kuuluv korporatiivne identiteet. Samuti autorite võrgustik.

Aga see on ikkagi ju paroodia?
Aga raamatud on ju päris! (*Naerab laialt*) Ja isegi need inimesed, kes teostavad end ;paranoia kaudu, on päris! Seal ei ole üldse minu väljamõeldud autoreid, kuigi seda arvatakse pidevalt.

Aga ma tahtsin veel öelda, et minu kunstnikupositsioon või… ei, ma ei taha ikkagi kunstist rääkida. Eksperimendid, millega ma seotud olen… ma artikuleerin seda kahtlemata pidevalt ümber. Mu ideaalteos on selline, kus nii-ütelda keel hakkab ennast ise kõnelema ja uuesti leiutama. Protokunst..[7] Kui küsitakse kunstnikupositsiooni kohta, siis sõltuvalt sellest, mis ideedega ma parasjagu tegelen, orienteerin seda ümber. Selles mõttes on see identiteediprojekt, et… väga voolav olla kogu aeg. Kõik need niinimetatud projektid ja asjad, kõik mis toimub, kogu maailm, see on mingisugune voolamise ja segunemise seisund, subjektiivne universaal. Ja siis tekivad mingid raamatud.

Mida tähendab, et sa oled sisepaguluses?
Nagu ma ütlesin, ei suhestu ma Tartuga sotsiaalses mõttes. Siin ei ole võrreldes suurlinnaga sundust pidevalt kuskil käia ja ma väga ei käigi kuskil, välja arvatud sellistes mittekohtades psühhogeograafilistel rännakutel. Suurem osa ajast ei ole tsivilisatsiooni lähedalolek mulle oluline. Ma olen siin suhteliselt linna äärel, vahepealsuses. Kui uksest välja astun, siis ühel pool on kesklinn kümme minutit ja teisel pool on mets kümme minutit. Riia ja Tallinna lennujaam on samal kaugusel ja Moskva ja London ning New York ja Ulaanbaatar. Lihtsalt sõltub, kummale poole ma uksest väljudes keeran.

Margus Kiis kirjutab selles lehenumbris, et võrreldes plahvatus- või buumiajaga või kuidas tahes nimetada seda, mis Tartus nullindatel kunstiskeenes toimus, on praegu palju rohkem uimasust ja kõik on institutsionaliseerunud.

Kui utreerida, siis raamat ise on juba vormilt veidi väikekodanlik, revolutsiooni tehakse ikka lendlehtede ja pamflettidega.

Ma ei tea põhimõtteliselt üldse, mis siin 90ndate teisel poolel oli. Siis ma ei olnud peaaegu üldse Tartus. Nullindatega olen rohkem kursis ja muidugi on see ära vajunud. Nullindatel muutus ühiskond konservatiivsemaks, aga mingisugune *underground* ja *art scene* inertsist veel justkui järellainetas. Alles nüüd on rohujuuretasandi algatused vist ära kadunud küll, jah.

Kui vaadata samas mingite muusikaliste subkultuuride põhiseid asju, siis ju näiteks toimusid enne Genklubi ka sedasorti muusikaüritused. Institutsioonide puudumine ei ole kuidagi takistanud. Võib-olla muusikaskene

jätkub >

< *eelneb*

on isegi aktiivsem olnud, aga kunstiskenega on Tartus alati nii lood, et põhiliselt seostatakse Tartut igavesest ajast igavesti Pallasega. Aga jah, kui Kunstikuu ja Kuku Nuut tulid, siis mõned kuraatorid üritasidki seda skenet elavdada.

Elavdasidki.
Jah. Aga nüüd on nad teadmata kadunud.

Üldiselt räägitakse institutsionaliseerumisest vist negatiivse varjundiga. See on justkui vastukaaluks energilisele (ja kuidagi *a priori* positiivsele) isetekkelisusele – Varjend, Müürileht, ART IST KUKU NU UT jne. Kui nüüd utreerida ja isiklikuks minna, siis võib ju küsida, et mis maailmas me elame, kus Rael Artel oli ühe ametiaja Tartu Kunstimuuseumi direktor, Kiwa saab kunstnikupalka ja Müürileht on SA Kultuurilehe väljaanne.
;paranoia publishing on tühjalt kohalt tekkinud. Sellele ei eelnenud mingeid köetud kontoreid. See on puhtalt vajaduspõhine, see on puhtalt antiinstitutsioon. Sellele eelnesid ainult tekstid ja autorid.

Aga kuidas sul muidu kunstnikupalgaga läks? Kas oli paksu verd või pahandamist ka?
Ei, ma olen justkui nähtamatuks muutunud. Enne seda oli küll reaktsioone seinast seina. Reaalsetest tapmisähvardustest ja vihakõnest kuni selleni, et võõrad inimesed tulevad tänama, ütlevad, et sa ei tea mind, aga ma lihtsalt surun su kätt või suudlen sind ja tänan, et oled olemas. Kui esimeste kohta võib öelda **Jaan Krossi** tsiteerides, et nii ebaküpse kultuuriga maal nagu meie oma tuleb inimestele pahatahtlikkus lihtsalt andeks anda, siis teised näitavad, et sellisel sõltumatul kultuurivektoril, mida „Kiwa" tänapäeval esindab, on oma pingeväli.

Etableerunud ei ole?
Vastupidi, see just annab võimaluse rohkem sõltumatu olla.

Mul on sulle välja pakkuda üks roll – oled ju olnud punkar ja kaanepoiss ja beibe ja nii edasi –, mida sa ei ole veel mänginud: väikekodanlane!
Ikka olen.

Oled või!?
Ei, ma ei tea… Mis mõttes? Kuidas sa kujutad ette väikekodanlast?

Mitte nii!
Siin on vaip maas! Sa ise istud vaiba peal praegu!

Aga see on neoonkollane! Ei, ei, see küll siin väikekodanlus ei ole. Pigem võib-olla siis, kui sa ;paranoia tegid, oli sul peente pintsakute ja prillidega mingi semi-*yuppie*-mäng, mille juurde kuulus ka surmtõsidus, aga väikekodanlus jäi vahele.
Ma käisin just vanaemal külas, ta on 96, ma viin talle lugemiseks raamatuid. Ükskord viisin **Houellebecqi** teoseid näiteks. Kui utreerida, siis raamat ise on juba vormilt veidi väikekodanlik, revolutsiooni tehakse ikka lendlehtede ja pamflettidega.

Räägi oma perioodidest või faasidest kunstnikuna. Sa kirjeldad „Autoportrees", ma ei tea, kas irooniliselt või mitte, oma perioode, *à la* „ja sealt sai alguse n-ö nothingoloogiline periood".
Kogu see „elu ja kunsti sidumine" ja periodiseerimine on ju kunstiajaloolaste leksika, et natukene mingit selgust luua. Kuna ma ei ole teadlane, aga ekspluateerin sellist keelt oma tekstis, on sinna mingisugune nihe sisse programmeeritud.

Sinu puhul on räägitud palju identiteedimängudest, aga mis sinna vahele on jäänud? Kas identiteetide vahel on ka kriisid?
Need mängud ongi kriisi sümptom.

Kas need n-ö perioodid on vaheldunud sujuvalt ja valutult või on ka mingit suuremat otsingut olnud?
Ei, need on sellised kihilised. Kirjastamisega tegelesin näiteks ju juba aastal 91 – andsime kirjandusklassi ajal[8] kolm numbrit *underground*-almanahhi välja, mingite esimeste koduprinteritega, mis olid Tartusse jõudnud. Ja siis vahepeal ma lihtsalt ei tegelenud sellega, aga mingis mõttes võib öelda, et asi sai siis alguse. Sest me kirjastasime ja tegime bändi küll, aga mitte veel midagi sellist, mida kunstiks nimetada. Kunagi kirjutasin Kaasaegse Kunsti Keskuse uudiskirja 90ndate *performance*'ist[9] ja hakkasin mõtlema, kas me üldse seda sõnagi teadsime. Me ei teinud kunsti kunsti pärast, see oli täiesti ehe elu ja kunsti kokkusulamine. Aga oli ikkagi vahetu nõukogudejärgne periood ja nõukogude kontrakultuurid olidki nagu mingisugune *Gesamtkunstwerk*, kus välimus ja identiteet olid *a priori* mingi *statement* ja ühiskondliku tähendusega.

Ma ei tuvasta kriise – mingite kihtidena voolavad asjad, ja need, mis parasjagu kohakuti on, ongi identiteet.

Ma ei tea, ma ei tuvasta kriise – mingite kihtidena voolavad asjad, ja need, mis parasjagu kohakuti on, ongi identiteet. Üks vool läheb kiiremini, teine aeglasemalt. Või on mingi teadvusruumides rändamine. Igal tasandil toimub midagi, võib-olla ma ise olen hoopis millegi projektsioon, mille kohta ma arvan, et see on mingi fantoom. Või olengi tegelikult nende unenäokirjelduste projektsioon, aga need tekstid tulevad lihtsalt tagantjärele… Äkki aegruum on üldse sassis, äkki need olid ikkagi juba enne olemas.

Institutsioonidega seoses – paranda mind, kui ma eksin – on mul justkui meeles, et sa ei ole kirjanike liidu liige?
Ei, mind ei võetud, selle asemel võeti sinna tol korral mitu humoristi. (*Poolnaljaga-pahuralt*) Mul oli **Hasso Krulli** soovituskiri!

Kas sa oled seetõttu ikka veel kuri?
Jah.

Enam kunagi ei proovi?
Ei.

Kirjandusskeenega tunduvad sul üldse problemaatilisemad suhted olevat kui kunstiväljaga.
Eesti on üleüldse nii väike, et kõik ongi ainult üks skene. Ma ei vali mingisuguseid pooli või sub-sub-osasid. Selles mõttes ei kuulu ma eriti kindlalt kuhugi „koolkonda".

Aga kes tänapäeval üldse nii väga ainult ühte koolkonda või voolu kuulub? Nagu sa ise ütled, on Eesti väike ja skeene on kitsas.
Väga huvitav oli ikkagi Vihiku[10] aeg. Kui see hakkas ilmuma, tundus see minu jaoks täiesti revolutsioon! Väga järsku tekkis Eestis huvitav kirjanduselu. Ja mul on kahju, et see ühest hetkest ära lõppes. Enne seda ei toimunud siin midagi tähelepanuväärset ja pärast seda ei ole ka väga toimunud. Mul oli olnud võimalus kunstiväljal eksperimenteerida, aga enne Vihikut tundus kirjandus-eksperimentalistika mulle täiesti võimatu, nagu keelatud – et sellist asja absoluutselt ei eksisteeri. Kõik need avaldamispuudega autorid olid omaette kuskil peidus.

No ikka *suht* lootusetu olukord oli. 90ndate kirjanduse olulisus seisnes väga üksikutes autorites ja raamatutes.

Kas võib öelda, et 2010ndad on sul kapitalismiga tegelemise periood? ;paranoia tooted ja korporatsioon, Rebel Angel kui toode jne. Kust see tuli?
Ma ei tea, võib-olla see on seotud Tartu intellektuaalse skenega, varastel 90ndatel lugesime ju samizdattidena näiteks **Masingut**, kes rääkis kaasaegse Lääne inimese omasüülisest alaealisusest. Iroonia seisnes põhimõtteliselt selles, et oled n-ö õhtumaade allakäigust läbi intellektuaalse filtri informeeritud ja siis tuleb pauguga kogu Lääne meedia ja kapitalism ja näedki eriti karikatuursel kujul kõike seda, mida Masing on võib-olla ühe kriitilise lausega öelnud. See oli aeg, mil inimesed üldse lugesid rohkem ja arutati ka meediafookusest väljaspool olevate asjade üle. Segajaid polnud. Lääne ühiskonna ja meediaga ju tuligi see, et su tähelepanu peab olema kogu aeg mingite suurte värviliste reklaamide või kohutavalt kõvasti mängiva Atlantise jõmmimuusika peal. Sellised asjad, mille eest ei olnud võimalik kuhugi põgeneda. See oli väga tüütu. Tänapäeval ei ole ikka kogu aeg mingi Coca-Cola pudel kuskil vaateväljas. Selles mõttes on asjad positiivses suunas liikunud.

Ühesõnaga, kui see üleminekuperiood algas, oli see ilmselgelt ju nii kiladi-koladi ja naeruväärne, see oli juba iseenda paroodia. Ja mul ei olnud mingeid illusioone, et seal saab intellektuaalset agendat ellu viia… Kuigi seda sai üritatud, kirjutasin ju 90ndatel ajalehtedesse üsna palju kunstist. Ja ma ei tea siiani, miks telliti minu käest või miks lasti üldse avaldada. Aga siis olid ajakirjanduses veel traditsiooniliselt suured kultuuriküljed alles, ja näiteks **Laansalu** (***Andrus*** – toim.) oli ju Postimehes toimetaja – ta sai üle lehekülje suuri suhteliselt hulle tekste avaldada. See, mida **Janar Ala** nüüd hiljem mingis mõttes taaskorraldas. Nii et võib öelda küll, et kasutasin oma meediapositsiooni ära, et kunsti- ja kultuuriväljale positiivset valgust heita. Seal oli kergelt utopistlik mõõde või noore inimese idealism. Aga see kõik oli samas meedia ärakasutamine.

Mulle tundub, et kapitalismi pealetungi eest olin mina küll kaitsetum kui sina. Aga ma olin ikka väga väike siis muidugi ka.
Me olime ju punkarid, maailma kontseptsioon tuli J.M.K.E. lauludest. **Villu Tammel** on paljudes laulutekstides hästi konsumerismi- ja võimukriitika põhjendatus kokku võetud. Nii et meil oli skeptiline eelhäälestus juba olemas. Seega siiski oli kohti, kuhu nende reklaamide ja meedia ja *eurotrash*'i eest põgeneda. Sa said ikkagi mingisuguse oaasi või niši luua, siis oli *underground*'i ja subkultuuriskenet kõvasti rohkem.

Kas sa päevakajalistest asjadest tahad rääkida?[11]
Ei.

Olnust ei taha rääkida, praegusest ei taha rääkida…
Ei, ma olen sisepaguluses (*itsitab*). Oma „Mitte-Tartu"[12] tekstis kirjutasin ma ammendavalt Tartu metafüüsikast – ma ei ole seda rohkem kuskil nii väljendanud. Rääkisin, et tegin Taageperas videot, on ju. Ja just selle pärast, et ma tahtsin neid ruume jäädvustada – see ongi see suures mõttes ruumide ja nende tajumise küsimus, mis on mu kunstnikupalga keskne projekt. Just et mitte nostalgia pärast neid meenutada, vaid uurida, kuidas nad on kunagi teadvust mõjutanud või ruumi ja arusaamist struktureerinud.

Kas sul on veel midagi lisada?
Reis algab seal, kus tee lõppeb.

[1] *Kiwa Tartmusi 2015. aasta isiku- või juubelinäitusega kaasnenud trükis „Autoportree tundmatuga = Self-portrait with the unknown".*
[2] *Voronja uus korterinäituste sari „Lätted", mis käsitleb kokkuvõttes kunstnikke nende lapsepõlvekodudes, milleks Kiwa võttis üles lapsepõlvekodu ruume Taagepera lossis.*
[3] *Varem, täpsemalt 2014. aasta suvel, kureeris Kiwa Varnjas Voronja galeriis näituse „Ajutine valitsus. Nelikend aastat punki". Lisaks valmis 2013. aastal koos Terje Toomistuga tehtud näitus „Nõukogude lillelapsed: 70ndate psühhedeelne underground".*
[4] *Video: Tahad näha Kaur Kenderi skandaalseid pornopilte, osta Neoonmust! – Elu24, 02.03.2015.*
[5] *Kiwa: „Absoluutselt keeldun sõnast „skene" kahe e-ga!!"*
[6] *Kiwa kogub kirjeldusi unenägudest, kus inimesed on teda näinud. Tal on neid juba 233 tükki.*
[7] *Kiwa: „Ma vihkan kolme punkti!"*
[8] *Enne Tartu Kunstikooli astumist käis Kiwa Mati Undist inspireerituna Tartu 8. Keskkooli kirjandusklassis.*
[9] *Rubriik Kollane. – Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse Uudiskiri, nr 25, 31.10.2016.*
[10] *Vihik oli Eesti Kirjanduse Seltsi ajakiri, mille esimene number ilmus 2002. aastal. Esimene peatoimetaja oli Berk Vaher, sellest perioodist Kiwa siin ka räägib.*
[11] *19. jaanuaril, mil intervjuud teeme, on parasjagu aktuaalne Ojasoo ja NO99 küsimus vabariigi aastapäeva kontserdi lavastajana. Ma ei ole üllatunud, et Kiwa vastab nii järsult „ei".*
[12] *Sven Vabari koostatud kogumik „ Mitte-Tartu" (2014) koondab tekste erinevatelt (Tartu) autoritelt ja liigub ääre-aladel ja mittekohtades.*

KUMMITUSLIK TARTU. KÜSIMUS VAIMUST JA KEHAST

Miks räägitakse just Tartuga seoses erilisest vaimust, miks asub enamik vanu ülikoolilinnu jõgede kaldal ja kes on Emajõe muusad?

Tekst **Meelis Friedenthal**, illustratsioon **Andrei Kedrin**

Soodsa tähtede ja poliitilise seisu ajal, kui on koos jõgi, ülikool ja inimesed, laskub sinna äkki vaim nagu lind pesale ja elustab linna.

Palju on räägitud sellest, et Tartul on eriline vaim või *esprit* või *Dorpater Geist* või *genius loci*, või tehakse juttu isegi mingist tondist või kummitusest. Selle kohta, kuidas seda „vaimu" tuleks mõista, puudub üksmeel.

Mingi *Geist* on muidugi üsna sagedasti esinev nähtus, eriti kui räägime vanadest ülikoolilinnadest. Näiteks on hästi tuntud *Göttinger Geist*, ka **Puškin** kasutab oma värssromaanis „Jevgeni Onegin" Lenskit iseloomustades väljendit Göttingeni vaim (с душою прямо геттингенской), mis on **Betti Alveri** muidu suurepärasest eestikeelsest tõlkest kahjuks välja jäänud. Aga neid ülikoolilinnu on muidugi palju, millel on oma vaim või *esprit* – ja muidugi ei ole see lihtsalt mingi suvaline vaim, vaid *muusaline* vaim. **Kristi Viiding**, **Jana Orion**, **Janika Päll** ja teised on andnud siin Tartus välja kogumiku pealkirjaga „O Dorpat, urbs addictissima musis…" ja selle eessõnast saame lugeda, kuidas Tartu on kõige rohkem muusadele pühendatud linn ja kuidas muusad on jõudnud 17. sajandi esimesel poolel siia, et teha Emajõe kallastele oma elupaik. Nii ongi muusasid mainitud sageli varauusaegse Tartu juhuluules, pühendustes ja disputatsioonides – need on Emajõe muusad, *Musae Embecciades*. Muusasid seostatakse varauusajal üldiselt humanistliku traditsiooni ja poeetilise eneseväljenduspüüdega. Muusadele on vaja voolavat vett – jõgesid ja allikaid, puudesalusid ja parke. Ning tõepoolest, enamik vanu ülikoolilinnu asuvad jõgede kaldal – Göttingeni Leine, Bologna kanalid, Oxfordi Isis, Cambridge'i Cam, Heidelbergi Neckar, Uppsala Fyris, aga neid näiteid võiks tuua veelgi.

Jõed on olnud alati nii maanteed kui ka piirid. Neil on olnud ajalooliselt ja on tegelikult jätkuvalt väga mitmemõõtmeline tähendus ja kasutus – need on sõna otseses mõttes vee- ja energiaallikad, saades sedakaudu ka niidistikuks, mis tekitab ja hoiab koos riike. Jõgesid on kasutatud ka metafoorina enamiku inimeseks olemise tahkude kirjeldamiseks. Jõed on sooned, veenid, veri, eluallikas. Siiski on oluline mõista, et jõed on vaid koht, kuhu muusad oma elupaiga teevad. Jõed ise ei ole hing, nad on vaid liikuv mateeria. Tuleb aga ette kujutada, kuidas jõe veenid ja veri toovad kohale aegapidi majade sisikonna, kloaagid ja uberikud, käed-jalad, suguliikmed, seejärel kerkib kõhust ülikooli süda ja lõpus on pea, kehaosad, mis pannakse kõik kokku täpselt õigel viisil. See tähendab, et soodsa tähtede ja poliitilise seisu ajal, kui on koos jõgi, ülikool ja inimesed, laskub sinna äkki vaim nagu lind pesale ja elustab linna. Selles kontekstis ei ole seega üllatav, et linnad, mis on hingestatud muusadega, on sageli ka isikustatud, sest neil on ju tõepoolest hing sees. Selle üle on muidugi palju vaieldud, kas see hing ja selle kaudu linna identiteet on surematu, aga just muusade sajandil tegid filosoofid ja teoloogid palju pingutusi, näitamaks, et hing – kui selline asi üldse on – on loogiliselt võttes surematu.

See asjaolu on Tartu puhul määrava tähtsusega. Hing ilmus 17. sajandil Tartu kehasse ja elas seal lühikese ja tormilise lapsepõlve. Kui nooruk hakkas aga täisealiseks saama, paistes silma oma kenaduse ja tarkuse poolest, olles rõõmuks oma vanematele, siis ta keha purustati kõige jõhkramal moel. See on põhjus, miks meil ei ole alles peaaegu ühtegi keskaegset hoonet ja need vähesed, mis on Tartus säilinud, on ka suuresti varemeis. Põhjasõja keskel hävitasid **Peeter I** väed Tartu suure süsteemsusega, lasid õhku ja põletasid viimse kui maja. Hävitamisest pääses vaid üksik väike saun, nagu tunnistavad pealtnägijad, kogu elanikkond küüditati aga mööda jõge Vologdasse. Linn voolas verest tühjaks, oli tühi ja surnud. Teisiti öeldes Tartu mõrvati.

On tähelepanuväärne, et sellest sündmusest on meil säilinud üks esimesi pikemaid eestikeelseid luuletusi. Igal juhul on **Käsu Hans** esimene eesti soost luuletaja, kelle kohta meil on mingeid teadmisi. Luuletus ise on „Oh, ma vaene Tarto liin" ja see kirjeldab Tartu linna hävitamist minategelase perspektiivist. Oma kurba saatust kurdab siin Tartu ise. Juba teksti alguses saame aru, et selline julm saatus oli Tartu ülemäärase uhkuse ja kõrkuse palgaks, justkui karistuseks upsakuse eest. Luuletus näitab üksikasjalikult seda, mis oli Tartus enne hävitamist, kui kaunis ja täis elu see linn oli, ja kurdab ka selle üle, kuidas midagi ei ole endisest toredusest alles jäänud. Käsu Hansu luuletus seda küll ei maini, kuid kaudselt mõistame ikkagi – kui keha hävib, jääb hing endiselt. Sest kes on see, kes kirjeldab oma surma? See võib olla ainult hauataguse hääle nutulaul. Vähemasti varauusajal räägitakse üsna palju majadest, kus kummitab, vaimudest, kes ekslevad oma mõrvapaiga juures ringi, poltergeistidest, kes ei anna sissetungijatele rahu. Tartu ülikoolis on 17. sajandi lõpul kaitstud isegi filosoofiline magistridissertatsioon vaimude kohta. Niisiis on alust arvata, et see Tartu vaim, millest siin räägitakse, pole miski muu kui muusalise 17. sajandi Tartu kummitus.

See sobib väga hästi kokku asjaoluga, et Tartu vaimu on mõistetud mõnikord ka konservatiivsena ning „ilmselt tuleks just selle Tartu veidra ja tõrjuva poolena käsitada ka aeg-ajalt ikka ja jälle ühisrindeliselt lahvatavat uuevõõristust"[1]. Pole imestada, vaimud ongi konservatiivsed, valvavad oma hukkumispaiku, kolistavad kettidega, et sissetungijaid peletada. Ei taha väga hästi siia uusi tehaseid lubada ega taha väga hästi uued ärid siin käima minna.

Kui vaadata Tartut kirjanduses, esineb see samamoodi pigem kummitusliku, unenäolise, eemalolevana:

„Tartu on unenägu", avaldatud 2006;
„Tartu rahutused", avaldatud 2009;
„Mitte-Tartu", avaldatud 2012.

Nagu näha, on kõigil juhtudel rõhk negatiivsel. Negatiivsel ses mõttes, et Tartu ja Tartuga seonduv näib olevat vastupidine ärkvelolekule, rahumeelsele, kohalviibivale. Pigem on siin ringi kõndides mingi tabamatu nostalgiline tunne. Nostalgiline selle sõna kõige igapäevasemas tähenduses – sest paljud eestlased on veetnud siin ju oma tudengipõlve –, aga ka selle sõna etümoloogilises tähenduses. Nostalgiline kui koju tagasipöördumise valu (kreeka *nostos* – „kodu" ja *algos* – „valu"). Igavesti kodutult ringihulkuvad vaimud, igatsus muusade järele.

Mulle tundub see üks peamiseid põhjuseid, miks Tartu võib lubada endale selliseid väiteid nagu „Tartu kirjandus ongi eesti kirjandus"[2]. Need on kummituse väited. Mõnes mõttes on need õigustatud, kuid mingil juhul ei ole need sealjuures otseselt siduvad elavatele, aktiivsetele, ärkvelolevatele ja mõistlikele inimestele.

Foto: Toomas Dettenborn

Meelis Friedenthal on Tartu Ülikooli raamatukogus intellektuaalajaloo uurija ja kirjanik.

Sellepärast pole Tartu või Tartu kirjandus eesti kirjanduses alati väga meeldiv – see on kummituslik vaim, mis tekitab probleeme. Nii nagu tänapäeval üldiselt vaimudega, on nende olemasolu sageli vaidlustatud või eitatud, mõnikord isegi naeruvääristatud. Isegi kui need eksisteerivad, oleks neid mõnikord mõistlik ignoreerida. Me kõik teame, et Hamleti isa vaim hakkas Elsinore'i lossis kummitama ning sellest sai alguse rida traagilisi sündmusi. Kuid samuti on tõsi, et mõnikord on need jubedad sündmused tragöödiate ja draamade, kirjanduse ja kunsti allikateks.

[1] *Kiho, T. 2005. Vabadussild ja Tartu vaim. – Postimees, 23.11.*
[2] *Vaher, B. 2005. Tartu kirjandus ongi eesti kirjandus. – Eesti Päevaleht, 05.11.*

ÕHIN JA VAEV – KÜMME PORTREED TARTU ISETEKKELISEST KULTUURIST

Tartu kultuuripõllu äärealadel tegutseja on üks isevärki inimtüüp – tema jaks ei rauge, meeleolu ei lange, ideed ei lõppe ning hirmu ta samuti ei tunne. Müürilehe toimetus uurib, mis iseloomustab seda tegelast, kelleta viimane dekaad ülikoolilinnas oleks mitme väärt ürituse või algatuse võrra vaesem.

Tekst **Müürilehe äsja institutsionaliseerunud toimetus**. Fotod **Gabriela Liivamägi**

VALGES KITLIS TARTU VAIM

Hullunud Tartu festivali eestvedur ja kuraator **Jaan Malin** on oma pöörase- ning kaootilisevõitu korraldamis-, esinemis- ja muidu Tartu peal ringituhisemise praktikate poolest kuulus, aga kaheldamatult on tegemist ühe mõjuka ja koloriitse kujuga, kelleta Tartu kultuurielu oleks kordades igavam. Pikaaegne kaaskorraldaja ja kolleeg **Kaisa Maria Ling** nõustub, märkides, et „Jaan Malin on üks neist inimestest, kes on väga imelik. Näiteks praegu on ta kasvatanud endale ootamatult võimsa habeme ning ta sööb põhimõtteliselt ainult banaane". Banaanid või mitte, Malin on silmatorkav kuju. Tema festivalide tunnuskostüüm on – inspireerituna esimesest Hullunud Tartust vanas psühhoneuroloogiahaiglas – valge kittel, mida ta kõigil festivalidel truult kandnud on, kuigi kuulujutt teab kõnelda, et ühel aastal Malinil kitlit ei olnud ja kõik olnud siis sellest üsna segaduses…

Hullunud Tartu sündis veidike teistsugusel moel ja põhjusel, kui võiks arvata või kui sünnib enamik pikaaegse traditsiooniga kultuurifestivale. Nimelt avastas Jaan 2010. aasta sügisel, et ta saab mõne kuu pärast 50-aastaseks, ja selleks et vältida olukorda, kus mõni sõber oleks tulnud talle „sünnipäeva puhul matusekõnet pidama", leidis ta, et olukorra lahendamiseks on kaks varianti: „Kõige lihtsam olnuks Eestist kaduda ja mitte lasta teistel midagi rääkida. Eelistasin siiski kutsuda sõbrad kokku peole, aga natuke varem ja ilma neile põhjust ütlemata." Nii oleme iga aasta sügisel enda teadmata Jaan Malini sünnipäeva tähistanud!

Malini festivalid on kohaspetsiifilised, st nende toimumispaigad on alati seotud parasjagu valitud teemaga. Esimene toimus niisiis kunagises psühhiaatriakliinikus Staadioni tänaval, edasi on pidu peetud näiteks Tartu Uues Teatris (festivali alateemaks oli „teatraalne"), Genialistide Klubis (teemaks „geniaalne"), Erinevate Tubade Klubis (teemaks „masinlik") jne. Väikese tõrvatilgana meepotis tunnistab Jaan, et kõigi nende aastate jooksul on publikut üha vähemaks jäänud, lisades, et „publik ei tule ju sinna, kus pole ei uudist ega turvalisust", vihjates sellega küllap pisukesele etteaimatavusele, mis pika festivalikorraldamisega paratamatult kaasneb. Seega näeb Jaan pärast tänavust festivali oma mantlipärijatena hoopis (samuti omaalgatusliku) raamatupoe Utoopia vedajaid **Siim Lille** ja **Rauno Alliksaart**, muidugi seda, kuidas nad kahekesi sinna valgesse kitlisse mahuvad, praegune promootor veel ei tea.

KARLOVA OMA ITAALLANE

Armsa Barlova visiitkaart, alati sõbralik ja hoogne **Simone Cassano** tuli Tartusse esimest korda 2007. aastal. Kuni Barlova avamiseni 2015. aasta lõpus töötas ta itaalia keele õpetajana nii Tallinna kui ka Tartu ülikoolides, aga andis ka eratunde. Oma baarist on kodunenud itaallane-karlovlane unistanud juba ammuammu, baari nimigi oli tal juba 2008. aastast välja mõeldud. Julgust see päriselt ära teha ei oleks tal enda sõnutsi aga üksi olnud: „Pöördepunkt oligi 2015. aastal, kui hea sõber **Sasha [Kheyfets]** tutvustas mulle oma ettevõtjast sõpra **[Kuivjõe] Reigot**. Ainult tänu nende otsustavusele võtsin julguse kokku ja panin maha õpetajaameti, et oma unistus lõpuks ellu viia. Ma teadsin, et see tähendab suurt elumuutust, ja see hirmutas mind omajagu."

Kolmekesi baaripidamine tuleb neil Simone sõnul hästi välja. Tähtsaid asju arutatakse omavahel, aga baari igapäevaelu on peaasjalikult Simone õlul – kauba tellimine, ürituste korraldamine ja jooksvad küsimused käivad just tema kaudu. Simonet võib tihti nii päevasel kui ka õhtusemal ajal Barlovas leti taga kohata, juba uksel võõramaidki inimesi nimepidi tervitamas. Äripartner Reigo Kuivjõgi ütlebki kirjelduseks: „Simonel on tore komme kõiki inimesi valjuhäälselt tervitada. Barlova alul oli huvitav jälgida, et esimesel korral pöörasid inimesed pea ära, arvates, et tervitus pole neile. Järgmisel korral saadeti tervitaja suunas kahtlustav pilk ning neljandal või viiendal korral tervitati juba vastu. Nüüd kõlavad Eha ja Tähe nurgal kõigi möödakäijate katkematud tervitused. Samuti tervitab Simone ka igat Barlovasse sisenejat. Enamikku nimepidi. Isegi neid, keda ta on kohanud vaid korra – ja sedagi näiteks sotsiaalmeedias. Samas enda lähemate võitluskaaslaste nimesid ajab ta patoloogiliselt omavahel segamini!"

Novembris kaheaastaseks saanud baar on küll üsna noor, aga võib vist öelda, et harva on nähtud, et mõni meelelahutusasutus linlaste seas nii ruttu omaks võetakse. Ja kuigi Barlova võib näiteks supilinlaste jaoks Tartu mastaabis kauge tunduda, võetakse see teekond siiski sageli ette. Üks märksõnu, mis baariga seostub, on „kodusus", nagu Simone isegi ütleb: „Meile meeldib mõelda Barlovast kui inimeste endi elutubade laiendusest, me tahame, et inimesed tunneksid end siin võimalikult koduselt." Nii ei saa väga suure üllatusena tulla seegi, et vahel on kliendid end Barlovas *liigagi* koduselt tundnud, tellides sinna baarirahvalt küsimata teenusest *tellitoit.ee* vängelõhnalist kiirtoitu või kasutades avatud lahendusega vannitoa kraanikaussi jalgade pesemiseks…

KARTMATU TÄNAVAKUNSTI ADVOKAAT

Sirla on tartlastele teada kui Karlovast pärit punkar ja tänavakunstnik, õieti tema ongi üks Tartu tänavakunsti (mitmepäine) ema. Näiteks **Sven Vabari** novelli „Tänavakunstnikud" lugedes tekib kahtlus, kas sealse karakteri Sirle prototüüp pole mitte Sirla, ja mitte sarnase nime, vaid selle pärast, et jutus saab Sirle linnaga üheks ja teosed hakkavad justkui iseenesest tänavatele tekkima. Sirlale tähendab linnaseintele spreivärvidega piltide loomine tegutsemist oma südametunnistuse, mitte teiste määratud reeglite või seaduste järgi. Seejuures ütleb Sirla, et just kodulinnas Tartus on mingid asjad läinud väga õigesti ja siinne olukord on ideaalne näide toimivast isetekkelisest tänavakunstist, mis on mitmekesine ja sõltumatu ning mille eesmärk on rikastada, mitte rikkuda. Sirla on korraldanud alates 2010. aastast nüüdseks Eesti ainsat tänavakunstifestivali Stencibility, mis sai alguse sellest, et Sirla pani Tartu seintel tähele teoseid, mille autoreid ta ära ei tundnud, ning mõtles, et oleks tore omavahel tuttavaks saada. „Tegelikult on sama idee siiani säilinud, aga kokkusaavaid kunstnikke tuleb nüüd kõikjalt maailmast," ütleb Sirla ise rahvusvahelise mastaabiga festivali kohta, mille puhul on õnnestunud hoida kohalikkuse sooja tunnet. Aga kuidas ta jõuab olla korraga aktiivne kunstnik, festivalikorraldaja ja veel tänavakunstiteemalist magistritööd kirjutada? Sirla *jaksab*, ütleb tema kohta Stencibility kaaskorraldaja **Kadri Lind**, näiteks pole tema jaoks mingi vaev festivali tarvis öösel üksi Narvas tõstuki otsas seina kruntida. Kadri sõnul ei väsi Sirla kunagi (kas ta üldse magab?) ja ta suudab suurepäraselt end ise motiveerida (kas tal üldse on kunagi halb tuju?), olgu olukord kui raske tahes (tihti on väga raske). Kadri tunnistab, et köögilaua taga Stencibility taotluseid ja eelarveid koostades suudab Sirla meeleolu alati üleval hoida.

VARJATUD NURGATAGUSTE TEEJUHID

Marie Kliimanile ja **Kadri Linnule** meeldib tandemina töötada. Esimene projekt, mille nad Tartus koos tegid, oli kogukonnaaed Uus Õu nelja aasta eest Genialistide Klubi hoovis ning viimased viis aastat on nad korraldanud koos **Liisi Aibeliga** linnaruumifestivali UIT. Õhinast nende kahe puhul puudust ei tule ning seda tunnistab ka tehtud projektide lõputu nimekiri, näiteks võib sinna lisada veel kahasse loodud installatsiooni „Kõrvuti" Eesti Rahva Muuseumis ning tuleval suvel planeeritava koostöö **Timo Tootsi** ja **Taavi Suisaluga**, et korraldada Maajaamas rahvusvaheline kohatundliku tehnoloogilise kunsti residentuur. Ent enam on nad tuntud ikkagi Tartu noore näo kujundajana. Peale UITi korraldamise töötab Marie Tartu Uues Teatris, ning kui UIT nõuab korraldajatelt pööraseid ideid ja soovi tungida tundmatutesse paikadesse, siis teatris tunneb Marie, et just tema on see, kellel on jalad kõige rohkem maa peal, et teiste hullud plaanid rahulikult ära kuulata, natuke muiata… ja siis nendega kaasa minna. Kadri on aga otsapidi Tartu tänavakunstiskeenes, küll mitte kunstniku, vaid Stencibility kaaskorraldaja ja smartovkade projekti kuraatorina. Viimasega plaanitakse luua Tartus paari aasta jooksul paarikümnele majale hiigelsuur seinamaaling. Kadri on võtnud hingeasjaks ka Tartu Kunstikooli õpilaste harimise linnaruumi ja tänavakunsti teemadel.

Seda, kuidas neil õhinat jätkub, selgitavad Marie ja Kadri sellega, et nende korraldatavad festivalid pole lihtsalt korrapäraselt toimuvad sündmused, vaid suurema idee väljendused. Seejuures teevad asja lihtsamaks Tartu elanikud ja linnavalitsus, kes on üsna seiklushimulised ja avatud uutele ideedele. Tartust on võimalik leida hoopis teistsugune ja palju suurem linn, kui töö ja ülikooli kõrvalt arvata võiks, ütlevad nad.

KINONÄITAJAD, KES RAAMIDES EI PÜSI

See pole päris tüüpiline organisatsioon, mille töötajate töölepingutest võib leida sellised ametinimetused nagu „visionäär", „programmijumalanna" ja „kuldsete kätega mees". Elektriteater polegi tavaline kino. Õieti sündis see seitse aastat tagasi filmihuviliste tudengite soovist lihtsalt õhtuti Tartus filme näidata. Sellest, et nende tegevust võiks nimetada kinopidamiseks, saadi aru märksa hiljem. Elektriteatri käimalükkavaks jõuks oli ja on **Andres Kauts**, kelle väsimatu entusiasm, vitaalsus ja unistamisvõime on väärtfilmikino ka kõige raskematest perioodidest välja aidanud. Endised kolleegid ütlevad, et kui Andresel silmad särama lähevad, siis need ikka säravad!

Tartu *arthouse*-kino esialgse visiooni sõnastas Andres, kes unistas lapsena Viru tänavale videolaenutuse rajamisest, juba 2008. aastal pikas kirjas sõbrale. Võimalus idee teoks teha avanes, kui Athena keskuse juhataja kutsus Kautsi filme näitama. Projektsioonist, filmilevist ega piletimüügist ei teadnud toonane filmifanattide punt veel midagi, kui mitte arvestada seda, et kõik olid palju kinos käinud. Esimestel aastatel anti endast kõik, sest kellelgi polnud aimu, kui kaua on võimalik kinopublikut rõõmustada. Arengukavasid ega viisaastakuplaane polnud. Päeval käidi tööl, filme näidati õhtuti, eelarveauke lapiti isiklikust rahakotist ja alati oli võimalik teha *veel* rohkem vabatahtlikku tööd.

Hiljem pundiga liitunud **Elo Vilks** ja **Mihkel Salk** kirjeldasid avanenud vaadet lõbusa kaosena. Üheksast viieni töörütmiga harjunud Elo vaatas toimuvat ammuli suuga kõrvalt, sest segadusele vaatamata asi toimis. Filme näidati, heli kostus, publik oli saalis. Ratsionaalselt oli seda isegi raske seletada, sest tegijate rahaline ja ajaline ressurss ning programmi kvaliteet omavahel ei klappinud. Aga kui otsast tegema hakata, tulevad kaasa sõbrad, perekond, toetajad ja kinosõbrad.

Elektriteatrit on defineerinud mängulisus. Filme on näidatud Tõrvandi pritsumajas, Ropka garaažides ja lhaste metsas, tehtud toidukino ja pakutud külastajatele viina, kaetud lava muruga ning linnapilt autorehvidega. Andres usub, et mugavaid asju tehes jõuab mugavate tulemusteni. Turvalises ja polsterdatud keskkonnas paigaltammumisele eelistavad tegijad tundmatusse hüppamist. Ainult nii jõuab uude kohta kohale. Näiteks elati pool aastat ula peal ja otsiti kinole uut kodu. Jaanuaris otsustati jääda pikemaks paikseks Tartu Ülikooli kirikusse. Tulemus: tummisem kinokava ja uus publikurekord. Publik on tegijatele truu. Üks pikaaegne kaasteeline sõnab, et tunneb Elektriteatrist mõnikord puudust nagu heast tuttavast, keda pole ammu näinud.

PÕHJATU IDEEDEKAEVUGA SÜNKIJA

Paul Lepassoni tegemistepagasisse kuulub nii praegu kui ka kuulus minevikus mitu bändi, sooloprojekti ja peosarja: Depoo, Kosmosepoiss, Mimicry ning üritused SÜNK ja Apareiv. Lisaks on ta tõmmanud juba mõnda aega programmijuhi hoobasid lokaalis Arhiiv. Ei mäletagi, mil Pauli nimi viimase dekaadi jooksul Tartu kultuuriskeenel kuhugi varju oleks jäänud. Seda kinnitab sõber **Pärtel Vissak**, keda tuntakse ka nime Alex Wulf all: „Pauli teeb kindlasti eriliseks tema vankumatu usk Tartusse. Sel ajal, kui teised on käinud ära Tallinnas, Austraalias ja mujal, pole Paul minu mäletamist mööda kunagi väga kauaks lahkunud. Peale selle ärgitab ta ka teisi vormima Tartut selliseks, nagu meie seda näha tahame, selle asemel et ära kolida." Ka sõbra ning Apareivi kaaskorraldaja **Tanel Müti** arvates on Pauli puhul tegemist kõige hädavajalikuma inimesega Tartu alternatiivpidude skeene jaoks ja temaga on peetud erinevatel *afterparty*'del maha elu kõige huvitavamad ja tähtsamad vestlused.

Muusikaga hakkas Lepasson tegelema juba 12-aastasena, mis kujutas endast toona erinevate eksperimentidega kassettmakkide piinamist. „Sealt veidi edasi leidsin onu kitarri ning sõbraga päevas 40–50 lugu kirjutada ja salvestada polnud mingi probleem," meenutab Paul. Ka kunagine bändikaaslane **Kene Vernik** teab öelda, et noorena mängis Paul pidevalt oma näpud veriseks. Reaalsem bänditegevus algas Pauli jaoks 15-aastasena koos keskkooliga, aga „väga pikalt samas vaimus tarku inimesi ja nende tarkusi eirates ning pigem katsetades ja lõhkudes", nagu ütleb Paul.

Need eiramised ja lõhkumised käivad Pauliga kaasas endiselt. Ütleb ta SÜNKigi kohta, et tema ning tema tiimi jaoks on peamiselt tegemist vahendiga mis tahes tarkade ja lollide mõtete teoks tegemiseks. SÜNK ise sündis Pauli sõnul sellest, kui ta ühe armastatud sõbra suurejoonelise sünnipäevapeo üle tahtis trumbata, ning tegelikult polnud ta ka rahul tolle hetke igava Tartuga. „Suurt kontseptsiooni seal taga polnud, aga filosoofilised alustalad tulid üsna kähku järele koos kindla teadmisega, et see ideedekaev vist niipea tühjaks ei saa," ütleb ta. „Nii on see ka kolm aastat toiminud ja ma isiklikult ei oska tahta enamat kui just see fantastiline vabadus." Tulevikus on Pauli sõnul plaanis uued ürituseformaadid, toimumispaigad ja sotsiaalse elu filosoofiad, enda seikluspark ning liikumine SÜNK Recordsi suunas, mis laseb vinüülil välja parimaid MIDI hitte ja Nokia monofoonilisi helinaid.

SAAGU RAADIO! JA RAADIO SAI!

Generaadio juured ulatuvad aastasse 2013, mil Genialistide Klubi programmijuhiks sai praegune Psühhodisko eestkõneleja **Ahto Külvet**, kelle peas hakkas idanema idee, et tegemist poleks ainult muusikamaja, vaid pigem subkultuuri- või isegi multikultuurimajaga. Ahto levitas mõtet noorte huviliste seas, kellest üheks oli **Sigrid Salutee**, pakkudes omalt poolt ruume ja tehnilist abi. Sigrid rääkis raadiost omakorda **Kärt Rebasele**, kes lõpuks raadiole elu sisse puhuski ning meenutab nüüd tagantjärele, et toona oli kõik veel lahtine: „Kes, kuidas ja mismoodi. Oli lihtsalt ettepanek, et olgu raadio!" Ja raadio sai! Nüüd, viis aastat hiljem on Generaadio juhtkonnas neli tegelast: tegevtoimetaja ja projektijuht **Kaspar Aug**, kes veab arenguhüppe programmi raames Generaadiot kuni aprilli lõpuni, programmijuht **Mari-Liis Leis**, juhatuse liige **Raik Sõster** ning laekur ja IT-juht **Umar Zarip**. Leisi sõnul on Generaadio olemus tema jaoks olla häälekandja neile, kes suuremat kõlapinda otsivad, ning ka mängumaa, kus helikatseid ellu viia või raadiotegemisse süveneda. Kuigi raadio stuudio asub Tartus, toovad nii Aug kui ka Leis välja, et ainult Tartu-põhised pole nende saated kunagi olnud. „„Ringjoon" keskendub rahvusvahelistele suhetele, „Märkame ja räägime" räägib sotsiaalsetest probleemidest, „Külapood" on aga huumorisaade Comedy Estonia koomikutelt jne," tutvustab Leis väikest osa saatevalikust. Aug lisab, et vaikimisi eelduseks on avatud ja inimlik ellusuhtumine ning lisaks kajastuvad Generaadio olemuses kosmopoliitne vaade, ühiskonnakriitika ja sotsiaalse mõõtme avamine. Leis arvab, et kuigi palju on tulnud ette peataolekut, oma täpse identiteedi otsimist ning seda, kuidas raadio vabatahtlikkuse alusel ning minimaalse toetusega toimimas hoida, on neil nüüd juba siht silme ees, kellele ja miks Generaadio tegutseb. Ka Aug võtab arengueesmärgid positiivses võtmes kokku ning loodab, et lähemas tulevikus jõuab eetrisse rohkem rahvusvahelisemat programmi, ollakse nähtavamad nii veebis kui ka tänaval ning suurema tähelepanu osaliseks saavad ka need võrratud inimesed ja sündmused, kes iga päev Kultuurikvartalis midagi erilist korraldavad. „Kõige parem tunne on mul tegevtoimetajana siis, kui saame pakkuda oma asja ajamisest motiveeritud – ja seejuures vabatahtlikele – saatejuhtidele vajalikku platvormi, võrgustikku, koolitusi, ühisüritusi. See ongi eesmärk, sest siis sünnib koos tehtust uusi mõtteid, ühist jõudu kultuurimaastiku kujundamiseks ja lõbus on ka."

VÄSIMATU VIKERPIDUDE VEDAJA

Jaan Kroon on mees, kes hoiab kõrgel Tartu vikerkaarelippu – on olnud kuulda, et tema ellupuhutud LGBT+ pidu Vikerruum on isegi nii popp, et selle jaoks sõidetakse kõikjalt Eestist spetsiaalselt Tartusse nädalavahetust veetma. Nüüd on Jaan võtnud ette uue väljakutse ning lisaks Vikerruumi organiseerimisele veab ta sellest aastast ka Genialistide Klubi programmi.

Kuid läheme ajas rohkem kui kümme aastat tagasi. Tartus olid LGBT-peod juba mõnda aega toimunud ning leidnud oma peatuspunkti Sõbra Maja keldris, kus ka Jaan baaris jooke segamas ja letil tantsimas käis. Mingil hetkel muutus pidude korraldamine seal liiga keeruliseks ning nii pandigi see traditsioon Tartus aastaks-kaheks pausi peale. Jaan aga liikus Tallinnasse graafilist disaini õppima ning Gei ja Lesbi Infokeskust juhtima. Kui ta 2008. aastal Tartusse naasis, oli linnas tekkinud uus aktivismipuhang ning taas lükati käima ka LGBT+ peod, mis ühel hetkel nimega Vikerruum ristitud saidki. Jaan ise on õnnelik, et nad on tõestanud, et LGBT+ peod saavad toimuda suurelt ja avalikult ning et nende ümber on palju toredaid ning toetavaid sõpru. „Vikerruum on eelkõige turvaline ruum LGBT+ kogukonnale. Vikerpidudele on oodatud kõik, aga austus üksteise vastu on endiselt see, mida me oma külastajatelt nõuame," lausub Jaan, pidades kõige olulisemaks seda, et igaüks end peol vabalt ja turvaliselt tunneb. Genialistide Klubi juhatuse liikme **Henri Roosipõllu** sõnul, kes hiljuti Kroonile teatepulga üle andis, seisab Vikerruumi populaarsuse taga lisaks tiimitööle kindlasti ka Jaani karakter. „Ta ei möirga, vaid peab vaikselt plaani ja hakkab siis oma energiasäästliku kirega nokitsema." Nii meenutab ta, kuidas Jaan jäi pärast eelmist Vikerruumi saali puhtaks pesema, et saaks selle hommikul ilma mureta akadeemilisema ürituse eestvedajatele üle anda. Roosipõld sõnab ühtlasi, et kui paljude alternatiivürituste korraldajad jooksevad paari aasta möödudes energiast tühjaks, siis Jaanil on siht veel õnneks silme ees ning nii on Kroon teinud vihjeid veel Vikerruumile lisaks midagi kogukonna hüvanguks organiseerida. Ka Generaadio tegevtoimetaja **Kaspar Aug** kirjeldab Jaani kui persooni, kes ikka ja jälle millegagi üllatab: „Ta on pühendunud, tragi, paindlik ja usaldusväärne. Ühtlasi tajun ma temas mingit sellist tugevust, mida teistes inimestes kohanud pole. Ma ei tea siiani, kui vana Jaan on, kuigi olen mitu korda küsinud. Sestap arvestan igaks juhuks variandiga, et ta on hoopis mingi maagiline olend."

NAISED, KES TÕID TÄIKA TARTUSSE

Iga kuu-kahe tagant koguvad tartlased (kuid ka muu kandi rahvas) oma kappidesse ja koikudesse kogunenud riidekraami ning riiulitesse mitte mahtuvad raamatud ja plaadid kokku ning lähevad Müürilille täikale kauplema, teised taaskasutusaardeid avastama või kohalike disainerite loomingut ostma. Ja nii juba kümme aastat. 2008. aasta varakevadel tärkas fotokunstitudengil **Nele Tammeaidil** ning Tartu Kõrgema Kunstikooli õppejõul **Kristina Pajul** idee hakata Tartus kirbuturgu korraldama. Kuigi taaskasutuspoode oli toona juba Tartusse tekkinud, siis võimalus ise oma asju kasutamiseks edasi anda puudus. Kristina ja Nele meenutavad, et tol ajahetkel oligi Tartus elades ainus võimalus ise asi kätte võtta ja ära teha, et endal ja sõpradel mõnus olla oleks. Esmalt seati end sisse Genialistide Klubis, kus toimusid täikadega koos ka Second-hand Diskod, siis Loomemajanduskeskuses, ning nüüd on Müürilille kodu juba neli aastat Aparaaditehases olnud. Nele ja Kristina sõnavad, et nad on saanud oma algsele ideele kinnitust, et asi, mida nad ajavad, on õige ja sobib Tartusse hästi. „Eks me oleme teinud seda ikka ka selle missiooniga, et inimesed oma asju rohkem väärtustaks, neid uuele ringile saadaks ja nii vähem uusi asju tarbiks," ütlevad nad. Samas tõdevad mõlemad, et vahepeal on nad seisnud ka ideoloogilise probleemi ees: „Kas jätkata samas vaimus nagu seni ja korraldada oma täikat väikses mahus, oma nišis või kasvada koos nõudlusega, korraldada tihemini, suuremalt ja kaasata rohkem inimesi. Arengupotentsiaali sellisel ettevõtmisel kindlasti oleks, kuid me ei tahaks sealjuures siiski oma nägu kaotada." Isiklikus sfääris tegutseb Nele pildistamise ja oma ettevõttele tuule sisse puhumisega ning tudeerib samal ajal veel semiootikat ja kultuuriteooriat. Kristina ütlebki, et tema arvates on Nele üks asjalikemaid inimesi, keda ta tunneb. „Kui on midagi vaja ära teha, siis saab see ka tehtud. See küll ei ole iseloomuomadus, aga ma ei saa jätta lisamata, et ta on ka väga hea silmaga fotograaf."

Kristina kohta, kes tegeleb lisaks Tartu Kõrgema Kunstikooli tekstiilitudengite juhendamisega, sõnab aga Nele: „Kristinaga on hea asju koos teha, sest ta ei lasku klišeedesse, vaid otsib alati värskeid ja huvitavaid lähenemisi. Aga Kristinat iseloomustab minu arvates veel see, et ta on kuidagi läbinisti Tartu inimene. Ta tunnetab Tartu erinevaid kihistusi ja on ise osa neist!"

KAHE JALAGA MAA PEAL HELIKUNSTNIK

Martin Kikase muusikalist jalajälge kohalikul tasandil ei saa alahinnata. Tema heli- ja videosalvestuse ning produktsioonistuudiost on käinud alates 2008. aastast läbi suur hulk kohalikke artiste – kokku üle saja albumi žanriliselt eripalgelist muusikat, nagu toob välja Ö Stuudio Facebooki leht. Ö Stuudios salvestamas käiva muusiku ja produtsendi **Taavi-Peeter Liivi** sõnul on Martiniga töötamise kogemus juba ise üks ere seik, millest ta on proovinud alati õppida ja meelde jätta nii palju kui võimalik. „Selliseid muusika- ja loomekeskusi, kus töötav isikkond mõjub muusikule sütitavalt ja motiveerivalt ning kus töösse suhtutakse niivõrd professionaalselt, ei ole Eestis – ja veel enam Tartus – just liiga palju," ütleb ta. Kikase juures videopraktikal käinud **Siim Parisoo** nimetab Kikast aga helikunstnikuks, kes on kahe jalaga maa peal ning hea probleemilahendusvõimega töökas inimene. „Pole näinud kedagi nii palju tööd tegemas kui teda."

Muidugi pole Martin olnud ainult Tartu skeene hall kardinal, vaid on isegi bänditegemises käe valgeks saanud – seda 2005. aastal formeeritud *indie*-bändis Honey Power. See aeg oli Kikase sõnul tagantjärele vaadates muusikaga tegelemiseks eriti soodne, kuna CD elas veel oma viimaseid säravaid aastaid ning MySpace oli tippvormis, mis tõi *underground*-muusika ühele platvormile kokku. Kikas arvab, et mõnes mõttes juhtus siis ka see, et *indie* muutus globaalselt suureks tajutavaks brändiks ja kahjuks ka hoobilt mitte midagi tähendavaks tarbeväljendiks. „Tartus nägi päevavalgust protsess, mis viis 2010. aastaks olukorrani, kus mitmel õhtul nädalas oli korraga avatud viis klubi, igas neist astus üles kolm bändi ja veel mingid DJd. Mingil hetkel tegid kõik bändi," naerab ta. Ka tollesama klubiperioodi tegi Kikas 2013. aastal Kink Konkiga läbi ning ta tõdeb, et klubipidamine ongi üks suur raskuste seljatamise kunst. „Ajal, mil Konki tegime, oli juba selgelt näha, et uusi artiste endises tempos enam peale ei tule ja olemasolevad enam sellist furoori ei tekita." Praegu arvab Kikas, et 2018. aastaks on kätte jõudnud niivõrd killustunud kultuuritarbimise ja -tootmise aeg, et skeene konstrueerimine tundub omamoodi soovmõtlemisena, kuid selge on tema arvates see, et rokkmuusikaskeenes toimub vähem kui kümme aastat tagasi. Praegu on Kikas pühendanud end aga Ö Stuudio arendamisele audiovisuaalseks kunsti- ja produktsioonimajaks, kus osalistel oleks võimalik mugavamalt käsilolevaga jätkata või siis täiesti uusi ideid ellu viia.

00NDATE PEOKROONIKAD

00ndad olid Tartus metsikud. Kui 90ndad andsid alternatiivsele klubikultuurile stardipaugu ning sel dekaadil pandi nurgakivi pea igast Tartu varasema ööelu vestlusest läbisilkavale, endisesse gaasivarjendisse ehitatud klubile Varjend, siis 00ndatel tabas Tartut tõeline subkultuurikantside buum. 2002. aastal avas uksed Club Tallinn, kust seeris läbi hulgaliselt maailmanimedest elektroonilise muusika artiste ning mille algusaastaid meenutab mõnigi tartlane sõnadega „the shit!". Vanalinna tekkis 2006. aastal Lutsu teatrimajja Genialistide Klubi, kus toimunud Vastikutel Diskodel siblisid inimeste kõrval ringi elusad kanad ning laes rippusid kiludest diskokerad. Samuti sai sealses *DIY*-atmosfääris kott-toolidel lebotades või külg külje kõrval nii nädala sees kui ka nädalavahetuseti korralikku *indie*-rokki või elektroonikat nautida. Raekoja platsi poole liikudes jäi Rüütli tänaval teele päeval kohvikuna tegutsenud ning nädalavahetuse õhtuti klubiks muutunud Maailm – Tartu kõige *hip*'im koht, mis meenutas olemuselt kõige enam ehk Tallinna boheemlaspesa Nokut ning võõrustas ajale kohaselt enim *indie*-muusika ja elektropidusid. Lisaks ei tohi unustada **Jarek Kasari** ja **Rein Paku** 2007. aastal avatud klubi Kellele ei meeldiks Johnny Depp?, Pärmivabrikut, kus lokkasid nii muusika kui ka muud kunstivormid, ega Vallikraavi tänaval asunud kontsertpaika-klubi Plink Plonk. Muidugi lõppesid peod ka 00ndatel hommikul kell viis Zavoodis, kust „Kodulaulu" kõlades koju tuli taaruda. Ülevaate legendaarsetest peokohtadest teevad kutseline piltnik ja Tartut ning tartlasi pildistada armastav Lauri Kulpsoo ja Vahur Puik, kes tegeleb fotopärandiga ning veab ajalooliste piltide kaardistamise ja ülepildistamise portaali Ajapaik. Ove Maidla pildi Varjendist kaevasime üles Scanpixi arhiividest.
Head meenutamist!

Tekst **Müürilehe ööelu saadik**
Fotod **Lauri Kulpsoo**, **Vahur Puik** ja **Ove Maidla**

Algusaastate Club Tallinn oli üks alternatiivsema suuna austajate meelispaiku ning võõrustas lisaks elektroonilisele muusikale ka rokk-kontserte.Nii võis seal 2002. aasta detsembris kohata ka Villu Tammet ja Ivo „Munk" Uukkivi, kes seal Velikije Luki ridades üles astusid. Foto: Vahur Puik

17. aprill 2007. Kellele ei meeldiks üks väike Mojito? Või üks pöörane tants ööklubis? Rein Pakk ja Jarek Kasar timmisid maitsekalt paika nii rummi, koola ja mündi kui ka kireva interjööri ja elava muusika vahekorrad, kuid ööklubi Kellele ei meeldiks Johnny Depp? aeg Kompanii tänavas jäi siiski üürikeseks. Foto: Lauri Kulpsoo

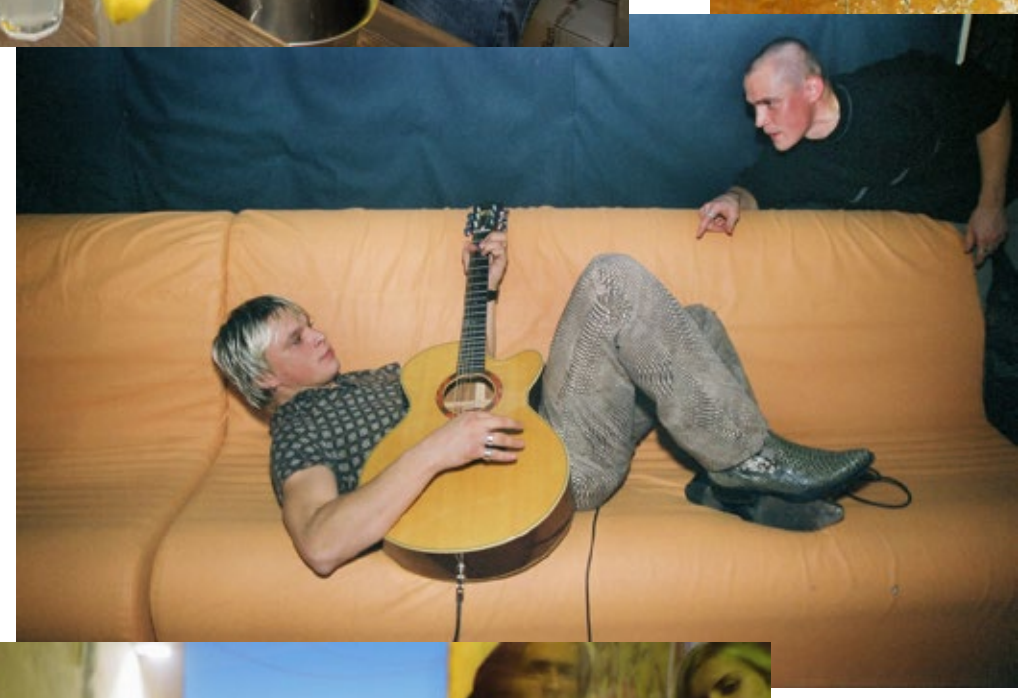

2002. aasta oktoobris Club Tallinnas toimunud peol Sports Cabaret tegi Tanel Padar enne õhtust laivi pisikese unplugged *soojenduskontserti, mida on kuulama jäänud Club Tallinna resident Eero Mander. Foto: Vahur Puik*

Tartu ööelu üks legendaarseimaid klubisid oli Pargi tänaval asunud Varjend, mille 116 m² põrandapinnale varjus nädalavahetuseti suur hulk ööloomi. Varjendi taustal poseerib toonane resident DJ Methodik. Foto: Ove Maidla / Postimees / Scanpix

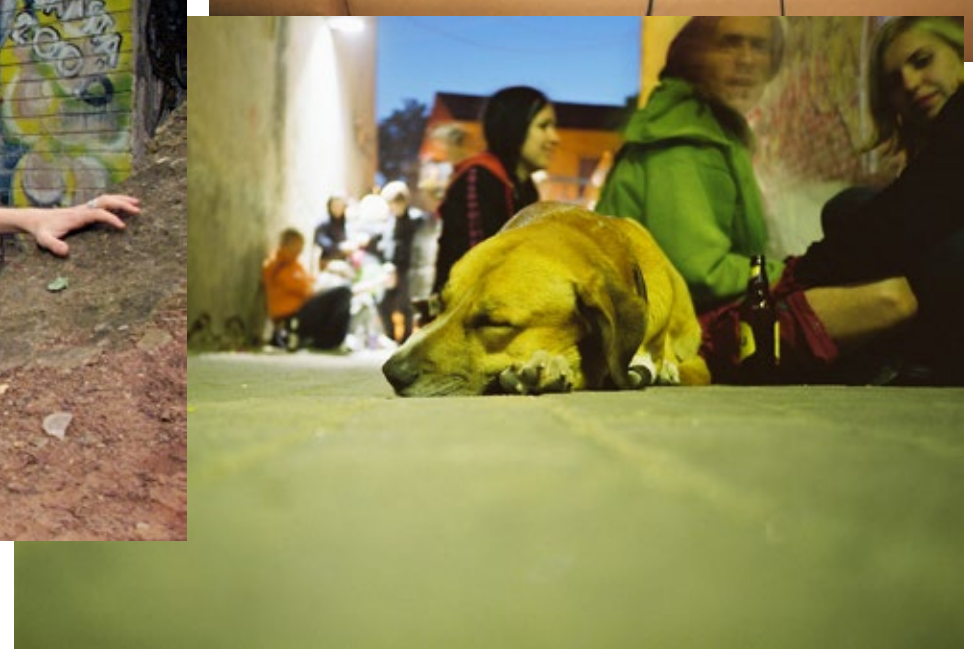

See koer olevat koos hipidega Eestist Hispaaniasse ja tagasi hääletanud. Olgu 2007. aasta suvi (pildil) või 2018. aasta talv – pööraseid lugusid kuuleb Zavoodis alati. Foto: Lauri Kulpsoo

2002. aasta novembris toimus Club Tallinnas Krahli Klassiõhtu, kus keerutasid plaate näitlejad Taavi Eelmaa ja Juhan Ulfsak. Foto: Vahur Puik

Pärmivabrikus pidutseti nii, nagu poleks homset. Pildil on hetk 2008. aasta detsembrist, mil Kõrgema Kunstikooli jõulupeol tegi oma esimese avaliku ülesastumise kooli vilistlastest koosnev Superliustik. Lavalt tantsupõrandale voogav fusion-rokk pani kunstitudengid ennastunustavalt tantsima ning külmad vabrikuseinad higistama. Foto: Lauri Kulpsoo

2007. aasta novembris Genialistide Klubis toimunud Vastiku Disko peosaali kaunistav kiludest diskokera hoidis peo nime väärikat lippu kõrgel. Foto: Lauri Kulpsoo

Ansambli Jääboiler kontsert 2008. aastal avatud klubi Plink Plonk avapeol. Plonki saal seadis omad tingimused – ajaloolise trükikoja puidust sambad asetsesid nii, et üks oli täpselt lava ees, ning solistid pidid kuidagi selle tagant välja paistma. Foto: Lauri Kulpsoo

2008. aasta märtsis toimunud Vastikul Diskol kasutati ruumipuuduse tõttu tantsuks kõiki Genialistide Klubi horisontaalseid pindu. Madis Ligema stiilinäide aknalauatantsust, paremal Gregor Taul. Foto: Lauri Kulpsoo

29. september 2006. Järjekordne sarja Indieshit pidu on toonud klubisse Maailm indie-kollektiivi Under Marie ning indie-sõbrad Tõnis Liivamäe ja Gabriela Järveti. Kolm aastat hiljem on kõik muutunud: Järvetist saab Tõnise abikaasa Gabriela Liivamägi ning Maailm moondub järjest mitmeks erineva nime ja ilmega pubiks, baariks ja lokaaliks, mis kõik kestavad lühikest aega ega saa tartlaste seas nii popiks kui Maailm. Foto: Lauri Kulpsoo

VAATA TARTU LEGENDAARSETE PEOKOHTADE MAHUKAMAT GALERIID MÜÜRILEHE VEEBIVÄLJAANDEST *MUURILEHT.EE*.

LINN, KUS VÕIM EI VAHETU

Kui Reformierakond 1997. aasta kevadel Tartus esimest korda võimule tuli, käisin kolmandas klassis. Olen kasvanud üles teadmisega, et Tartu on Reformierakonna kants ja keegi ei saa sinna midagi parata.

Henri Kõiv

Reformierakond on võitnud Tartus kõik kohaliku omavalitsuse valimised, kus on oma nimekirjaga osaletud. Tõsi, pärast 1996. aasta valimisvõitu jätsid Isamaaliit (praegune IRL), Mõõdukad (praegune SDE) ja Koonderakonna baasil loodud valimisliit Tartu 2000 oravapartei esialgu koalitsioonist eemale. Põhjus oli toonase esinumbri **Neinar Seli** isik, kelle ambitsioonikust pelgasid nii teised Tartu ärimehed kui ka Reformierakonna poliitilised oponendid. Õnneks oli Selil võtta varnast noor äripartner **Andrus Ansip**, kes Reformierakonna Tartus ja hiljem peaministrina ka kogu Eestis kõige edukamaks erakonnaks suutis kujundada.

Majandusbuumi alguses linnatüüri juurde lastud Ansipi käe all Tartu ehitas ja arenes – valmisid Turusild ja Aura veekeskus, rekonstrueeriti Jaani kirikut. „Tartus on kõik hästi ja läheb veel paremaks," oli mantra, mida rahvale korrati. Ansipi esituses kõlas see eriti veenvalt ja jõuliselt. Kas see oli linnapea retooriline osavus, uued ehitised või sootuks midagi kolmandat, kuid rahvale Ansip meeldis. Isegi väga. Tema 8799 häält 2002. aasta kohalikel valimistel on senini Tartus absoluutne rekord, millest Reformierakonna hilisemad esinumbrid on kaugele maha jäänud.

Ansip muutis Reformierakonna Tartus valijate jaoks usaldusväärseks kaubamärgiks, kuid tema taandumise järel Toompeale hakkas tegema vähikäiku ka erakonna populaarsus ülikoolilinnas. Pärast Ansipi rekordtulemust, mis tõi Reformierakonnale tervikuna Tartu 49-liikmelises linnavolikogus 23 kohta, kaotas oravapartei neid kõigil järgnevatel valimistel – kahekümne kolmest sai esmalt üheksateist, siis seitseteist ja 2013. aastal pääses linnavolikogusse kõigest viisteist Reformierakonna esindajat. Ühest põhjust tagasilöögil küll pole, kuid tuleb tõdeda, et Ansipile pole Reformierakond suutnud Tartus väärilist mantlipärijat leida.

REFORMI TARTU TAGATUBA

Ansip eristus oma parteisisese võimupositsiooniga kaasneva soleerimisõiguse poolest Reformierakonna järgmistest linnapeadest. Neil kõigil on siiski vähemalt üks sarnasus – linna juhtima pääsesid nad alguses partei armust, mitte valijate palavast soovist. Ansipi eelkäija ja esimene reformierakondlik linnapea Tartus oli **Roman Mugur**, kes astus parteisisese surve tõttu valimistevahelisel ajal ise ametikohalt tagasi. Ansip lahkus 2004. aastal majandusministri toolile ja määras oma asendajaks toona Vanemuise kontserdimaja juhina töötanud **Laine Randjärve** (sel ajal neiupõlvenimega Jänes), kes omakorda liikus järgmiste üldvalimiste järel Ansipi valitsuses kultuuriministri kohale. Tartusse suunati aga Elva linnapeana töötanud **Urmas Kruuse**, kes pidas väljastpoolt tulnuna erakonna Tartu haru kohatist survet tunnetades vastu kaks ametiaega, enne kui ta Toompeale lahkus.

Erinevalt tema eelkäijatest on praegune meer **Urmas Klaas** jõudnud linnavalitsusse riigikogu saalist, seega on poliitilist trajektoori arvestades tegu pigem tagasikäiguga. Nad kõik on osutunud linnapeaks määramise järel Tartus suurimateks häältetoojateks, kuid seda võib pidada ametipositsiooniga kaasnevaks hüveks. Küsitavusi tekitab pigem see, kes ja mis kaalutlustel selliseid määramisi Reformierakonnas teeb. Kui partei keskkontori puhul on räägitud aastaid **Rain Rosimannusest** kui hallist kardinalist, siis Tartu harukontori tagatoas, mida müüdiloojad on nimetanud ka Seli-Savi saunaklubiks, istuvad Salvesti omanik **Veljo Ipits**, doktor **Toomas Tein**, hotelliärimees **Verni Loodmaa**, Tartu Veevärgi juht **Toomas Kapp** ja nüüdseks juba pensionipõlve nautiv **Toomas Savi**. Kusagil taustal on jätkuvalt hõljumas ka Neinar Seli figuur, kelle huvisid esindavad linnavolikogus tema poeg **Kristo Seli** ja Estiko tegevjuht **Triin Anette Kaasik**.

Kõik Reformierakonna linnapead pääsesid esialgu linna juhtima partei armust, mitte valijate palavast soovist.

HEADE SUHETE LINN

Pikka aega linnavolikogus IRLi fraktsiooni esindanud **Jüri Kõre** peab Ansipi järglaste tugevaimaks küljeks lintide läbilõikamist ja vastsündinutele hõbelusikate üleandmist, mille taustal saab sisering linna arengut dikteerida. Seda loomulikult ettevõtluse ülla sildi all. Meenutame näiteks, et hotellide London ja Pallas omanik Loodmaa juhtis pikka aega linnavolikogus arengu- ja planeerimiskomisjoni. Planeeringud on valdkond, kus era- ja avalikud huvid kipuvad ristuma. Tartus on kõige karjuvamaks näiteks huvide konfliktist olnud Emajõe Ärikeskuse aluse magusa maalapi konkursita Neinar Selile müümine nullindate alguses. Linn teenis sellega 3,4 miljonit krooni kasumit ja sai Selilt lubaduse uue bussijaama rajamiseks. Hilisemad arvutused reedavad, et müügisumma jäi turuhinnast märgatavalt allapoole, maabussijaam valmis hilinemisega ning kingakarbiks tituleeritud ehitis Tasku kaubanduskeskuse küljes pole kindlasti selline, mis Tartu-suurusele linnale au teeks. Samamoodi ilma enampakkumiseta müüs linn Loodmaa hotelli kõrval paiknenud Karu platsi krundi osaühingule Matman, mis muutis selle vahepeal üksnes hotellikülastajaid teenindanud parklaks. Nüüd rajavad kohalikud ehitusärimehed eesotsas **Alar Kroodo** ja **Kalev Kasega** sinnasamasse viiekorruselist ärihoonet. Pikaaegse abilinnapea **Hannes Astoki** tädipoeg Kroodo kuulub ka Tigutorni omanikeringi, mis jäi politsei huviorbiiti, kuna ehitati detailplaneeringus määratust 20 meetrit kõrgemaks. Prokuratuur toona ehitusloa andnud linnaametnike tegevuses seaduserikkumisi ei tuvastanud.

Selliseid korruptsioonihõngulisi korporatiivkultuuri näiteid võib Tartust veel tuua. Viimase kümne aasta jooksul on koguni neli abilinnapead pidanud korruptsioonikahtlusega võimult taanduma. Kõre sõnutsi on Tartu munitsipaalametnike korruptsioonijuhtumite suhtarvult Eestis esirinnas. Mäletatavasti taandus 2011. aastal abilinnapea kohalt **Jüri Sasi**, kui selgus, et linna haridusametnikud on pannud umbes 160 000 euro ulatuses kõrvale olümpiaadide võitjatele mõeldud kinkekaarte. Sotsiaaldemokraadist endisele abilinnapeale **Kajar Lemberile** esitati kaks aastat tagasi süüdistus altkäemaksu võtmises. Pärast sügisesi valimisi sooritas kaitsepolitsei linnavalitsuses läbiotsimise seoses reformierakondlase **Valvo Semilarski** ja keskerakondlase **Artjom Suvoroviga**. Mõlemat kahtlustatakse altkäemaksu võtmises, Semilarskit ka osalemises otsustes, milles tal olid isiklikud majanduslikud huvid. Viimati nimetatud juhtumid pole veel kohtusse jõudnud. Elu nagu Ida-Virumaal?

Mündi teisel poolel on reformierakondliku linnavalitsuse katsed muutuda linnarahva jaoks avatumaks, läbipaistvamaks, leebemaks, ausamaks ja kaasavamaks. Just selliseid omadussõnu kasutab sotside liige **Tõnu Ints** oravapartei uue kursi iseloomustamiseks. Seda võib pidada küüniliselt konjunktuurseks lähenemiseks, sest ühiskonnas endas on toimunud väärtusnihe. Teisalt oli Tartu esimene Eesti omavalitsus, kus linnakodanikud said otsustada kaasava eelarve kaudu avaliku raha kasutamise üle. Vähemalt ollakse julged katsetama! Selleks et kaasamine muutuks sõnakõlksust läbimõeldud protsessiks, tuleb muidugi rohkem ja järjepidevalt vaeva näha, mida illustreerib ka Arena Tartu küsitav pääs kaasava eelarve hääletuse lõppvooru.

Keskerakond on Tartus Reformi puudel, kelle ambitsiooniks polegi võimu haarata, vaid rahulduda selle jagamisega.

TRUU PARTNER KESKERAKOND

Tartu puhul on võrdlused Tallinnaga kerged tulema. Seoses linnajuhtimisega on need omal kohal, sest mõlemas linnas on üks erakond saanud pikalt võimutäiust nautida. Reeglina avaneb selliste võrdluste puhul üsna mustvalge pilt: Tallinn kui korruptsioonipesa, kus maksumaksja rahade eest on pandud püsti munitsipaalmeedia konglomeraat, mille ainus eesmärk on Keskerakonna ideoloogiat ja liidreid üle kullata, samas

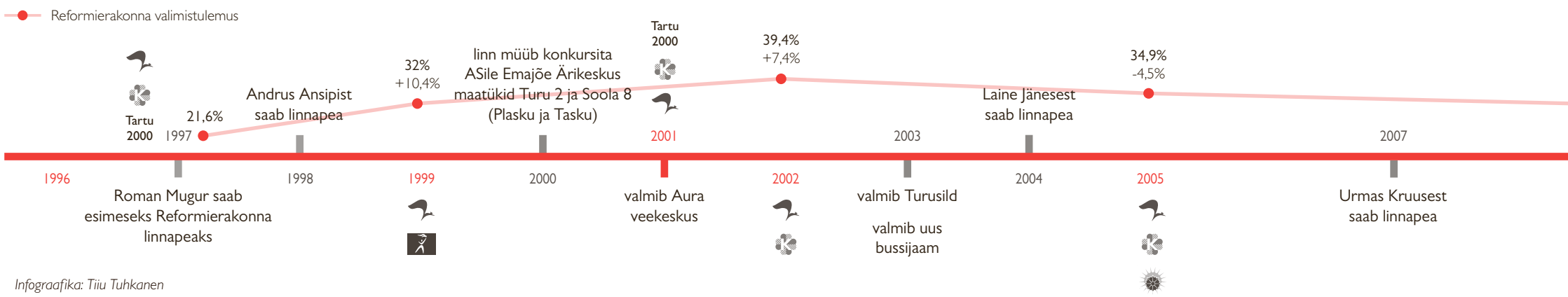

Infograafika: Tiiu Tuhkanen

kui teed on auklikud, lasteaiakohti napib ja tänavad on pimedad *versus* Tartu, kus linnal puudub oma meediaväljaanne sootuks (kuigi Tartu Postimeest on sageli Reformierakonna hääletoruks peetud), küll aga kerkivad uued sillad ja lasteaiad ning ollakse üldiselt eluga rahul, sest vähemalt pole siin **Savisaart**. Savisaarest õnnestus tallinlastel viimaks lahti saada, kuid Keskerakond on endiselt Tallinna linnapea kohaga laulatatud.

Ometi on keskerakondlik linnavõim pealinnas olnud Reformierakonna omast Tartus hapram, kui meenutada nullindate algust ja **Tõnis Paltsi** linnapeana. Ka hilisemal ajal on vähemalt valimiste eel olnud Tallinnas õhus rohkem võbelust ja spekulatsioone võimalikust suurest koalitsioonist, mis jätab Keskerakonna linnavalitsemisest kõrvale. Loomulikult mängivad võbelusatmosfääri tekitamisel oma rolli ka Tallinna suurus ning pealinna meeri koht üldises poliithierarhias. Kindlasti on see mitu korda kõrgemalt noteeritud ja seepärast ka ihaldatum kui vastav ametikoht ülikoolilinnas. Ka uudismeedia fookus on kohalike valimiste ajal paratamatult Tallinna-keskne ning Tartu ja teised väiksemad linnad mainitakse ära ääremärkuse korras. Teisalt ei saa salata – Tartu munitsipaalpoliitikast on olnud puudu keskne konflikt, mis kohalikku võimukonfiguratsiooni ümber mängiks ja Reformierakonna turvalist võimutäiust ohustaks. Siin on keeruline tekitada rahvuspõhist vastandust ning eespool mainitud korruptsioonikahtlused on suhteliselt kiirelt ja efektiivselt laualt maha pühitud.

Kõige tõsisemalt kõikus Reformierakonna tool 2013. aasta valimistel, sest lisaks partei mainet tervikuna kahjustanud Silvergate'ile oli valimiste-eelsel kevadel Tartu munitsipaalpoliitika fookuses Oa tänava majamõõtu garaažiarendus, milles mängis oma rolli linnaametnike linnaametnike onupojapoliitika. Nende sündmuste kiiluvees sõudsid kokku kuue kohaga volikogusse kaks valimisliitu – Isamaaline Tartu Kodanik ja Vabakund. Neist viimane teatas üsna varakult, et koalitsioon Reformierakonnaga on välistatud. Sellist ultimatiivset suhtumist polnud oravad Tartus partnerite valikul Res Publica debüüdist saati kohanud. Otse vastupidi, seni oli just Reformierakond olnud see, kes on saanud võimuliidus oma väiksematele koalitsioonipartneritele nõudmisi esitada ja neid vastavalt tujule üksteise vastu välja vahetada. 21 aasta jooksul on Reformierakond jaganud Tartus võimupirukat nii Keskerakonna, IRLi, sotside, Rahvaliidu kui ka valimisliitudega. Kõige truum partner on seni olnud Keskerakond, kellega on käed löödud kokku seitsmel korral. Kõiki erinevaid kombinatsioone arvestades on Eesti kaks suurimat parteid olnud Tartus koos võimuliidus ühtekokku 17 aastat.

Seesama Keskerakond, keda Tallinnas soovitakse iga hinna eest võimult kangutada ning kes on olnud pärast idaraha skandaali valitsusvastutuse jagajana välistatud, on osutunud Emajõelinnas kõige mugavamaks koostööpartneriks. Ühise väärtusbaasi asemel on ajend olnud pigem pragmaatiline – Keskerakond on Tartus Reformi puudel, kelle ambitsiooniks polegi võimu haarata, vaid rahulduda selle jagamisega. Sotsid, kes sügiseste valimiste järel partnerina kõrvale heideti, olid koosvalitsemise suhtes selgelt nõudlikumad. IRLi, kes pikalt Tartus hääletustulemuste põhjal teisele kohale platseerus, on aga nähtud otsese konkurendina, kelle kaasamist võimu juurde on takistanud viimasel ajal ka asjaolu, et nende Tartu haru pole pärast kahe erakonna liitumist eriti ühtne olnud.

Reformierakonna tugev positsioon Tartus on paljuski seletatav teiste erakondade saamatusega. Seda nii kommunikatsioonis, kus Reformierakonna möödalaskmistele ja tegematajätmistele ei osata jõuliselt osutada või siis enda saavutusi piisavalt suureks puhuda, aga ka heade kandidaatide leidmisel. IRLi varasemad Tartu esinumbrid **Margus Tsahkna** ja **Tõnis Lukas** on nüüdseks kas erakonnast endast või suurest poliitikast tervikuna taandunud. Viimati linnapeaks pürginud **Aivar Riisalu** vahetas pärast valimisi aga värve ja linna ning töötab nüüd Tallinna abilinnapeana. Reformierakonna praegune partner Keskerakond pidi samas ise ühe abilinnapea Tallinnast importima ning haridus- ning kultuurivaldkonna eest vastutav **Madis Lepajõe** pole Keskerakonda kuulunudki. Valdkonna spetsialistidest koosnev linnavalitsus pole iseenesest halb, kuid valijale signaliseerib see tsentristide lühikest pinki. Nimekiri ongi Keskerakonnal aastatega järjest tuhmunud ja kokku kuivanud, kuid kaubamärk toob fenomenaalse stabiilsusega valimistest valimistesse seitse kuni üheksa mandaati ära. Sotse tuleb kiita selle eest, et nad on suutnud oma ridadesse nooruslikkust ja värskust lisada, ometi puudub neil Tartus särav esinumber. **Marju Lauristinile** on Keskerakonnal vastu panna **Aadu Must**, IRLil **Mihhail Lotman** ja Reformierakonnal nüüdsest **Ene Ergma**. Akadeemikutele ja kultuuritegelastele lisaks oleks sotsidel vaja hädasti tugevaid majandusinimesi, eelistatult ettevõtjaid, sest abilinnapea **Jarno Laur** jäi häältemagnetina paraku lahjaks.

Eelneva valguses tundub, et kahekümne aasta pärast võiksid praegused kümneaastased koolijütsid kirjutada sellele artiklile sarnases võtmes järje. Samas on Tartu linnaosaseltsid leidmas just nüüd uut sisemist jõudu, et seista vastu Tartust paarikümne kilomeetri kaugusele rajatavale puidurafineerimise tehasele, mille suhtes peab ka Tartu linnavalitsus oma seisukoha kujundama. Oa tänava kaasus ja Anna Haava skvoti juhtum näitasid omakorda, et isegi väikestes küsimustes ülbesse mugavustsooni laskumine võib linnajuhtidele valimistel kätte maksta. Eestis on tekkinud nõudlik kodanikuühiskond, kes on võimeline ka poliitiliselt formeeruma. Paraku pole erakonnad suutelised üksikjuhtumitele suunatud protesti laiemasse maailmavaatelisse konteksti raamima ega veenvalt oma programmi inkorporeerima. See on järgmise kümne aasta väljakutse.

Andrus Ansip 1998. aastal Tartus Suudlevate Tudengite purskkaevu ees. Foto: Ove Maidla / Postimees / Scanpix

Reformierakonna tugev positsioon Tartus on paljuski seletatav teiste erakondade saamatusega.

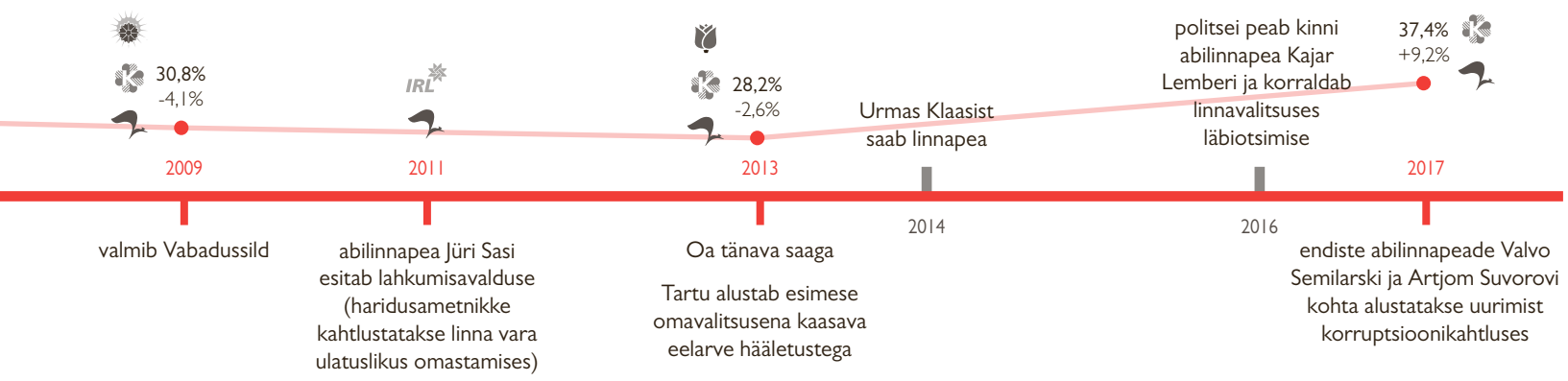

KOALITSIOONIS OLEMISE SAGEDUS

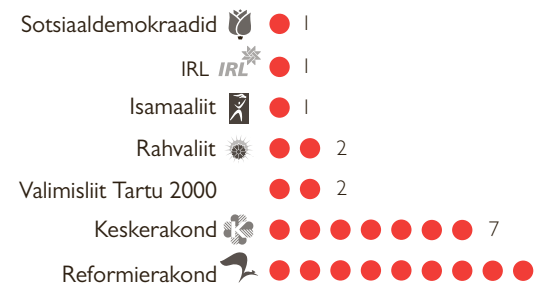

TARTU IDUETTEVÕTLUSE ARENEMISEKS ON VAJA RAHVUSVAHELISTUDA

Kas boheemlaslikust ülikoolilinnast võiks saada innovaatiline *start-up*'i-keskus? Tartu kavandab sellist digimuutust, kuid üllaid ambitsioone võivad hakata pärssima igihaljad probleemid lennuühenduse, kahaneva rahvaarvu ja investorite nappusega.

Mait Rungi

Millised on Eesti peamised edulood iduettevõtluses? Skype, TransferWise, Skeleton, GrabCAD, Lingvist, Taxify, Cleveron. Millised neist on pärit Tartust? Mitte ükski! Siiski, ka Tartust on sirgunud tippe ja tuntud iduettevõtteid, nagu kasiinotarkvara pakkuv Playtech, mobiilimaksekeskkond Fortumo, tubase aianduse edendaja Click & Grow, tarkvaraarenduse testkeskkonda pakkuv ZeroTurnaround ja tarkvaraarendusega tegelev Mooncascade.

Kui tippe veel palju ei ole, siis äkki edestab Tartu teisi kvantiteedis? Startup Estonia registri järgi on Eestis 400–500 iduettevõtet, millest *ca* 40 on tööotsimis- ja investeerimiskeskkonna AngelList andmetel pärit Tartust, samas kui Euroopa innovatsioonipealinna tiitliga pärjatud Tallinnas on neid üle 12 korra rohkem. On's Tartu lootusetult maha jäänud? Tegelikult on arengud iduettevõtluse keskustes toimunud loetud aastate jooksul ja Tartu konkureerib globaalsel turul, mis ühelt poolt raskendab, kuid teisalt avab riikideüleseid regionaalseid võimalusi.

Kui mingi piirkond on saanud sobiva maine, voolab sinna juurde nii inimesi kui ka investeeringuid.

Maailmas on palju tehnoloogiakeskusi, neist tuntuim on Silicon Valley ehk Räniorg Ameerika Ühendriikides oma 300 000 valdkonnaga seotud inimese ja hästi töötava rahastusega, kuid teada-tuntud on veel New York, London, Berliin, Barcelona, Dublin, Amsterdam, Budapest, Nizza, Aasiast Peking, Shanghai, Tōkyō, Singapur ja rida teisi. Meie ümberkaudsetest riikidest püüdlevad selle poole edukalt Helsingi ja Stockholm, aga ka naaberriigil Lätil on valdkonnas oma ambitsioonid[1]. Kindel spetsialiseerumine iseloomustab väheseid, pigem on ühendavaks lüliks asjaolu, et paljude idude tooted/teenused baseeruvad valdkondade üldisest digitaliseerumisest tulenevalt infotehnoloogia arendamisel.

Räniorg kujunemisel innovatsioonikeskuseks väärib äramärkimist riigi roll. USA kaitsetööstuse tellimused sealsele elektroonikatööstusele, ettevõtete ning piirkonna ülikoolide teadus- ja arendustegevuse suures ulatuses rahastamine, Räniorgu suunatud maksusoodustused ning muudatused patendi- ja immigratsiooniseadustes aitasid kõik 1960ndatel ja 1970ndatel piirkonda välja arendada. Seega oli riigi algne roll klastri kujundamisel suur finantsiline ja poliitiline tugi, mis hiljem vähenes. Eestis toetutakse kahjuks jätkuvalt liiga palju riiklikule rahastusele. Berliini kujunemine iduettevõtluse keskuseks on praegu käimas ja stiimulid kattuvad Räniorugа võrreldes ainult osaliselt: riskikapitali kättesaadavus, seadusandlik tugi, rikkalik kultuur. Maine on seejuures samuti väga oluline. Kui mingi piirkond on saanud sobiva maine, voolab sinna juurde nii inimesi kui ka investeeringuid – nii ongi Berliinis juhtunud.

Ühtseid mustreid piirkondade vahel ei eksisteeri, kuid üldistusi saab siiski teha. Mida on vaja ühel iduettevõttega alustajal? Ettevõtlikku meelt (osalt kaasasündinud); inimesi, kes aitaksid tal oma ideed ellu viia; raha idee arenduseks; kohta, kus ideed arendada; kogunemispaiku, kus enda küsimustele vastuseid saada.

ÜLIKOOL MEELITAB TALENTE

Analüüsi Tartu potentsiaalist iduettevõtluse valdkonnas tuleb alustada ülikoolist. Kõige lihtsamalt väljendudes meelitab õppimisvõimaluste olemasolu inimesi linna elama. Tartu on Eesti suurim ülikoolilinn 11 kõrgharidusasutusega, mille tudengkond moodustab viiendiku Tartu elanikkonnast. Aga ülikoolidel on suur roll ka teadus- ja arendustegevuses, tehnosiirdes, lisaks osalevad nad idude maailmas ka otsesemalt oma *spin-off*'ide ehk ülikoolist väljakasvanud ettevõtete kaudu. Tartu Ülikool on siin heas seisus, sest neil on tunduvalt rohkem *spin-off*'e kui teistel Eesti ülikoolidel.

Tahame me seda tunnistada või mitte, kuid iduettevõtluse arengule aitab kaasa multikultuurne taust. Apple ja Uber on oma välismaise juhtkonna poolest vast enim tuntud. Tartu Ülikoolis on välistudengeid *ca* 1200, mis moodustab ülikooli tudengkonna koguarvust 9%. Enamik neist omandab magistrikraadi, mis on iduettevõtluse jaoks soodne, sest tüüpilise idu töötaja hariduslik taust jääb bakalaureuse- ja magistritasemele, kuid iduettevõtte juhi või asutaja oma on Tallinna näitel magistriastmest kõrgem[2]. Samas on ümberkaudsetes tehnikaülikoolides välisüliõpilaste osakaal Tartust suuremgi (TTÜs 13%, Aaltos ja Stockholmi Kuninglikus Tehnikainstituudis 15%), traditsioonilistes ülikoolides aga väga varieeruv (Helsingi Ülikoolis 5% ja Lundis 20%). Rahvusvaheliste tudengitega seonduv on seoses võõraviha süvenemisega tundlik teema, kuid majanduskasvu töörühm toonitas juba 2016. aastal, et majandusarengu tagamiseks on oluline nii Eestisse välistalente meelitada kui ka rohkem välisüliõpilasi kaasata[3].

Kuidas on Tartus lood iduettevõtlusega seotud üritustega? Linnas on hakanud viimastel aastatel toimuma rida ettevõtmisi (sTARTUp Day, SPARK Demo, Kaleidoskoop, Garage48 Startup Camp), millest enamiku taga on Tartu Ülikool. Mõned neist on mõeldud loodavatele tudengifirmadele *pitch*'imiseks, teised aga koolitamiseks, kontaktide loomiseks ja värbamiseks. Üritusi ei ole iial küllalt, kuid alustuseks piisavalt.

Startup Estonia registri järgi on Tartu iduettevõtjad saanud vähe rahastust, kõige rohkem neist ZeroTurnaround. Tartu iduettevõtted on **Rein Lemberpuu** sõnul arendamas ennast võimalikult vähese rahaga, mis on omane uue ajastu trendidele iduvaldkonnas[4]. Lõpuni sellega nõustuda ei saa, sest TTÜ uurijate hinnangul sõltub teadus- ja arendustegevuses palju saadavatest finantsidest. Pigem on see Eesti ja Tartu paratamatus – meie kohalik investorrahastus on ajakirjandust uskudes[5] madalseisus, Eesti iduettevõtjate juhtumiuuringu kohaselt[6] loodetakse liialt riiklikule rahastusele ja välismaiseid otseinvesteeringuid ei nähta alati soodsa mõjuna Ida-Euroopa arengule alltöövõtja staatusest väljasaamiseks[7]. Rahastamine on Euroopas ka üldiselt madalam kui USAs.

VAHEPEATUSTE LINN

Ülikoolile lisaks on Tartu elanikkond püsinud mõnda aega 90–100 tuhande inimese vahel, kusjuures tendents on elanikkonna vähenemise suunas, mis liigub korrelatsioonis ülikoolide tudengkonna suurusega, kuid iseloomustab ka asjaolu, et Tartusse ei jääda. Kuid see oleks

Tartus hoo sisse saanud tarkvaraarenduse testkeskkonda pakkuv ZeroTurnaround laienes peagi ka Tallinna, Bostonisse ja Prahasse. Pildil ettevõtte asutaja Jevgeni Kabanov 2010. aastal Tartu kontoris, kust kõik alguse sai.
Foto: Aldo Luud / Scanpix

vajalik kas või põhjusel, et peamiste asutajatena nähakse finantsiliselt kindlustatud keskealisi inimesi – ideaalseks vanuseks on umbes 33 eluaastat. Selleks et siia juured maha aetaks, on vaja mitmekülgset rakendust kõigile pereliikmetele, st Tartu ei tohi jääda monofunktsionaalseks linnaks. Vastavate võimaluste puudumisel liigutakse peale õpinguid kas koju tagasi või mujale edasi.

Enamik Tartu idudest omab kontorit ja/või arenduskeskkonda ka väljaspool Tartut (seda arenguvõimalust on kasutanud kõik alguses mainitud Tartu kuulsad idud). Kui turustamisel on see igal juhul vajalik (nn *born-global*-arusaam), siis arenduskeskuste puhul tuleks vaadata põhjuseid, mis sunnivad mujal kontoreid avama. Kas selleks on tööjõuvajadus, mida kohalikud olud ei suuda täita, või miski muu?

Ettevõtjad kurdavad Tallinna kehva lennuühenduse üle, kuid Tartu on logistiliselt veelgi keerulisem koht. Tartusse tuleks tulla, et paikseks jääda, mis iseenesest on armas ning sobitub pühendumisest ja spetsialiseerumisest saadavate hüvedega, kuid praegune kasvavate ettevõtete maastik eeldab liikumist ja suhtlemist. Jääme lootma, et Eesti-sisesed distantsid (absoluutnumbrites väikesed) ja äärelinnastumisega kaasnevad mastaabimuutused, kus 20–40 km tööle sõita on tavapärane, muudavad Tartu mentaalselt lähedasemaks. Senised ilmingud viitavad küll vastupidisele – et Tartu-Tallinna marsruut on paljude jaoks ületamatum kui kaugemad distantsid.

Tartu-Tallinna marsruut on paljude jaoks ületamatum kui kaugemad distantsid.

Mida muud tallinlaselt oodata kui poolpessimistlikku perspektiivi. Olukord ei ole Tartule kerge ja mõned kitsaskohad pole lühiajaliselt muudetavad. Kui vaadelda Tartut iduna, siis idu puhul on oluline proovida ning katsetada üht- ja teistmoodi. Kunagi ei tea, millest saab asja ja millest mitte. Tartu on ühe laheda tee alguses – väikeettevõtlust ja sh iduettevõtlust tasub igal juhul arendada, kuid see, mis võiks olla Tartu suur, pingutust nõudev, kuid realistlik eesmärk seoses iduettevõtlusega, jääb siinkohal välja pakkumata.

[1] *Pau, A. 2017. Postimees Riias: lõunanaabrite startup-maailm plahvatas. – Postimees, 19.04.*
[2] *Karis, P.; Rungi, M. 2015. How to Become a Start-up Capital. – Research in Economic and Business: Central and Eastern Europe, vol. 7, nr 2.*
[3] *Malmberg, K. 2016. Vaata Raasukese seitset ettepanekut majanduse elavdamiseks. – Postimees, 10.11.*
[4] *Kudu, L. 2016. A Look at Tartu's Prospering Startup Community (and The Key Players Making It Happen). – Contriber, 13.10.*
[5] *Pau, A. 2016. Karm tõde: investorite panus Eesti idufirmadesse on tugevasti kukkunud. – Postimees, 15.11.*
[6] *Rungi, M.; Saks, E.; Tuisk, K. 2016. Financial and strategic impact of VCs on start-up development: Silicon Valley decacorns vs. Northern-European experience. – 2016 IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (IEEM).*
[7] *Kattel, R., Reinert, E. S., Suurna, M. 2009. Industrial Restructuring and Innovation Policy in Central and Eastern Europe since 1990. – Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics, nr 23.*

Mait Rungi on TTÜ teadlane, kelle fookuses on indiviidi ja grupikäitumise mõju innovatsioonile, iduettevõtted ja ettevõtete koostöö, kuid kes vaimustub pea kõigest teaduses. Unistab geeni- ja neuroteaduse rakendamise tulemustest juhtimisteaduses. Soovitab kõigil kõvasti tegutseda ning mitte jääda lootma andele ega ennast piirangutega kammitseda.

ev100.ee/teater

ESIETENDUS 3. VEEBRUARIL 2018

UTLIBI TORT EHK KAOTATUD AEGA OTSIMAS

Üks suurimaid kaotusi Tartu akadeemilisele rahvale on ülikooli raamatukogu. Esimeste kursuste tudengeile tundub see kui müüt kunagisest kuldajast, muinasjutt – kauge ja kättesaamatu. Aga on neidki, kes veel mäletavad.

Hanna Linda Korp

Kui ma 2011. aastal Tartusse ülikooli tulin, oli mul kindel kavatsus kõik kirjanduse ja kultuuriteaduste õppekava ained ülima hoolsusega läbida. Vaatasin võõristavalt sama eriala õppima tulnud sõpru, sest nemad ei olnud akadeemiast sugugi nii suures vaimustuses kui mina. Tahtsin gümnaasiumis omandatud (või mitteomandatud) teadmised võimalikult kiiresti ära unustada, sest ülikool tundus olevat Kõige Olulisem Asi Elus, ja need, kes siia vabatahtlikult ei tulnud, pidid ikka päris tohlakad olema. Ahmisin loengutest kõike, esitasin kodutööd õigeaegselt ja hoolikalt. Veel enne esimese semestri lõppu olin jõudnud arusaamale, et lasen niisuguse hooga kuni doktorantuurini välja, pole probleemi!

2016. aasta sügisel olid Tartu kohvikud ja linnaraamatukogu täis ehmunud nägudega endiseid Utlibi püsikliente, mina nende seas. Kus olla, kuidas olla?

Umbes kuu aega pärast üliinimeseks saamise teele asumist julgesin esimest korda Tartu Ülikooli raamatukokku (edaspidi „Utlib", „ramps") sisse astuda. Minu esmamulje oli, et küll on alles kuiv. Igav. Näeb välja nagu Ujula Konsum. Kuhu istuda, kuhu astuda? Kas raamatukogutädid ongi kurjad või ainult näevad sedamoodi välja? Miks garderoobitädid ei naerata? Miks turvaväravate juures olev lävepakk nii kõvasti kriiksatab? Kes seal 3. korruse individuaalputkades üldse toimetavad? Akadeemikud? Professorid? Mul läks peaaegu kuu aega, et Utlibi võludele pihta saada, omaenda õppimiskoht leida, toonasest veel **Rein Kilgile** kuulunud Gaudeamusest (Gaudekast) lemmikroog välja valida (pannkook kanatäidisega, 1.60 €). Lõpuks olin rampsiga nii harjunud, et õhtul oli lausa kahju koju minna. Turvalised riiulid. Pehmed põrandad. Soe, lausa umbne õhk. Vahekoridorides telefonidega kädistavad kaaskannatajad. Aegapidi pähekuluv kataloogisüsteem. Sirutasin oma jalad 3. saali etnoboksis välja, põrnitsesin pisut teisi, peaaegu-juba-noogutamistuttavaid ja asusin õppima.

Hanna Linda Korp on Värske Rõhu kriitikatoimetaja ja Tartu Ülikooli raamatukogu püsiklient aastail 2011–2016.

See on minu Utlibi-nimelise tordi esimene kiht. Tummine, annab tervele tordiampsule tugeva maigu. Järgmist kihti võiks aga tinglikult kreemiks nimetada, sest see koosneb rampsis loodud ja rampsis hoitud sõprussuhetest. Selle magusust hakkasin tundma esimese kursuse teisel semestril, kui ülikoolis õppimise nipid olid juba selgeks saanud ja ma julgesin pilgu raamatust pisut kõrgemale tõsta.

Nii muutusin tasapisi minagi julgemaks – koridoris tuttavat nähes asusin juttu veeretama, mõnikord läksin isegi suitsupausile kaasa, kuigi ma suitsu ei tee, erilisel juhul söandasin lausa tuttava juurde lõunalauda istuda (see pidi olema siis, kui Gaudekas 2012. aasta aprillis jälle lahti tehti ning seal asus teenust pakkuma DuNord, mille menüüst ma suutsin tarbida ainult nelja toodet: marja-kohupiimakorvikest, lihapirukat, sõrnikuid ja teed). Raamatukogus said minu sõpradeks Märten, Kadri, Evelin, Tõnis ja teised. Märten istus peaaegu alati kohvikus ja krõmpsutas suhkrukuubikuid, mida talle riiulisse raamatute vahele jäeti. Kadri oli alati pisut piinatud näoga, sest artikkel ei edenenud. Lõpuks sulas ta rampsiga nii palju kokku, et see hakkas talle sealviibimise eest lausa palka maksma, sama juhtus ka Eveliniga. Tõnis istus alati meediasaalis ümmarguse laua taga ja tegi minule üllatuseks päris-, mitte koolitööd. Tuttavaid tuli aina juurde ja juurde ning lõpuks võisin ma terve õppimisele planeeritud päeva hoopis suhtlemise peale ära kulutada. Soov aega mitteakadeemiliselt mööda saata kasvas koos ülikoolis pettumise tundega, ning 2015. aasta sügisel ei roninud ma enam kordagi 3. korruse treppidest üles etnoboksi, millest oli vahepealse remondi käigus usuteadlaste sektsioon saanud. Enamasti piirdusingi Gaudekas lahja tee, magusa marja-kohupiimakorvi ja huvitavate vestlustega.

Utlibi tordis on üks kibe kiht ka, ja see kiht maitseb igaühele erinevalt. Minu jaoks mekkis see nagu sassis juuksed, uimane pilk, väsinud aju, meeleheide, liigne palavus, liigne jahedus, mantra „Pagan, miks ma jälle Fesarit skrollin?", õudustunne järgneval päeval saabuva tähtaja ees. Aga – ja see, mida ma nüüd kirjutan, on väga oluline! – Utlibis kogetud meeleheide on väljaspool Utlibi kogetud meeleheite kõrval tühiasi. Sest selle meeleheite taga paistis (küll pärast pikka ja vaevarikast päeva) lunastus. Imal sulgemismuusika mängis, essee sai ludinal valmis. Õhtul lauanurgale jäetud raamatud olid hommikul veel alles ja juba see innustas tööd jätkama. Doktorantuuriplaani jätsin juba magistrantuuri alguses kus seda ja teist, aga magistri kavatsesin ikka ära lõpetada. Ja Märten ja Kadri ja Tõnis ja Evelin ja Joosep olid kah veel alles.

2016. aasta juunis läks raamatukogu remonti. Plaanid olid vägevad: ööpäevaringne ligipääs, uus ventilatsioon, originaalparketi taastamine… Sama aasta oktoobrikuuks pidid esimesed lugemissaalid valmis saama. Ei saanud. Ei saanud ka hiljem. Ega ole saanud praegusekski. Tolle aasta sügisel olid Tartu kohvikud ja linnaraamatukogu täis ehmunud nägudega endiseid Utlibi püsikliente, mina nende seas. Kus olla, kuidas olla? Lutsus on liiga lärmakas, Liivi tänava *pop-up*-raamatukogus liiga kõle (no mis raamatukogu see ilma raamatuteta on?!), kohvikus peab maksma… Aga ülikool lõpetas senise ehitajaga lepingu ära ja uut hanget veel välja ei kuulutatud. Nii saabuski raamatukogunostalgia minu Facebooki voogu kiiremini kui uusaastatervitused. Veel hoiti Utlibis nii hoolikalt loodud sõprussidemeid, veel jagati üksteise rõõme ja muresid. Ja nüüd, peaaegu kaks aastat hiljem… Nüüd on Märten Tallinnas ja Kadri ka. Joosep on Kiviõlis. Evelin töötab endiselt raamatukogus. Tõnis pole kah õnneks kuhugi ära kadunud, aga kas ta mind üldsegi mäletaks, kui me praegu koos ei töötaks.

Utlibi tordi viimane kiht moodustubki tühjustundest. Midagi on puudu! Kus kirjutada esseed, kus lugeda artiklit, kus uurida tundide viisi potentsiaalset (kasutatud) kirjandust? Kus tuttavale sõbralikult noogutada, kus pisut liiga kõvasti lobisevaid Erasmuse tudengeid altkulmu passida? Kus jõuda järeldusele, et magistritöö kirjutamine ei ole maailma kõige õudsem asi? Kus seda üldse kirjutada?

Kõnnin vahel Vallikraavi treppidest üles (võtab lõõtsutama). Enne viimast trepimadet hakkab süda kiiremini lööma – äkki täna?! Aga maja ees ei sekeldagi suitsupausile tulnud õppijad, vaid hoopis suitsupausile tulnud tunkedes töömehed. Piilun klaasuste vahelt sisse – põrand on maas, seinad on püsti, trepp on paigas, isegi lambid põlevad kohvikus. Hoidlast tellitud raamatud saab kätte Akadeemia tänava poolt – tuleb kitsukesest trepist üles minna, et veelgi kitsamas endises individuaaltööruumis kaart läbi lasta. Vasakule jääb koridor, selle taha kunagine juurasaal. Klomp tuleb kurku… Pisarad silmis, torman ühtlaselt ehitustolmuga kaetud trepist alla õue. Näikse, et jäängi nagu Marcel Proust igavesest ajast igavesti oma kaotatud aega otsima. Või vähemalt seni, kuni mind jälle raamatukokku lastakse.

META-MITTE-TARTU

Neil paljudel, kellele Tartu lähedane ja oma on (olnud), võib vahel ununeda, et on neidki, kelle jaoks ta on hoopis kauge ja võõras, defineeritav ehk vaid punaste pükste ja pidutsemiste kaudu.

Mudlum

See oli muidugi toimetaja hüva mõte panna mind Tartust lugu kirjutama. Sama hästi võiksin kirjutada Narvast või Singapurist, näiteks Google Mapsi tänavavaate abiga. Peab siis kõike oma silmaga nägema, kui on võimalik hankida sekundaarseid andmeid?

Olen Tartus käinud nii ebanormaalselt vähe, et sellest piskust kirjutada tundub päris võimatu. Õnneks elasid mul Elvas sugulased, nii et paar-kolm korda olen lapsena ikka Lõuna-Eesti kanti sattunud. See vaene Tarto liin on mu meeles kui päratu päikse all kuumav ja helendav koht, kus nagu polekski mingeid varje. Või kui satud sinna talvel, siis on hanged rinnuni ja kibe külm. Ühtaegu Egiptimaa ja Antarktis, muidugi pole ma kummaski käinud, niisama ettekujutuse järgi pakun.

Olen ära näinud ülikooli sambad, Milo Venuse ja Platoni kipsist koopiad ning kõik vahvad topised, mida zooloogiamuuseumi arvukates saalides eksponeeritakse. Viimases olen käinud isegi kaks korda, tütrele näitasin ka. Rotikuningas oma sabapuntraga piiritusepurgis on kõige lahedam eksemplar, tegelikult õudne asi. Ma arvasin, et päriselt ei ole rotikuningat olemas, aga kanäe, on! No botaanikaaias olen jalutanud ja arvatavasti ka Toomemäel, ent eesti kirjanduse arvukad kohavaimuga kirjutatud raamatud/luuleteosed, kus kõik ringiratast ümber Toome käib – mul ei teki pea sees nendega mingit oma seost. Paha lugu muidugi natuke. Õigupoolest võiks inimese elamine muudkui roteeruda linnade vahel, et aastake-paar siin ja siis jällegi seal, Haapsalus või Viljandis või Tapal või Tõrvas… (Vähemalt president teebki nii! Läheb natukeseks Narva elama. Jälle jäin oma originaalse mõttega hiljaks.) Viljandis käisin viimati vist klassiekskursioonil, on ju, et seal on Villu kelder? Ja mingi õõtsuv sild. Minu trass läbi Eestimaa on olnud muutumatult ühtne – Muhu saarele.

Uuemal ajal olen igal aastal ikka üks-kaks korda raudteejaamast mööda Vanemuise tänavat Kirjandusse Majani kõndinud. Kokku kolmes Tartu kodus külas käinud, kõik sellised armsad igerikud puumajad täiesti kaelamurdva trepiga. Miks need mineviku puusepad ei mõelnud joodikute ja vanainimeste peale? Sest muistsel ajal olid inimesed rauast ja vanad veel eriti! Valurauast.

Muidugi olen käinud Kaubamajas ja mõnes pubis söömas. Ristiisa pubis ja Suudlevates Tudengites. Odav ei olnud. Aga kesklinn on kena, suvel väga lilleline ja heakorrastatud, lolle autosid kõnniteedel ei sõida ja inimesed tunduvad ilusamad kui Tallinnas. Värsked ja värvilised. Ma ei tea, kas see värk veel kehtib, aga kunagi sai meesterahva ilmselget Tartu-kuuluvust määrata punaste pükste järgi.

Reisimine ruumis on minu jaoks peaaegu sama imelik kui reisimine ajas. Kuidas on tegelikult ülepea võimalik, et sa oled paari tunniga täitsa teises kohas, olgu selleks siis Tartu või Helsingi? Normaalne oleks, kui sõidaksid postihobustega, siis saaks aru, et liigud pikki vahemaid, aga praegu on minul nii, et ma istun Pääskülas rongi peale, seesama rong muutub Balti jaamas Tartu rongiks, ei pea isegi vagunist välja ronima, osta ainult uus pilet. Üleloomulik.

Need käigud on enamasti olnud hirmus väsitavad sellisele koduspassijale nagu mina, alati reisupalavik, eelmine öö ei maga hästi ja kohale jõudes olen väsind nagu kalts. Näiteks kriitikute suvekooli[1] tuli tulla verivarase rongiga, rahvast hakati Kirjandusmuuseumi eest peale korjama 11 paiku, et nad Liivi muuseumi edasi vedada. Kügelesin seal Alatskivil saja-aastaste õunapuude vilus poolunes ja kuulasin teiste tarku jutte. Mu enda ettekanne oli alles järgmisel päeval, eelmine õhtu lõppes koidu eel lõkke ümber nukraid laule lauldes. **Kunnus** viskas mu veel pärast bussijaama ära. Olime tollal kui mitte sõbrad, siis tuttavad vähemasti. Nüüd enam ei tea, kuidas asjalood on, maailm kisub na harali.

Niipea kui olin bussijaama nurga taga suitsu ette pannud, tuli ühekäeline mees, seisis jupp aega vaikides, lõpuks tegi suu lahti ja ütles, et ega vähihaiget ikka keegi ei aita, siis vaikis veel, ma ei pidand vastu ja küsisin, mis mureks. Ta tahtis 30 euri, mitte 50 kopkat, nagu hea tava ette näeb. Ega ma ei andnud muidugi. Kes see ikka vähihaiget aitab. Mees tahtis bussipiletit osta, see oli vist üks väga kauge koht tal minna.

No mida veel rääkida? Tartusse on mul asja enamasti esikate aegu. Nii on kombeks, et tuleb raamat välja ja siis lähed ja räägid sellest paarile sõbrale. Vahel on võõraid ka. Esimese raamatuga tuli kõik ise orgunnida, Genklubi nurgas istusime, üks pakk kõige odavamat kolmeliitrist veini ligi. Ma olin veel kuulajate poole seljaga ja kõik olid kuidagi laudades laiali, ei saanud õieti aru, kes on seal raamatu pärast, kes niisama. Aga täitsa mõned tükid müüsin maha. Jätkupidu toimus nn Kivastiku baaris[2], kuhu kuulu järgi ei pidand niisama tavaline inimene tänavalt sisse saamagi. Oli talv ja kohutavalt libe. Õhtu lõppes taevatrepist ülesronimisega sõprade üürikas. Seal oli magamistoas taevassinine lagi valgete õhkõrnade pilvekestega.

Järgmise esika paiku arvasin, et noh, nüüd olen ammuks tehtud mees, tormavad kohale kui murdu, aga oli kuidagi sootuks nigelam see üritus. Vaene Maia valmistas ette peened küsimused, tutvus teosega, nägi vaeva, pärast joodi küll kogu lauale pandud vein kibekähku ära, aga viinamarju ja juustu pidin endale koju kaasa pakkima. Hiljem kuulsin, et see Kirjanike Maja saal pidi pelutava atmosfääriga olema. Ei tea, vist on asi kirjanduses endas kui väheapetiitses kunstiliigis, ega silmale ta niimoodi saalist just palju paku. Judinad jooksevad mööda selgroogu paljast mõttest sellele, et autor hakkab oma teosest pikki lehekülgi ette kandma!

Kuigi Tartu publik on tore ja kannatlik. Kõige esimest korda olin rahva ees **Maarja Pärtna** kutse peale ühel suvisel üritusel[3], mul oli Vikerkaares paar juttu ilmunud, aga ei mingit raamatut. Lugesin ette kaks vähemalt pooletunnist lugu. Mujal oleks mind ilmselt õuntega loobitud sellise etteaste peale.

Ei, Tartu on mõnus. Kunagi olin veendunud, et kui ma sinna koliks, saaks ma nädala pärast mehele ja paari kuu pärast oleks alkohoolik. Selline mulje jäi, et seal kõik tunnevad kõiki ja muudkui peavad pidu. Keegi pole üksildane! Aga tegelikult on linn täis täiesti ontlikke, suuremalt jaolt kaineid ja ainult natuke imelikke inimesi. Nagu igal pool mujal. Tervitan neid soojalt!

Ent eesti kirjanduse arvukad kohavaimuga kirjutatud raamatud/luuleteosed, kus kõik ringiratast ümber Toome käib – mul ei teki pea sees nendega mingit oma seost.

Tartu armsad igerikud puumajad, täiesti kaelamurdva trepiga. Foto: Simone Cassano

[1] *Nüpli kirjandusteaduse suvekool.*
[2] *Mõeldud on Promenaadiviit.*
[3] *Maarja korraldatud LuuleÕU, pikema pealkirjaga „Ao äia õe uue oa-õie-aia õue-aua öö-au" vol. 5 Genialistide Klubi hoovis, mida neil aegadel kutsuti Uueks Õueks, 2013. aasta juulis.*

Foto: Ruudu Ulas

Mudlum on persoon, kes käib vähe kodust väljas ja keda mõned nimetavad halvustavalt eesti kirjanikuks.

MÄLESTUSI ÜHIKAPÄEVILT EHK OMAJAGU RÕVE OLI KA

Tartus Narva maanteel, Ujula Konsumi vastas ja Genialistide Klubist üle silla asub viiekorruseline tellismaja, mida paljud Tartu Ülikooli tudengid teavad kui suurt jäneseurgu, kus toimunud asju mäletatakse kas elu lõpuni või – olgem ausad – need unustatakse juba järgmiseks hommikuks. Ühiselamut kutsutakse mõnes ringkonnas Mordoriks, aga üldiselt on see olnud taskukohane kodu mitmele põlvkonnale tudengitele, kes ei ole liiga pepsid, et käia duši all betoonist saalis koos viie teise inimesega, või on suutelised andestama kõrvaltoalisele, kes oma lemberütmidega nende radiaatori võnkuma paneb. Müürileht palus viimase aastakümne elanikel meenutada oma helgeimaid mälestusi Narva mnt 89 ühiselust.

KAASELANIKEST HOBIKOKAD JA SARISITTURID

Lõhnad. Igal korrusel oli oma hais. Segu toidulõhnadest, millestki nõukogudeaegsest ja erinevatest kehavedelikest. Meenub üks talvine laupäevahommik, mil koridori lõpus olnud neljast kraanikausist kolm olid täis oksendatud.

Siinkohal üleskutse kõigile hobikokkadele: ärgem unustagem enam kunagi puhkusele minnes kaerahelbeputru kaheks nädalaks potti. Tulemus on hingemattev.

Värvid. Domineeris must marker luitunud tumerohelisel seinal. Kirjad tekstikatketega Juhan Viidingu luulest lakooniliste mina-olin-siin-sõnumiteni. Ja kõik need uksed. Jalutuskäigud koridorides pakkusid alati elamusi. Aastate jooksul olid uksed kattunud erinevate värvide, mustrite, siltide ja kleepsude virvarriga. Narva mnt 89 on olnud viimastel aastatel ainus ühiselamu, mille asukatel on oma toa kujundamisel vabad käed – laest põrandani, uksest aknani.

Ühiselu kõige otsesemas tähenduses. Koridori peale oli üks köök ja ühistualett. Terve maja peale kaks keldrikorrusel asunud duširuumi. See tähendas kokkupuudet erinevate inimestega. Võtame näiteks toanaabri, kes poole aasta jooksul ühtegi sõna ei lausunud, või keskealise spordisõbra, kes arendas füüsist ja vaimu rusikatega koridoriseina tagudes (irooniata, nii oligi).

Lisaks poolmüütilised tegelased lähinaabrusest. Korrus kõrgemal elanud püüdlik akordionist, kes pilli harjutades jalaga nii tugevalt takti lõi, et allpool laest krohvi langes.

Elanikud teadsid kõnelda ka salapärasest Sarisitturist, kelle nimele vastavaid tegevuse jälgi võis leida üle terve maja.

Kent, ühikaelanik aastatel 2010–2013

MENSTRUATSIOONIVERI JA IHUKARVAD

Ma ei tea oma tutvusringkonnas just palju inimesi, kes on õppinud Tartu Ülikoolis, aga kellel pole kogemust Narva mnt 89 ühikaga. Mu tädi mäletab ühislaudu köökides, veel mõni vanem (ja ilmselt ka mõni noorem) põlvkond mäletab komandandi eest akna kaudu pidudelt põgenemist ja mäletan ka mina oma aastat trompetimängija kohal elades.

Narva mnt 89 ilmselged eelised olid selle odavus ja luba omavoliliselt tuba remontida, aga ilmselt tähtsam veelgi oli võimalus olla osa kogukonnast ja just täpselt sellisel määral, nagu ise soovisid. Kui sa selle osa olla ei tahtnud, võisid passiivagressiivselt trompetimängija lakke (ehk enda põrandale) kopsida. Kui soovisid olla natukene kogukonna osa, võisid minna talle ukse taha ja siis jällegi olla vastavalt sotsialiseerumissoovile kas kuri või paluda viisakalt mängimine lõpetada.

Mina elasin viiendal korrusel ja mugavaks eluks pidi seal üksjagu nutikust olema. Näiteks ehitasin ma kiibikarbi, mida sain aknast külalistele alla visata, ilma et peaksin neile ust avama jooksma. Minu jaoks oli sobiv, et elasin täpselt köögi vastas ja WC kõrval, sest kuulsin alati läbi paberõhukeste seinade, kas pean kellegagi kööki jagama või kas saan rahus WCs käia.

Eks omajagu rõve oli ka. Koridoris elas üks neiu, kes käis ühiskraanikaussi nuuskamas. Kui kõik dušid olid hõivatud, võis juhtuda, et sinust ujub mööda kellegi menstruatsiooniveri või raseeritud karvatuust. WCs oli paberit umbes kolme päeva jagu kuus ja prill-lauad olid nagu avalikes vetsudes ikka. Aga see ongi tudengielu selle kõige ehedamas mõttes, ning üksainus kohatud prussakas ja kartus, et see palja ülakehaga tüüp, kelle toaga ma kunagi eksisin, mu ära tunneb, on saanud külge ilusa nostalgiahõngu.

Kristi, ühikaelanik aastatel 2010–2011

KALAŠNIKOV JA SISSETUNGIJAST HIPI

Naabertoas elas väga vaikse eluviisiga vene kutt. Kord reede õhtul süüa tehes oli ta oma paari sõbraga köögis juba üsna joviaalses meeleolus. Kõrva jäi imeliku kõlksuna vaid see, kuidas ta üht teisele tutvustades ütles, et tema hüüdnimi on Kalašnikov. Läks paar tundi mööda ning ühisvetsu minnes nägin, kuidas koridorinaabrid pesuruumi ukselt sisse vaatavad ja hämmingus ringi pööravad. See ei olnud enamasti hea märk. Jah, selgus, et kõik neli kraanikaussi olid servani täis oksendatud. Siis mõistsin hüüdnime tähendust ning olin veendunud, et ju siis esmaspäevast on jälle uus koristaja. Rohkem pidusid ta ei korraldanud.

Ja siis mõni aasta hiljem elas suvisel ajal ühika ees kaubikus hipi, kes tungis salaja ühika kööki ja pesuruumidesse ning võimles palja ülakehaga maja taga kasepuu otsas. Pärast seda oligi vist maja ümber parkimiseks luba vaja.

Kersti, ühikaelanik aastal 2009

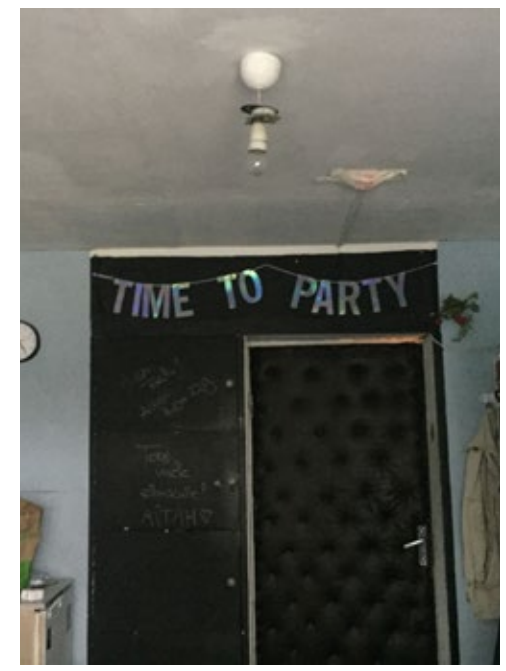

Foto: Emma Pipi Penelope Visnap

ROHKEM LUGUSID ÜHIKAELUST LEIAD MÜÜRILEHE VEEBIVÄLJAANDEST *MUURILEHT.EE*.

Foto: Liina Soosaar

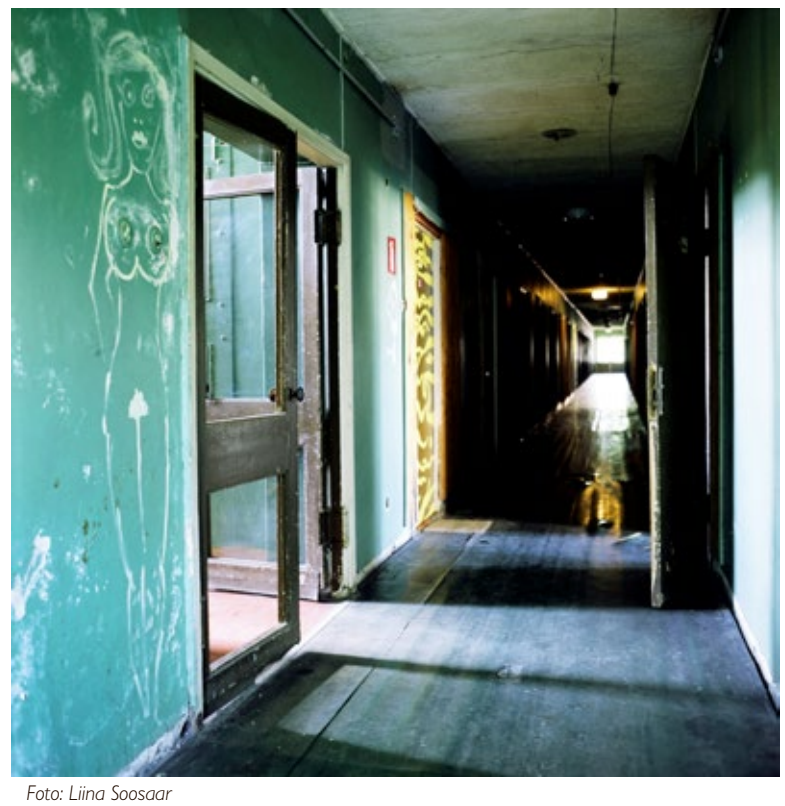

Foto: Liina Soosaar

Foto: Liina Soosaar

Foto: Liina Soosaar

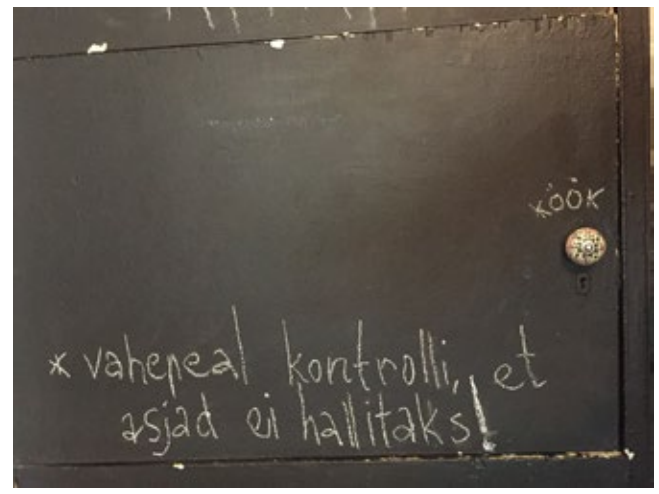

Foto: Emma Pipi Penelope Visnap

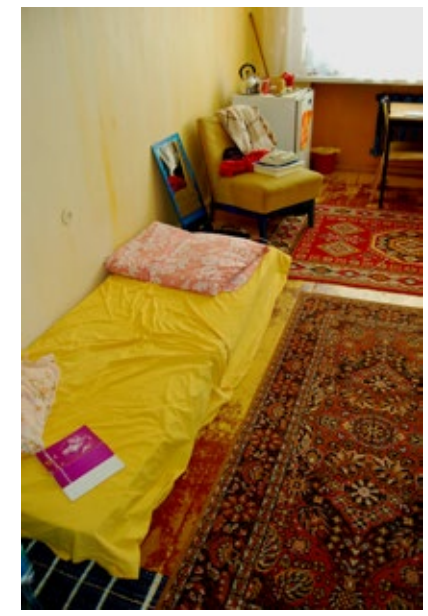

Foto: Helena Läks

OOTAMATUD KÜLALISED VILJANDIST

Öö. Narva mnt 89 ühikatuba. Kell 03.58. Sügav õnnis uni. Äkitselt lendab uks pauguga lahti ja mu voodi ees seisab kaks võõrast mehekuju. „AAJOUU! MIS TOIMUB?!" Virgusin kuhugi une, ehmatuse ja ärkveloleku vahepeale. Esimene mõte oli millegipärast, et need on tuttavad, kes teevad nalja.

„Kuule, õues on külm ja meil pole kuhugi minna. Me jääme siia põrandale magama, okei?"

„Hahaa. Ja-jaa. Minge koju. Muide, kuidas su kass elab?" (Viisakus, viisakus!)

„Mul ei ole kassi… aga mu vanaemal on!"

„Ah? Kes te olete?"

„Kuule, me oleme Viljandist ja jube külm on… Näe, sõber juba magabki."

„Mida? Te… Ei! Minge ära!"

„Okei-okei. Me käime ülejäänud toad ka läbi ja siis tuleme tagasi, okei?"

„Minge ÄRA!"

Tüübid lahkuvad. Mina keeran ukse lukku. Kõrvaltoast kostis veel karjatus „APPI! KES TE OLETE??" ja noormehed olid tagasi koridoris, proovisid veel mõnes toas õnne ja siis jäi kõik vaikseks. Mu tollane kallim, tuntud ka kui ärme-pane-ust-lukku-sest-mina-olen-siin-ja-kaitsen-sind-kõige-kurja-eest-peika, keeras kõige peale ainult külge ja küsis hommikul, et miks uks lukus on.

Karmen, ühikaelanik aastatel 2010–2013

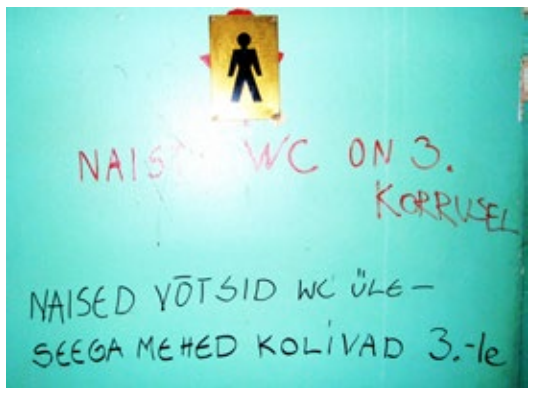

Foto: Anna-Liisa Kilk

PÕGENEMINE KURJA KOMA EEST

Ma elasin ühikas vahelduva eduga kuskil aasta. Terve suve sõbra ja tema naise toas, kui nemad olid ära, hiljem resideerisin oma tolleaegse tüdruku juures. Seega ametlikult ei olnud ma kunagi seal hingekirjas, aga saalisin sisse-välja nagu oma inimene ja ütlesin komandandile ukse juures alati tere.

Minu kõige eredam mälestus on ajast natuke enne seda, kui sõber oma elukaaslasega suvele vastu läks. Maandusin juba suve oodates nende toas ning magasin ühel väga väikesel diivanil. Muidugi, nagu ikka noortel juhtub koosviibimisi, kus ka alkoholi tarbitakse, kõlas ühel päeval koputus, mille peale uks lahti läks, ning seal seisis komandant. Meie tegime ehmunud nägu ja tema tegi kurja nägu. Pidime lahkuma igaüks oma tuppa. Ainuke jama oli selles, et minul ei olnud tuba. Ma jalutasin uksest välja ja mööda koridori treppidest üles järgmisele korrusele. Mõtlesin, et ma ootan ära, kuni koma tagasi oma postile läheb, enne kui sõbra juurde naasen, aga kuulsin, et ta hakkas minu järel trepist üles tulema. Kuna ma olin joonud, põgenesin esimese hooga kööki ja peitsin ennast leti alla pliidi taha. Mul pole õrna aimugi, kuidas ma sinna mahtusin. Koma tuli. Pani tule põlema, seisis seal natuke aega ja läks minema. Ootasin veel pisut ja läksin sama korruse teise tiiba. Otsustasin, et istun vetsus, kuni asjad rahunevad. Kükitasin potikaanel, kui järsku tormas ta vetsu ja hüüdis: „Kas keegi on siin?!" Ma manasin esile oma kõige parema tüdrukuhääle ja ütlesin: „Mina olen." Selle peale ei osanud ta midagi kosta ja läks ära.

Janno, (mitte)ühikaelanik aastatel 2007–2008

KES SEE KUSES KLAASI?

Meenub üks volbriööle järgnenud hommik, kui naiste duširuumi sisenedes oli tunne, justkui sattunuks mõnda verisesse õudusfilmi. Nimelt oli keegi lasknud suures peohoos naiste duširuumi sisse ühe meessoost mitteelanikust n-ö grafitikunstniku, kes oli kõik heledad seinad punase värviga üle sodinud. Vaatepilt oli päris õõvastav. Tüüp taipas seinale jätta ka oma kunstnikunime, tänu millele ta lõpuks puhastuse ise kinni maksis.

Juhtus mitu korda, et ühes WC-kabiinis oli kuulda, kuidas keegi tõmbab tikku, ja õhus tunda väävlihaisu. Otsustasime ühe noormehega samast koridorist, et võtame süüdlase vahele. Kutsusime administraatori, kes hakkas kohe südikalt kabiini uksele koputama ning nõudma, et sealt kohe välja tuldaks. Kulus omajagu aega, enne kui uks avanes ning väljus noormees, kilekott näpus, kelle näos ei liikunud ükski lihas, ja ega ta suurt aru ka saanud, mis toimub. Läks lihtsalt hoiatuse saatel täiesti emotsioonitult oma teed. Administraator, kes oli endine turvanaine, rääkis aga mulle ja tollele teisele noormehele pika loo sellest, kuidas ta on näinud taolisi asju küll ja veel. Kabiini üle vaadates leidis ta sealt tühja Sudafedi paki, keedetud munad ja kasutatud tikud ning tõdes, et sellest saab ju head närve halvavat produkti, mida noormees kindlasti hoolega kabiinis manustanud oligi. Rohkem keegi WCs midagi keetmas ei käinud.

Uriiniloost tean vaid nii palju, et keegi olevat klaasi kusnud ja selle siis ahju pannud, kus see muidugi kuumuse käes katki läks, ja ei jäänud muud üle, kui uus pliit osta. Kas sellele, kes seda tegi, saadi jälile, ma ei tea. Igatahes valmistas kõigile pahameelt, et uue pliidi maksumuse pidi hüvitama terve ühikas, kuna polnud teada, kes ja milliselt korruselt sellise asjaga hakkama sai.

Evelin, ühikaelanik siiamaani

Foto: Liina Soosaar

TEATER MUST KAST – KAS AJASTU MÄRK VÕI ELLUJÄÄMISEKSPERIMENT?

Kuidas luua teatriväljale midagi uut ja isikupärast olukorras, kus uutest teatritest, truppidest ja ühendustest on tekkinud üleküllus? Mustas Kastis panustatakse isiklikkusele, poeetilistele eksperimentidele, rööprähklemisele ja pealekasvavale generatsioonile.

Riina Oruaas

Üks TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia etenduskunstide osakonna teatrikursus otsustas 2014. aastal kolmanda aasta tudengitena, et nad asutavad oma teatri ja loogiliselt sai selle nimeks Must Kast. Kel vähegi Viljandi Kultuuriakadeemiaga seost, teab ka sealset Mustaks Kastiks kutsutavat saali. Sümboolselt avati uus teater rahvusvahelisel teatripäeval 27. märtsil. Õige pea koliti Tartusse Genialistide Klubi saali. Oma tegutsemisaja vältel on teater tekitanud nii sümpaatiat kui ka nõutust, viimast pigem kuluaarivestlustes, kuid ometi kipub Must Kast saama ajastu märgiks. Lõppenud aastal jõudis teater ka suurema läbimurdeni, kui **Paul Piigi** ja **Birgit Landbergi** „Peks mõisatallis", must komöödia eesti rahva hädast ja viletsusest, sai laialdast tähelepanu.

Teatriajaloos on ennegi juhtunud, et õpingukaaslased asutavad oma teatri. Lähemast minevikust võib tuua näitena samuti peamiselt TÜVKA kursusekaaslastest koosneva Cabaret Rhizome'i, aga ka Eesti Draamateater sai alguse teatrikoolist, mille lõpetajad tegutsesid päris pikalt õhinapõhiselt, vaevu ots otsaga kokku tulles ja endale mängupaiku välja rääkides. Siiski on pigem erandlik, et tudengid teadvustavad (küll õppejõudude sisendusel), et neid ei oota mitte kuskil mitte keegi, ning asuvad otsustavalt endale ise kohta looma.

Uusi teatreid, truppe ja ühendusi tekib juurde nii tihedalt, et enam ei vaevuta neid isegi tekkelainetesse süstematiseerima. 2016. aasta kevadel lavakunstikooli lõpetanud asutasid Tallinnasse teatri Kelm, järgmise lennu tudengid moodustavad juba praegu Paide linnateatrit. Teatrite üleküllust üle ironiseeriti ka 2017. aasta Draama festivali kõrvalprogrammis, festivali lõpulavastuses „Ületoodetud teater" (programmi kuraator **Kaija M. Kalvet** Mustast Kastist, lavastaja **Mehis Pihla**) tõdeti lõhkist küna – tahaks veel rohkem teatrit teha, aga ei jaksa, sest kõigil on käed-jalad juba tööd täis.

Sisemise teatritegemise vajaduse ning teatrivälja küllastumise vaheline dissonants polegi varem nii selgelt väljendunud. Must Kast sattus oma tulekuga lihtsalt sellesse ajahetke ning on teinud valikuid, mis on praeguses teatris märgilised. Mitut neist on juba mainitud, kuid trupi koosseisus hakkab silma veel miski. Kui väga laialt üldistada, siis varasem noore näitleja või lavastaja karjäärimudel tähendas pärast kooli lõpetamist kas riigiteatrisse või piisavalt stabiilse riigi toetusega erateatrisse minekut, millega olid garanteeritud rollid ja võimalus end kehtestada. Käesoleva kümnendi jooksul on olnud võimalik märgata, et teatrikoolide lõpetajad teevad varasemast tunduvalt enam ebatraditsioonilisi valikuid – minnakse kas rändama või edasi õppima ka sel juhul, kui see maksab kutsutud koha repertuaariteatris, või asutatakse oma teater, mis võib koosneda vaid kahest inimesest. Teinekord vahetatakse õpinguid jätkates ka eriala, kuid teatriga tegeletakse edasi. Kõik need näited on Mustas Kastis olemas, aga neid leiab mujaltki.

TARTU KÜLLASTUNUD TEATRIMAASTIK

Tagatipuks on Must Kast seadnud end sisse Tartus, kus teatriväli on veel kitsam kui Tallinnas. Tartu teatrielus domineerib Vanemuine oma pigem konservatiivse ja peavoolu kuuluva repertuaariga. Vanemuisele on esitatud aegade jooksul ootusi, et teater muutuks, oleks mitmekesisem, katsetuslikum jne, ning on tõesti olnud perioode, kui see teater on olnud uuenduse lipulaev, näiteks aastad 1960–70 ning **Mati Undi** periood 1990. aastatel ja 2000. aastate esimeses pooles.

Samas on Tartus olnud Vanemuise kõrval alati väiketruppe, mis olid nõukogude ajal pigem harrastusteatrid, sh luuleteater Valhalla, Munev Aine jmt, hiljem professionaalsetest teatritest väga iselaadne Tartu Lasteteater, millest moodustati lühikeseks ajaks hoopis teistsugune, kuid sama iselaadne Tartu Teatrilabor.

Paari viimase aasta jooksul on Tartu teatrite kokkulugemine muutunud päris keerukaks ülesandeks. Kümme aastat tagasi asutatud Tartu Uus Teater on oma kanna tugevalt maha kinnitanud ja seda enam väiketeatriks ei nimetakski, **Aare Toikka** terminites pigem n-ö keskklassiteatriks (mitte ajada segi teatava sotsiaalse grupiga), mis mahu ja kaalu poolest on võrreldav Von Krahli ja VAT Teatriga.

Käesoleva kümnendi jooksul on olnud võimalik märgata, et teatrikoolide lõpetajad teevad varasemast tunduvalt enam ebatraditsioonilisi valikuid.

Kahe suurema teatri kõrval on Tartu teatrielu muutunud vägagi mitmepalgeliseks. Siin valitsev tihe konkurents ei ole väiketeatrile pildil püsimiseks kerge. Traditsioonilise teatrilaadi esindajatest on viimastel aastatel lisandunud Emajõe Suveteatrile „talveteatrina" Karlova Teater (2014) ning küllaltki sageli antakse ERMi teatrisaalis külalisetendusi. Eksperimentaalsemal väljal tegutseb Cabaret Rhizome oma Aparaaditehase Erinevate Tubade Klubis (kuigi tõtt-öelda näeb neid Tartus viimasel ajal harva). Uue Teatri katuse alt võib leida nii Labürintteatriühenduse G9 kui ka **Renate Keerdi** füüsilise teatri trupi Kompanii NII. Tantsulavastusi ja muid performatiivseid sündmusi toob välja ka augustikuine linnafestival UIT, teatrispektri meelelahutuslikumast servast võib leida püstijalakomöödia (peamiselt Mökus) ja improteatri Ruutu10. Ja muidugi on Tartu väärika harrastusteatrite traditsiooniga linn, kui nimetada kas või ainult Vilde Teatrit ja Tartu Üliõpilasteatrit. Aeg-ajalt kerkib esile sädelevaid kooliteatreid või noortetruppe, viimati lõi laineid Tartu Waldorfgümnaasiumi lavastus „Pildid näituselt". Veebruaris esietendub hoopis uue koosluse, ERMi teatri soomeugriteemaline lavastus. Ja endiselt näib, et sellest on vähe, sest mustkastlasi võib leida ka nende endi 2015. aastal asutatud MTÜ Temufi lavastustest, millest üks, „Tom Sawyeri seiklused", on toodud samuti välja Tartus.

Nagu näha, on linnas esindatud nii konventsionaalse teatrilaadi ja väljakujunenud institutsionaalse praktikaga teatrid kui ka nähtused, mis on definitsiooni järgi kindlasti teatrid, kuid sisuliselt kuuluvad kas puhtalt meelelahutuskultuuri või hoopis interdistsiplinaarse kunsti väljale. Musta Kasti asetaksin sellel pildil kuskile keskele eelkõige institutsionaalse vormi poolest, teatri kunstilist nägu on aga tunduvalt keerulisem sõnastada.

Riina Oruaas on Tartu Ülikooli teatriteaduse õppejõud, teatriuurija ja -kriitik, kellel on valmimas doktoritöö sellest, mis juhtus Eesti teatris pärast iseseisvuse taastamist.

ISIKLIK KONTAKT PUBLIKUGA

Juba ammu ei ürita tekkivad väiketeatrid tegutseda repertuaariteatri printsiibil. Pigem tähendab uue teatri sünd ka uut teatritegemise vormi. Luuakse endale ise raamid ja sisemine struktuur, mille headeks näideteks on Cabaret Rhizome ja Labürintteatriühendus G9. Must Kast ei kuulu kumbagi äärmusesse. Tõtt-öelda on vahel raske aru saada, millega täpselt tegu on, ja kuigi sildid on mõnikord piiravad, on need vaatajale teatripildis orienteerumiseks siiski vajalikud. Vormiliselt püütakse olla repertuaariteater oma administratiivse meeskonnaga, tekitati kiiresti „normaalse teatri" nägu, kuid sisuliselt on tegu rohkem projektipõhise trupiga, kes majandab vastavalt võimalustele, sealjuures täidavad näitlejad-lavastajad ka administratiivseid ja tehnilisi ülesandeid.

Aastaringne tegutsemine, pidevalt uute lavastuste väljatoomine ja vanade mängukavas hoidmine nõuab ressurssi. Siin ongi kitsaskoht, kuna mustkastlasi võib kohata mitme teatri lavadel, aga ka pultide ja lettide taga. Eesti noore näitleja privileeg saada kohe pärast kooli lõppu kutse repertuaariteatrisse hakkab kaduma. Vee peal püsimiseks tuleb täiest jõust summida ning selles on Must Kast tabanud ära toimiva strateegia: ole nähtav, ole kiire ja ole mobiilne. Suhtle ja veel kord suhtle. Hoia kontakti. Seda mantrat võiks lõputult jätkata. Nii mõnedki konarused saavad andeks antud, kui tegijate kirg oma töö vastu on silmaga nähtav ja käega katsutav.

Must Kast on esimene teater, mis korraldab järjekindlalt iga etenduse järel publikuarutelu kutsutud külalistega. Mitte arutelu iga lavastuse kohta, vaid reaalselt iga mängitud etenduse järel, seda ainult üksikute eranditega. Lisaks peavad mustkastlased blogi, kus nad kirjutavad oma tegemistest kes argisemas, kes filosoofilisemas plaanis. Niivõrd isiklikku kontaktiloomist oma publikuga näeb harva. Sellega kaasneb veel üks uus nähtus – avalikus debatis osalev näitleja. Kõige enam on laiemas meedias silma torganud muidugi videoblogija **Märt Koik**[1], aga ka Musta Kasti lavastustes veidi varju jääv liige **Kristo Veinberg** nii oma sotsiaalkriitiliste arvamuslugude kui ka eluabsurdi fikseeriva blogiga[2]. Musta Kasti eristabki sõnateatri kontekstis harva kohatav isiklikkus, nad on näitlejad oma nime ja näoga, ilma väliste meedia- ja turundusfiltriteta.

POOLELIOLEVAD IDENTITEEDIOTSINGUD

Alustades määratles Must Kast end kui kogukonnateatrit. Selle teatrivormi definitsioon on tuntud rakendusteatri kontekstist, kus see tähendab teatrit, mis tegeleb aktiivselt kohaliku kogukonna probleemide lahendamisega, leiab oma materjali inimeste lugudest, mitte draamakirjandusest, töötab dokumentaalsete ja elulooliste allikatega. Kogukonnateater sekkub pärisellu juba loomeprotsessi käigus. Sealjuures on sageli tegu harrastajate või isegi ühiskonnas vähem nähtavate gruppide teatriga.[3]

Must Kast on aga professionaalne teater, kelle eesmärk on siiski teostada oma kunstilisi ambitsioone. Rangelt võttes ei ole Must Kast niisiis kogukonnateater, kuid publikuga kontakti hoidmine on nende tegevuses vägagi oluline. Kes on siis Musta Kasti kogukond? Teatrit asutades teatati, et nad hakkavad tegema teatrit lastele ja noortele. Seda lubadust on ka peetud, noorele vaatajale suunatud lavastusi on olnud repertuaaris mitu, neist populaarseimad on olnud „Õhupallid", „5 grammi sisemist rahu" ja „Jõud".

Teisalt on Musta Kasti identiteet seotud endiselt küllalt tugevalt Tartu Ülikooliga, mille vilistlased nad

TÜVKA lõpetajatena on. Tugev side üliõpilaskonnaga on nišš, mida ei täida tõtt-öelda õieti ükski Tartu teater. Vanemuise peavoolurepertuaar kõnetab intellektuaalsemat publikut harva ja Tartu Üliõpilasteater toimetab rohkem omaette. Isikliku õppejõukogemuse pinnalt hinnates on üliõpilaste kontakt kõige tugevam Uue Teatriga, kuid eakaaslus juhib nad sageli ka Musta Kasti. Paar aastat tagasi proovis teater ingliskeelsete etendustega ka välistudengeid püüda, aga paraku ei kandnud see katse vilja. Vähemasti korra on ülikooli märk Musta Kasti juures end ka õigustanud, kui lavastuses „Võõrana põhjala kõrbes" osales TÜ Akadeemiline Naiskoor.

Kogukonna loomisel on märkimisväärne ka see, kus teater linnapildis paikneb. Kui Karlova Teater tegi julge sammu ja astus kesklinnast välja ning Erinevate Tubade Klubi ehitati Telliskivi loomelinnaku Tartu analoogi ehk Aparaaditehasesse, Ruutu10 tegutseb aga üldse kortermajas, siis Must Kast tegi ootuspärase, aga samas riskantse sammu – läks sinna, kus teised juba ees. Magasini ja Laia tänava nurk on Tartu boheemlasliku kultuuri keskus: Uus Teater, Genialistide Klubi, Möku, Uus Õu, Generaadio. See on vabameelne ja mõnus kultuurikvartal, kuid Uue Teatri varjus ja isegi nende endises saalis alustades pole just lihtne oma nägu kehtestada. Sealjuures on lapsed ja noored sellises kõrtsikeskkonnas päris ootamatu sihtrühm. Segadus seoses Musta Kasti identiteediga tekibki ehk vastuoludest. On see repertuaariteater või mingi muu vorm? Kõrtsi- või lasteteater? Puhas kunst või sotsiaalprojekt?

MUSTA KASTI TOODETUD TEATER

Musta Kasti repertuaarinimekiri on aukartustäratavalt pikk, kuid maht tuleb suuresti sellest, et sinna on lisatud ka koolitööd, mis toodi välja juba Musta Kasti nime alt. Vähemalt osaliselt on see ka õigustatud, sest kõige enam on seni olemasolevate andmete põhjal toonud teatrile publikut **Silver Kaljula** monolavastus „5 grammi sisemist rahu" – 2016. aastal 4158, 2015. aastal 775 vaatajat. Eesti Teatri Agentuuri andmebaasist võib näha, et teater kasvatas oma publiku aastaga enam kui kahekordseks. 2015. aastal oli külastajaid 3864, 2016. aastal juba 9216. Hittlavastus oli ka noortemuusikal „Jõud" 2016. aastal 1383 külastajaga[4]. Ülejäänud lavastuste publikuarvud on jäänud mõnesaja piiresse. Statistika tõestab, et teatri peamine sihtrühm on noor vaataja, ning kahe kõige populaarsema lavastuse näitel õigustab end ka kogukonnateatri nimetus. Nii „5 grammi" kui ka „Jõud" on loodud autentse materjali põhjal. Esimene neist tegeleb narkoprobleemiga, sealjuures õppis näitleja Silver Kaljula töö käigus narkomaanide maailma lähemalt tundma, teine teismeliste probleemidega vanuserühma enda kirjutiste põhjal.

Musta Kasti eristabki sõnateatri kontekstis harva kohatav isiklikkus, nad on näitlejad oma nime ja näoga, ilma väliste meedia- ja turundusfiltriteta.

Musta Kasti lavastusi ühe esteetilise nimetaja alla seada on raske, sest kõik neist lähtuvad erinevast materjalist ja teatrikeelest. Mängitud on nii noorte autorite loomingut (**Marite H. Butkaite** „Võõrana põhjala kõrbes") kui ka **Ingmar Bergmani** („Persona"), tehtud on nii rahvusvahelisi koostööprojekte („Kaksismaa/Kaksoismaa") kui ka sotsiaalkriitilisi monolavastusi („5 grammi sisemist rahu", „Tanknaine/Laevatüdruk", „Avameelselt arvamisest"), nii ajalooainelist dokumentaalteatrit („Kangelased"), füüsilist teatrit („Müür"), eesti kirjandusklassikat („Siuru sada"), lastekirjanduse klassikat („Röövel Rumcajs") kui ka arhailise mündiga küberpunki („Nornide mängud"). Paljude lavastuste puhul võib rääkida kaasautorlusest, isegi kui lavastaja nimi on eraldi välja toodud. Neist nimedest hakkab rõõmustavalt silma erakordselt suur naislavastajate kontsentratsioon, mida ei ole üheski teises Eesti teatris – Kaija M. Kalvet, Birgit Landberg ja **Jaanika Tammaru** kehtestavad end väga järjekindlalt.

Tervikuna liigub teatri esteetiline laad konservatiivsuse ja poeetilise eksperimendi vahel. Aeg-ajalt kombatakse väikseid piire, kuid kandvaks on lõpuks ikka eluterve helgus nagu „Jõus". See on lihtsate vahenditega loodud mänguline muusikal, sealjuures sugugi mitte ninnunännutav teos. Materjali on loonud Forseliuse Kooli 7. klassi õpilased, aineseks elulised ja vägagi puudutavad probleemid. Ma tean üht teismelist tütart kasvatavat perekonda, kelle elu on see lavastus päriselt paremaks muutnud. See on tunnustus, millele on raske veel midagi lisada. Jaanuari alguses ei ole veel kättesaadav 2017. aasta publikustatistika, kuid kõigi eelduste kohaselt lööb seal laineid hoopis teistlaadne „Peks mõisatallis". Absurdne, vägivaldne ja tõepoolest tapvalt naljakas püherdamine turbahunnikus on lavastus, mille kohta vanema generatsiooni teatrimees **Jaak Allik** sedastab: „Kolm noort inimest ütlevad meile 80 minuti jooksul ehk rohkem Eesti viimase 100 aasta ning eestlase hingeelu kohta kui 20 teatrit koostöös sajandi projekti luues."[5]

Lavastaja Kaija M. Kalvet on toonud Draama festivali programmi „Ületoodetud teater" kokkuvõttes välja erateatris töötamise kitsaskohad, milleks on eelkõige uuslavastuste liiga suur arv ja seetõttu ka tõsine oht läbi põleda[6]. Mitmel rindel rabelemist ja väsimust kajastatakse teatri blogi sissekannetes korduvalt. Ületootmine ei ole muidugi ainult Tartu probleem, pigem ilmneb see siin kontsentreeritumalt. Lisapingutust nõuab ka enda Tallinna publiku jaoks nähtavaks tegemine – selleks, et teatrina üldse pildil olla. Seetõttu väärib austust ka trupi samm lükata kõik selle hooaja uuslavastused kevadesse ning teha vähem. Hooaeg ise on keskkonnateemaline, mis tähendab ka säästlikku suhtumist oma ressurssidesse, loodetavasti ka paremini läbi mõeldud lavastusi. Suurim ressurss on kaheldamatult inimene. Kes on siis Musta Kasti peamine varandus ehk inimesed? Need on noored autorid, kes on piisavalt sõnakad, et oma seisukoht välja öelda, kes ei karda teha mitut asja korraga, olla näitlejad-lavastajad-koreograafid ja vajadusel kas või katlakütjad, kes ei pelga uusi vorme. Musta Kasti lavastuste tase on olnud seni kõikuv, kuid vahetu, isiklik suhe oma tööga iseloomustab just alustavaid noorte teatritegijate truppe.

Musta Kasti möödunud aasta hittlavastus „Peks mõisatallis" pani näitlejad turbahunnikus püherdama. Foto: Maris Savik

[1] *Märt Koigi YouTube'i kanal:* youtube.com/user/EuroLaser
[2] *Kristo Veinbergi blogi Eluabsurd:* eluabsurd.wordpress.com
[3] *Vt nt Hallik, M. 2013. Kogukonnateater – kellele ja milleks? – Müürileht, nr 27.*
[4] *Andmed Eesti Teatri Agentuuri statistikalehelt* statistika.teater.ee.
[5] *Viilup, K. 2018. Autahvel. Teatriaasta 2017. – ERRi kultuuriportaal, 03.01.*
[6] *Kalvet, K. M. 2017. Ületoodetud teatri kokkuvõtted.* – teatermustkast.ee, *02.10.*

RUUMILISED MUTATSIOONID EMAJÕE ATEENAS

Kümne aasta jooksul on Tartu linnaruumiga palju tegeldud. Samas pole justkui midagi enneolematut valminud. Huvitaval kombel moodustub jooksvatest toimetamistest selge lõpetatud tervik, mis kujunemise ajal kohe ka probleemseks muutus.

Tiit Remm

Kümnendi jooksul ehitati nii mõndagi, näiteks Tartu piirile Eesti Rahva Muuseum, Maarjamõisas laiendati teadus- ja meditsiinilinnakuid, kesklinna kerkisid Tasku, AHHAA, Kvartal ja teisedki hooned, valmis Vabadussild, korrastati Kaarsilda ja parke, ehitati Idaringtee koos sillaga. Kõlavalt arutati Annelinna lennukaid visioone, avaliku ruumi tähtsust seoses bussijaama kaubanduskeskusesse mahutamise ideega, samuti välituru ja haljastuse vajalikkust kesklinnas. Välja käidi ka Tartusse trammitee rajamise plaan ning kavandati ja ehitati jalgrattateede võrgustikku. Koostati planeeringuid Kesklinna, Supilinna, Ränilinna ja teiste piirkondade kohta.

Tartu on haldusterritoriaalse üksusena nüüd suvaliselt lõigatud segment linnapiirkonnast.

Ettepanekud miljööväärtusliku pärandi ja kesklinna parkide ning ka loodus- ja mälupaikade kaitse ümberhindamiseks osutavad muutustele kultuuris. Tänapäevasema trendina on edendatud kaasamist, mille näiteks on nii avalikud arutelud, kaasava eelarve suunatus avaliku ruumi objektidele kui ka paljud arhitektuurivõistlused. Selles võib näha püüdlemist parema linnaruumi poole, ent ka linnaruumiteemade kasutamist ühiskonna kujundamiseks. Pea pool kümnendit kestis linna üldplaneeringu koostamine – pikk ja põhjalik protsess, mis raamistab lokaalseid plaane, määratleb linnaga seotud ideaale ning loob tuleviku jaoks enesekirjelduse, mis mõjutab Tartu kui ühiskondliku ja kultuurilise terviku mõtestamist ning toimimist.

TARTU LINNATEKST

Tehtud ja teoksil on niisiis palju, ent radikaalseid ja ootamatuid pöördeid justkui pole. Kümnendi jooksul jõuab ehitada ja lammutada maju, teid, parke, teisendada tänavapilti ning kõik värske jõuab muutuda tavaliseks ja luitunukski. Linnaplaneerimise jaoks on kümnend ometi lühike aeg. Nagu eespool mainitud kohtade ja teemade puhul märgata võib, jõutakse vaielda vanu vaidlusi, sõnastada uusi suundi, muuta ja viia ellu vanu plaane. Stabiilsus ei tulene üksnes linnaplaneerimise pikast protsessist, vaid selle protsessi valikutest ja olemusest ehk sellest, kuidas planeerimisega mõtestatakse aega ja linna.

Linnaplaneerimine on kirjelduslik ja seadustav protsess muutuvas linnas. Terviklikkus ja isegi lõpetatus tekib juba ses protsessis eneses. Semiootika termineis võiks öelda, et ühiskonnas on loodud planeerimisega Tartu linnatekst. See on Tartu mõtestamisviisi tervik, mis kaasab linnaruumi ennast, eluviisi, sotsiaalseid suhteid, kultuurilisi väljendusi ja osalt tehnosüsteemegi. Tartu linnatekst sai valmis mullu lõppenud üldplaneeringu protsessiga, mis raamistas teised plaanid, tegevused, teemad ja ruumid üheks suuremaks tervikuks, Tartu tulevikuvisiooniks. See visioon pakub ka üldisemat korrastust, mudelit, mille kaudu linnast mõelda ning mida kasutada orientiirina, et tagada loogilisus olukordade tõlgendustes, lahendustes ja otsustamises.

SISSEPOOLE SUUNATUD KÜMNEND

Mida sisaldab see Tartu linnaplaneerimistekst? See, millega ja kuidas planeerimisel tegeletakse, lähtub küll levinud planeerimisteooriatest, seadusandlusest, poliitilistest trendidest jms, ent samas määratleb just nüüd ja praegu linna ruumilise arengu all silmas peetavat. Tartu kümnendi dominandiks võiks pidada terviku tugevat sisemist sidustamist – ruumi, liikumise, rohealade, maakasutuse, teenuste, identiteetide ja ka miljööde sissepoole suunatud süstematiseerimist ja pigem piiritlemist kui väljapoole avamist.

Kesklinna puhul on püütud kujundada aktiivset ja õdusat avalikku linnaruumi, mis looks piirkonda ühtlasi eripärase miljöö koos eluviisi ja identiteediga. Samuti on proovitud tuua avalikke teenuseid ja kaubandust tagasi kesklinna ning luua üle linna spetsialiseerunud piirkondade mustrit – „targast" ja tavatööstusest eri elustiilideni linnas. Piirkondlike miljööde süstematiseerimine on käinud kaasas ka planeeringus maakasutusreeglite paindlikumaks muutmisega. Arendatud on üksikutest jalgrattateelõikudest sidusat kergliiklusvõrgustikku kui üht peamist kohalikku transpordisüsteemi. Kuigi rohealade ja linnaloodusega tegelemist on sageli nähtud keskkonnamõjude hindamise ja detailplaneeringute nišitegevusena, on samas mitmekesistunud linnalooduse mõistmine. Selle näiteks võib tuua alles mullu propageeritud suunised sügisesi lehti kevadel muru sisse niita ning samuti parkide mitmefunktsioonilisuse arendamist. Mõlemad osutavad väärtuste ja vaatepunktide paljususe tunnustamisele linnatervikus.

Konkreetsemalt saavad muutused märgatavaks üksikute objektide puhul, mis evivad sümboolset rolli juba eelnevalt või omandavad selle uuenduskuuri tuules. Kaarsilla ja Pirogovi platsi rekonstrueerimine dekaadi lõpus rõhutab kujukalt avalikule ruumile suunatust. Samuti loovad Kvartali keskuse seosed välisruumiga tugeva kontrasti varasemate tööstuspargilaadsete ehitistega naabruses (Kaubamaja, uuendatud Playtechi maja, Tasku, Plasku ja muu Sadama piirkond). Ruumi ja inimeste identiteedi sidumine on toimunud ka nn kaasava eelarve kaudu, mis seob kaasava valitsemise kampaaniana otsustamises osalemise tunde avaliku ruumi suhteliselt väikeste, ent silmapaistvate ja emotsionaalselt laetud objektidega, nagu madalamad äärekivid ristmikel, Emajõe kaldapiire, Aparaadi taskupark jne.

Üldplaneeringuga raamistatud linnaruumikümnendi tulemusel on kujunenud Tartu linn tihedalt lõimitud ning piiritletud ruumilise, toimelise ja mõttelise tervikuna. Sel on selge vorm, ulatus ja pea üksühene omavaheline vastavus linna eri mõõtmetes – ruum, administratiivüksus, sootsium, selle identiteet, nimetamine ja sotsiaalmajanduslik süsteem moodustavad oma kattuvuses Tartu. See kattuvus ja ühene määratus (millele on tegelikult osutanud juba **J. C. Risinghi** „Kõnes Tartu linnast" 1637. aastal ja **E. Kant** 20. sajandil) tagab linna tervikliku identiteedi, ent esitab sellele ka väljakutse. Praktikas saab linnaplaneerimisel loodud ideaalmudeli kehtestamise asemel ülesandeks selle suhestamine muutustega.

Sveta Bogomolova ja Vahram Muradyani teos „Linnamets" Tartu Kaubamaja katusel 2009. aastal. Pilt Maa-ameti kaardirakendusest

SUUR-TARTU VÄLJAKUTSED

Haldusreformi käigus liideti Tartu linnaga Tähtvere vald. Seni keskmesse suunatud ja tihedalt lõimitud linna asemel tekkis kogum, millele polnud keegi senise

Tiit Remm on Tartu Ülikooli semiootikateadur, kes uurib linnaruumi tõlgendamisi ning ruumi ja ühiskonna seoseid.

planeerimise käigus mõelnud. Tartu on haldusterritoriaalse üksusena nüüd suvaliselt lõigatud segment linnapiirkonnast. Uue tervikuna sisaldab see nii linnakeskust ja tööstust kui ka külasid, põlde, metsi ja soid. Võrreldes senise Tähtvere vallaga külgneb linn teistes suundades nüüd pigem tihedamategi seostega, ent n-ö võõra valglinnapiirkonnaga. On väga mugav tegeleda linnaga, kus haldus-, identiteedi- ja geograafilised ruumid kattuvad, ning uskuda selle terviku loomulikkusesse. Ent seni arendatud kontsentrilise linna mudel ei võimalda lihtsaid korrastusi uue tervikuga tegelemiseks, olgu siis praktilise elu korraldamisel või identiteedi otsinguil.

Puidurafineerimistehase eriplaneeringu arutelu on üks võimalus uue Tartu visandamiseks ruumi, keskkonna, kogukonna ja väärtuste joontega.

Kujukalt võib märgata katkestust kergliiklusvõrgustiku hajumises linna servas ning paremates ühendustes pigem üle uute omavalitsuspiiride kui kaotatud piiride. Praktiliseks küsimuseks, mis ka identiteeti ja kogukondi puudutab, on koolivõrgu ja -transpordi korraldus kui minimaalsete vahemaadega tiheasustusalaga on üheskoos hajaasustusala oma väiksemate tõmbekeskustega. Tartule on tekkinud ruumiline mõõde, mis on pigem inimgeograafiline kui matemaatiline, nagu on kasutusel koolikohtade jagamise mudelis. Kui varem sai linnapiiriga sätestada relevantsuse, siis nüüd tuleb otsustada inimeste, vajaduste ja väärtuste järgi. Samuti kerkib põhimõtteline küsimus, kas, kuidas ja miks teha eristusi halduspiiride, haja- ja tiheasustusala eripärade alusel.

Vastuseta on ka küsimus linna kesksest identiteedist ja ruumi tõlgendustest. Kas linnaline identiteet on veel eeldatav ja loosungina õigustatud ning kas kesklinna avaliku ruumi aktiveerimine on jätkuvalt ühine väärtus kogu suuremale Tartule? Ning teisalt, kas Tartu identiteet leiab uut sisu, uusi sümboleid ka linnaservast? Kas tugevnevad hoopis kohalikud asumiidentiteedid?

Tartu piirkonna ühiskond seisab niisiis silmitsi liitmisest tingitud vastuolude ja seostamatusega. Need vastuolud tulenevad osaliselt senisest suunatusest piiritletud ja tihedalt lõimunud linnale. Sulgenud ühe peatüki, avab planeerimisvaldkond ka uued võimalused Tartu uuesti mõtestamiseks – puidurafineerimistehase eriplaneeringu arutelu on üks võimalus uue Tartu visandamiseks ruumi, keskkonna, kogukonna ja väärtuste joontega.

RAAMAT VÄLJAKÄIGUS VÕI DIIVANIL

„Kivipilvede all. Tekste Värskest Rõhust 2005–2017"
Koostanud Carolina Pihelgas, kujundanud Maris Kaskmann / SA Kultuurileht, 2017 / 371 lk

Marja Unt

Värske Rõhu 50. numbri puhul Postimehes ilmunud intervjuu ajakirja peatoimetaja ning kogumiku „Kivipilvede all" koostaja **Carolina Pihelgasega** juhatab **Alvar Loog** sisse tõdemusega, et ajakirja sündi 2005. aastal võib pidada üheks selle sajandi olulisimaks kirjandussündmuseks[1]. Sellega võib kas nõustuda või mitte, aga meenutamata ei saa jätta, et ajakirja algusaegadel kostus siit-sealt skeptilisigi hääli – levis hüüdnimi Värske Põhk ja räägiti nn noortekultusest negatiivses mõttes. Nüüd, mil ajakirja algusaegadel debüteerinuid ei saa enam päris noorteks pidada – nii mõnigi neist on jõudnud mitte ainult raamatu, vaid ka Betti Alveri auhinnani, ning näiteks on kirjandusfestivali Prima Vista preemia „Esimene samm" kümnest senisest laureaadist lausa kaheksa kandideerinud just Värskes Rõhus ilmunud tekstidega –, võib ilmselt öelda, et ajakirja positsioon kultuurimaastikul (rääkimata toimetajate pühendunud tööst) on end enam kui õigustanud ning muutunud heas mõttes loomulikuks. Juba ainuüksi selles valguses saab üsna loomulikuna – vähemalt nii-öelda kultuurilise akti mõttes – võtta ka kogumiku „Kivipilvede all" ilmumist.

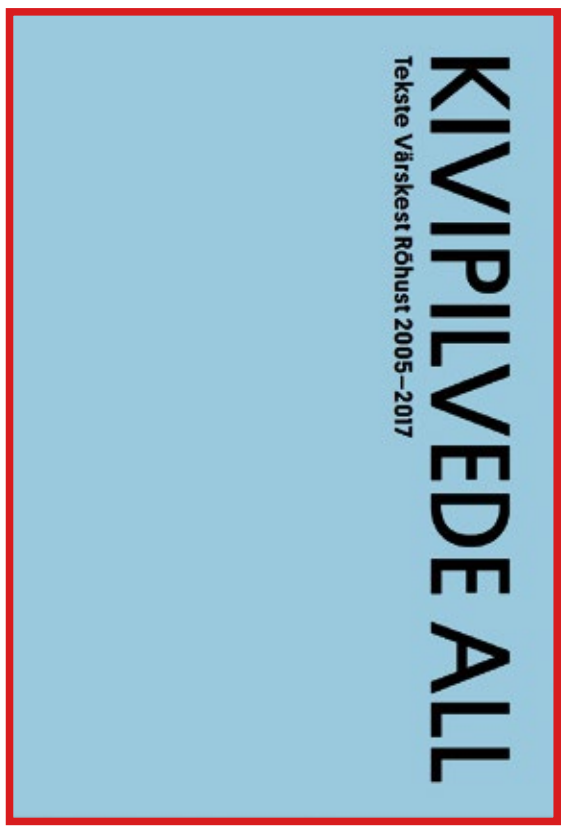

Pisut vähem loomulik tundub siinkirjutaja ja kõnealuse kogumiku esimese kohtumise paik – üks täiesti harilik WC tuttavate korteris. Asjaolu, et hilisemate kuulduste kohaselt polnud nood tuttavad sugugi ainsad, kes just seda raamatut väljakäigus hoiavad, tuletab paratamatult meelde Edgar Allan Poe kompositsioonifilosoofiat[2] – mõtet, et teos peaks olema loetav ühe hooga, originaalis *in one sitting*, ilma et kannataks lugeja terviklikkusetaju. Seda kõik kogumiku tekstid eraldiseisvana tõepoolest ka on, sobivad lugemiseks kus iganes ning peaaegu mis tahes tegevuste vahele. Kogumikku kui tervikut vaadeldes saab niisiis põhiküsimuseks, kas tegemist on üksnes rea eraldiseisvate tekstide või siiski ka tekstikogumi kui sisulise tervikuga, mis pole üksnes kummardus ajakirja ajaloole, tegu kui selline, vaid koguteos, mille tekstid hakkavad kõrvuti uusi seoseid looma. Kujundlikult väljendudes on küsimus niisiis selles, kas istuda raamatuga aeg-ajalt väljakäigus või pikemalt diivanil.

Kuna „Kivipilvede all" on mõeldud esinduskogumikuna, tekib esmalt kiusatus läheneda sellele Värske Rõhu enda võimalike arengute ja muutumiste kontekstis – tunnistab ju koostajagi oma järelsõnas (lk 357), et kaastööde tase on 12 ilmumisaasta jooksul tõusnud, mitu korda on vahetunud ka toimetajate ring. Kogumik on aga koostatud viisil, mis praktiliselt välistab arenguloolise vaatluse: tekstid pole järjestatud kronoloogiliselt, lõpust leiab küll bibliograafia, kuid sellegi ajaraamidesse paigutamine on keerukas, kuna ilmumisandmetes on toodud üksnes vastava ajakirja number ilma aastata. Koostaja kommentaarist nähtub, et korduvalt avaldatud autorite puhul on eelistatud pigem küpsemaid tekste kui esimesi katsetusi, lugejal on aga raske jälgida, millistel puhkudel on see nõnda ja millistel ehk siiski mitte. Kronoloogilist ja n-ö autorikeskset lugemist raskendab seegi, et osa autoritest esineb pseudonüümi all, ning ehkki järelsõnas (lk 358) mainib koostaja, milliseid pärisnimesid autorkonnast veel leida võib, nõuab nende kokkuviimine tekstidega vähemalt niisuguselt lugejalt, kes ajakirja numberhaaval tähelepanelikult jälginud pole, korralikku detektiivitööd. Niisiis on kogumik pandud kokku pigem nõnda, et see täidab nimetuselt küll kirjandusajakirja läbilõike rolli, kuid määrab endale samas pigem iseseisva positsiooni, kus autorkonnast kõnekamaks kipuvad kujunema tekstid ise ning ilmselt ka koostaja käsi.

Üks loogilisimaid kohti, kust võiks hakata otsima selle iseseisva positsiooni koordinaate ning tekstide ühisosa, oleks ilmselt see, mida on hakatud kutsuma põlvkondlikuks enesemääratluseks või maailmatunnetuseks. Õnneks on **Jan Kaus** põlvkonnaküsimust – tõsi, sellele siiski teatava ettevaatlikkusega lähenedes – kogumiku saatesõnas piisavalt põhjalikult analüüsinud. See annab edasistele käsitlustele võimaluse ikside ja üpsilonide teemast kõrvale hiilida ning maskeerida nõutus, mida too jaotus tekitab, tõdemusega, et on oluline vahe, kas kirjutada kaheksateistkümne- või kolmekümneaastasena, ning kuna kogumik ei anna lugejale kätte autori vanust teksti esmailmumisel, on ehk sellesse jõudnud tekstivaliku seisukohalt oluline veel miski muu.

Valikut või läbilõiget saab muidugi koostada mitut moodi, muu hulgas võib selle käigus tekkida vajadus langetada otsus kvaliteedi ja kvantiteedi vahekorra üle. Arvestades, et 12 aasta ja 50 numbri jooksul on ajakirjal olnud praeguse peatoimetaja hinnangul 400–500 kaastöölist[3], tundub esinduskogumiku sada autorit optimaalsena. Esinduslikul arvul on siiski oma hind. Tervikut hoomatavana hoida tahtes ei saa muidugi ühtki koguteost hiigeltelliseks kasvatada ning praegusel juhul on lõivumaksjaks kogumiku luuleosa – iga autor on esindatud vaid ühe tekstiga ning paratamatult on üksikul luuletusel raskem esile tõusta või kõlama jääda kui proosatekstil, erandiks mõned pikemad luuletsüklid, seega jääb koondmuljet vormiliselt jaotades luule nõrgemaks kui proosa (mis loomulikult ei tähenda, et kogumikus ei leiduks kunstiliselt heal tasemel luuletusi või ka mõne teisega võrreldes pisut konarlikumaid proosatekste).

Luule on – nagu koostajagi on eesmärgina sõnastanud – mitmehäälne, selles leidub nii malbet sisekaemust kui ka sotsiaalset teravust. Rohkelt on argimotiive, mis võivad vormuda (tarbimis)ühiskonna kriitikaks, aga ka maailmatajulisteks abstraktsioonideks. Leidub aga elutervet irooniat ning huumoritki. Sagedase nähtusena torkab silma miski, mida võiks kirjeldada intertekstuaalsusena, aga mis kipub selle kogumiku tekstides mõnel juhul esinema kujul, mis sunnib küsima, kas kirjanduse enda (eriti luule) poetiseerimine romantilises võtmes ikka on alati hea mõte. Järelsõnas rõõmustab Jan Kaus selle üle, et ajas ja ruumis mitmesse suunda ulatuvad kultuurilised viited näitavad väidetavalt vähe lugeva ja oma aega kapseldunud noorema põlvkonna päranditeadlikkust (lk 351–352). Lugemus ja kultuuri tundmine on loomingulisele tegevusele, sh kirjutamisele, mõistagi oluline kontekst, kuid see ei pea ilmutama end ilmtingimata otseviidetena ning mõnel puhul jätavad tekstikohad, mis kannavad sõnumit „olen lugenud seda ja see avaldas mulle niisugust mõju" või siis „mulle meeldib kirjutada", pigem kunstliku mulje. Vahemärkusena võib muidugi lisada, et iseenesest pole selles probleemis midagi uut. Juba 1970. aastate lõpus ja 1980. aastate alguses kõneldi „literatuursusest" uuemas luules ning seda sugugi mitte üheses tähenduses – mõnel puhul tõstes esile vaimse pärandi, aga ka eri kunstiliikide dialoogi väärtustamist, teisalt heites luulele ette kuivust, liigset tõsidust, aga ka originaalsuse puudumist.

Läbivalt ei saa selle kogumiku luulele kindlasti ei kuivust ega originaalsuse puudust ette heita, proosas on aga juba ainuüksi terviklikuma esindatuse tõttu nii vahetut mõju kui ka kunstilist viimistletust rohkem tunda, kohati tekib isegi mulje, et proosatekstid annavad täiendavat kandepinda nende vahele paigutatud luuletustele. Pilt on nii sisult kui ka vormilt mitmekesine, leidub nii poeetilisi mõttefragmente ja enesevaatlust kui ka peenelt fabuleeritud palasid, lugudes on olemas huumor, sellest rohkem leidub siiski tõsidust ja/või meditatiivsust. Meeldejäävaimate proosapalade seas on rohkelt niisuguseid, mis tegelevad ühel või teisel moel perekonna, juurte ja mäluga. Saatesõnaski pühendab Jan Kaus sellele teemaderingile eraldi tähelepanu, sidudes nn perekonnalugude rohkuse asjaoluga, et autorid on jõudnud ikka, kus oluliseks muutub oma lähedaste kirjeldamine, ning mälu kaudu hakatakse tajuma teravamalt ka iseend kui ajalist olendit (lk 350). Sellega võib nõustuda, kuid tuleks lisada, et teemavaliku motivatsioonist olulisem on see, kas need kirjeldused või mälu sõnastamised kõnetavad kedagi peale autori enda ja tema lähedaste. Empaatia ja haaravus kombineerituna tugeva kompositsiooni ja stiiliühtsusega, mida suuremas osas neist lugudest märgata võib, lasevad neil aga jõuda kunstilise üldistuseni, niisiis pelgalt lähedaste kirjeldamise asemel võib siin näha mingisuguste suuremamõõtmeliste paratamatuste tajumist, millesse võib puhuti märgata põimumas ka teatavat resignatsiooni.

Antus, paratamatus, kas siis ümbritsevast või iseendast tulenev, võiks ehk olla ka üheks kogumikku tervikuks siduvaks jooneks, mida leidub luuleski ning mida saab siduda ka pealkirja, **Manfred Dubovi** luuletusest „Luulaps" pärineva kivipilvede kujundiga. Kujund on oksüümoronlik, kui pidada pilvede omaduseks õhulisust – kivipilved viitaks justkui hoopis millelegi staatilisele ning ühtaegu raskele ja rusuvale. Siiski, üksnes elu- või mingi muu raskuse, ahistuse või taaga kaudu ei õnnestu raamatut kokku võtta, selleks on ta liialt polüfooniline ning hoopis teistsuguse tooni annavad ilmselt sugugi mitte juhuslikult sümmeetrilistesse positsioonidesse paigutatud ava- ja lõputekst – **Hanneleele Kaldmaa** „Maailm" ning **Eda Ahi** „hommik pääseb pudelist…". Neist, nagu mõnest teisestki tekstist, aimub avarust ja lootust, nooruslikku hoogu, mis pole aga sugugi naiivselt ühesena valla paisatud. Sidet eespool kirjeldatud paratamatusetajuga iseloomustab hästi Kaldmaa teksti lõpulause: „Hõika: „Maa!" Ja looda, et see ei kuulu veel kellelegi, et sealsetel kividel pole veel mälu." (lk 5) Kõik kogumikus leiduvad seosed ja nähtused ei mahutu muidugi nendesse kahte pingevälja, võimalusterohkuse ja paratamatuse vahele, aga tajutav tervik paistab siiski sündivat ning kokkuvõttes on ilmselt mõistlik „Kivipilvede all" ikkagi WCst diivaninurgale kolida.

Iga autor on esindatud vaid ühe tekstiga ning paratamatult on üksikul luuletusel raskem esile tõusta või kõlama jääda kui proosatekstil.

Marja Unt on Tartu Ülikooli eesti kirjanduse õppejõud.

[1] *Värske kõrgrõhkkond eesti kirjanduses. – Postimees, 09.10.2017.*
[2] *Vt nt The Portable Edgar Allan Poe. Selected and Edited by Philip Van Doren Stern. Penguin Books, 1945, lk 552.*
[3] *Värske kõrgrõhkkond eesti kirjanduses. – Postimees, 09.10.2017.*

RUUMIKOGEMUSED REAKTIIV-RANITSAGA

Foto: Marje Eelma

Urmo Mets „Võimalikud majad: arhitektuursete ideede loend"
Toimetanud Kristel Kalda, kujundanud Tuuli Aule / ;paranoia, 2017 / 227 lk

Mirjam Parve

Inimese pesa ja inimese maailm ei saa kunagi valmis. Ja kujutlus aitab meil ehitamist jätkata.
– Gaston Bachelard[1]

„Seitsmendas rahukevades" kirjeldab **Viivi Luik**, kuidas laps avastab, et „raamatute juures ei olnud nende välimus kuigi tähtis. […] raamat „Kingsepp ja paharet" oli ilma kaanteta ja lõhki kärisenud, aga tema huvitavat sisu ei muutnud see karvavõrdki. […] Tehtud olid nad paberist ja papist, maksid vähem kui muud asjad, vastu ei pidanud nad üldse – kartsid tuld ja vett, hiiri ja rotte, väikesi lapsi ja paberikoid. Ja ometi olid nad ka asjad – rasked, nurgelised, nad mütsatasid maha kukkudes, nende vastu võis end valusasti ära lüüa, aga oli üks ja peamine, mis neid eriliseks tegi – kui sa nad sülle võtad, siis ei ole sul süles mitte hunnik paberit ja pappi, vaid võõrad inimesed, suured linnad, kaljumäed, tühjad väljad, koletised ja lohemaod"[2].

Aga raamat „Võimalikud majad" oli minu jaoks kõigepealt asi, raske ja nurgeline, ja väga valge. Ma ei kohtle raamatuid tavaliselt erilise aupaklikkusega, ma söön neid lugedes ja kritseldan neisse ja tassin neid kaasas ja magan nende otsas ja pillan neid maha ja kasutan neid üksteise vahel järjehoidjatena. Ja nende huvitavat sisu ei muuda see karvavõrdki (kuni nad ikka koos püsivad ja kirjatähed näha on). Aga „Võimalikud majad" on aukartustäratavalt puhasvalge tahukas, mis sisaldab aukartustäratavalt puhasvalgeid pindu. „Sipsiku" pildiraamatudraamast õppust saanud lugeja seda pannkoogirasvaste näppudega katsuda ei julge. Kuigi üldiselt mulle meeldib, kui ruumis on elamise märgid ja raamatus lugejate jäljed.

Asi on ta ka selles mõttes, et täidab minu arvutuste järgi ikkagi 820,42 kuupsentimeetrit. See raamat võtab ruumi (riiulis näiteks sama palju kui „Idioot" (1975) või „Kuldne märkmeraamat" (2008)) ja selle sõnad võtavad endale ruumi, kuigi mahuksid ilmselt ära ka suhteliselt õhukesse vihikusse. Eestikeelne raamat moodustab köitest muidugi ainult poole, teine pool on tõlge inglise keelde (leidlik ja omaette huviväärsus). Aga kuivõrd see raamat kirjeldab ruume, tundubki kohane, et ta on ka ise selline… arhitektuurne. Raamatu leheküljetoad on puhtad ja avarad. Sõnad on reastatud korralikult lehe ülemisse serva ja ülejäänud ruutsentimeetrid on tühi ruum, kus elada. Ma arvan, et seal võiks elada näiteks järgmiselt:

a) joonistades leheküljel kirjeldatud maja;
b) voltides sellest leheküljel kirjeldatud maja kääride ja liimi abiga (aga ühel lehel on kaks poolt, peab valima, kummast lähtuda ja kummast loobuda – see on siis ühtlasi võimalus kasutada raamatut eksistentsiaalsete apooriate läbielamiseks ja enda lepitamiseks valikute paratamatu luhtumuslikkusega);
c) koostades poenimekirju;
d) kirjutades sinna raamatu arvustuse;
e) kleepides sinna ilmunud arvustusi või väljavõtteid arhitektuuriteemalistest artiklitest;
f) kirjutades sinna oma raamatu käsikirja;
g) kirjutades oma tuttavatest majadest, kus on läbi elatud unelust[3];
h) lugedes seda meditatiivselt tühjade kirjaridadena (nagu käikude vahele süüakse sorbetti);
i) mõeldes, kuidas tänapäeval ikka paberit raisatakse ja missuguseid väärt raamatuid sai vanasti mingile paberossipaberile trükitud, oh aegu, oh kombeid;
j) jättes need igasuguse tähelepanuta;
ja igasugu muudel viisidel vastavalt lugeja fantaasiale.

Raamatu materiaalne keha võib küll mõjuda pisut vaenulikuna pannkookide ja muude maiste labasuste suhtes, aga erinevalt pannkoogivaenulikust eluruumist (teotus!) võiks see pakkuda huvi kõigile inimestele, mitte ainult arhitektidele. Sest me kõik elame ruumis ja ruumides, me viibime mingisugustes sise- või välis-, avalikes või privaatsetes ruumides iga jumala päev ja tund ning need ruumid ei jäta meid mõjutamata. Raamatule lisatud kirjavahetuses märgib **Leon van Schaik**, et kõigile on omane ruumiline intelligentsus ja „meis kõigis on ridamisi ruume – koduseid, maalähedasi ja linlikke, ning läheb tarvis asjatundjat, et saada neist täielikult teadlikuks" (lk 207). „Võimalike majade" pakutav seljakott „fenomenoloogilise tunnetuspaketiga" (lk 5) aitab neist natuke teadlikum olla, õpetab kõigepealt tähele panema, mida ruumid inimestega teevad, ja siis mõtlema, et inimesed saavad ju ka ruumidega igasugu asju teha ja mis asju me siis teha võiksime.

Vahepeal on see nagu jalutuskäik tuttavate hoonete vahel (näiteks „maja, mille arhitektuuri tekkemehhanismiks on brikolaaž (kõikvõimalikust kättejuhtuvast kombineeritud maja)" – lk 146). Vahepeal ei ole sa sellist maja küll näinud, aga kujutad väga hästi ette („maja, mis on kõõrdi" – lk 153). Tihti tulevad aga mängu palju abstraktsemad kategooriad (mis ei kao muidugi ka kõigi väga konkreetselt ja betoonselt olemasolevate majade puhul kuhugi). Kõige üldisem kategooria pannakse paika kohe alguses majaga, mis on, ja majaga, mida ei ole (lk 12–13). Selline algus tekitab justkui rütmi, ajab otsima käepäraseid binaarseid opositsioone. See kutsub raamatut ennast ka kuidagi (vastand)paaride kaudu kirjeldama: et leidub praktilisemaid ja ebapraktilisemaid ideid, konkreetsemaid ja luulelisemaid, seletavamaid ja sisenduslikumaid, osutavamaid ja vehkivamaid kirjeldusi. Aga „Võimalikud majad" pole (hoolimata visuaalsest esmamuljest) mustvalge. Suurt osa majaideedest ei ole mõtet läbi opositsiooniprisma lugeda, kuigi juhuslikumad ja põhjapanevamad vastandused jäävad läbivaks teemaks (sisemus ja välimus (lk 83–84), ilu ja koletislikkus (lk 106–107), pidev purjusolek ja eluaegne kainus (lk 69–70), kliendi kõigile soovidele alistumine, kliendi kõigi soovide ignoreerimine ja kliendi tapmine (lk 36–38), loovuse ärgitamine ja surmamine (lk 144–145) ja mis kõik veel). Aga enamasti markeerivad need vastandid kas otspunktidena halltoonides telge või vastandamise enda meelevaldsust. Ka algpositsioon olemise ja olematuse vahel lööb viimastel lehekülgedel vankuma („maja, mis siiski on", „maja, mida kunivõrd pole" – lk 198–199).

Pigem jääb raamatust tunne, nagu keerutaks käes lõputute külgedega kujundit. Lisaks konkreetsetele kirjeldustele on siin kriitikat teatud arhitektuuri- ja haldussuundumuste pihta (nt „maja, mille ainsaks arhitektuurseks ideeks on omavahel harmooniliselt reastuvad Exceli tabeli kastid" – lk 80; „maja, mille eesmärk on hoida inimesi võimalikult kaua kooskõlastusnüridoris" – lk 155), kontseptuaalseid ja filosoofilisi pudemeid (nt maja, mis ületab looduse ja *techne* vastanduse – lk 47), päevakajalisi viiteid (nt Kaur Kenderi maja, mille akendest saab heita vaid transgressiivseid pilke – lk 108), võib-olla mitte kõige maitsekamaid provokatsioone (nt feministide ja SAPTKi majad, väikese mehe kompensatsioonikorstnad – lk 166, 179, 164), armsaid ja absurdseid nalju (nt ahjualuse maja – lk 105), luulelisust, mis võib olla üsna minimalistlikult mõjus (nt helisev-kõmisev maja, metskasvukardinad – lk 150, 131) või hoopis roheliste-viilkatuste-anne'ilikult vohav kohanimepoeesia (linnas maaelu elav maja „looritava vaikuse saalide" ja „karge külma kodadega" – lk 103), ning mulle tundub, et ka teatud arhitektuuriteemaliste tekstižanrite järeleaimamist või osatamist (arhitektuuridiskursusest üsna kauge inimesena pole ma isegi päris kindel, kas raamatu keskel paiknev „Manifest ruumi ära-arendamise vastu" on paroodia või mitte või paigutubki meelega selle piiri peale).

Kirjeldustasandite ja stiilide vaheldumine ja kõrvutumine hakkab mõjuma hüpnootiliselt, lugeja pendeldab mitmesuguste tunnetusviiside vahet (ilmneb, et selga aetud fenomenoloogiline seljakott oli eri suunas sihtivaid ilutulestikurakette täis reaktiivranits!) ning on võib-olla väikestviisi tänulikki, kui jõuab kirjavahetuse vaiksema voolu ja pikemate mõttearenduste juurde, enne kui pistab rinda mustade manifestilehekülgede ulja leidlikkusega. Materjali leidub igatahes nii täieõigusliku ruumiasustaja kriitilise pilgu treenimiseks kui ka bachelard'likuks ruumiuneluseks.

[1] *Bachelard, G. 1999. Ruumipoeetika. Vagabund, lk 160.*
[2] *Luik, V. 2000. Seitsmes rahukevad. Tallinn: Tänapäev, lk 77.*
[3] *„[…] maja varjab unelust, maja kaitseb unelejat, maja lubab meil rahus unelda. […] paigad, kus on LÄBI ELATUD UNELUST, võtavad iseenesest taas võimust uues uneluses" – „Ruumipoeetika", lk 42.*

Mirjam Parve õppis semiootikat ja kirjalikku tõlget, nüüd tukub täiskasvanuelu udustel servaaladel: tõlgib ilukirjandust, korjab taimi ruumiliste herbaariumide jaoks, peidab raamatute vahele mustadeks päevadeks küpsisepuru, kardab raamatupidamist ja tolmulappisid, ootab kevadet.

UUS EESTI BIIT

ENDAMISI SALAMISI

Foto: Simon White

Küsis **Mariliis Mõttus**

Jaanuaris uue kauamängiva „Women That I Trust" ilmutanud Endamisi Salamisi räägib paneelmajaromantikast ja sellest, milline muusika tal rattad käima paneb.

Alustame kohast, kus sa praegu elad ning mis on saanud plaadil ka loo „kui Lasnamäe oli udus ning tundus nagu Lasnamäed enam ei ole" kujul pühenduse. Miks Lasnamäe sinu jaoks nii oluline on?
Tunnen ennast siin nagu välismaal – mega linna ja looduse kombinatsioon, kuigi need hõrgud tühermaad hakkavad vaikselt kaduma. Ehitatakse torne ja parke asemele. Ja need paneelmajad, kus elab tuhandeid inimesi, kes võivad olla väga huvitavad või ka paduigavad, aga teevad kõik omi asju, ja just see teadmatus paelubki. Sa näed, kuidas neis akendes õhtul sadu tulesid süttib ja kustub, aga kes seal sees on, seda ei aima. Adud ainult, et kõik tahavad õnnelikud olla. Üks suvepäev oligi siin selline, nagu keegi oleks ilmatu suure tossumasina tööle jätnud. Ei näinud, kuhu astuda, ega enda ninaotsagi. Täielik *silent hill*. Minu arust on ilm ka teistsugune siin mäe otsas, vahel on võlumaa tunne küll.

Kas Lasnamäe on olnud sulle nagu mõne jaoks New York või Pariis, kus sa alati elada oled tahtnud?
Paneelmajaromantikat olen tahtnud alati kogeda ja eks ma olen nende majade all aastaid õhanud. Ka Tartus elades ja Annelinnas kooserdades. Ühel eluhetkel sattusin koguni ühte Lasnamäe majja, kus ma nüüd elan, sisse ja kohe klikkis. Ja siis ma tegingi siin albumi, kõõludes hommikuti aknalaual, ahmides endasse päikesetõuse ja neid uduseid hommikuid Pirita oru ja teletorni ümber. Mastaabid on Lasna ja Pariisi vahel kindlasti erinevad, aga minu arust ela kas või Kapa-Kohilas, keegi ei keela sul bängereid keevitada.

Pane kõrv peale:
endamisisalamisi.bandcamp.com/album/women-that-i-trust

„Women That I Trust" on üsna kurbades toonides. Kas see oli teadlik valik, mis on pisut mõjutatud ka sinu ümbruskonnast?
Ma ei oska teha kurba ega rõõmsat lugu, tuleb see, mis tuleb. Need lood on valminud suuresti paari nädalaga enne laive ning kuna laivis tahaks rohkem Sunn O))) vaibi, siis eks need tulid üsna morbiidsed, jah. Kuid ma võin olla padurõõmus ja teha ikkagi väga depressiivset musa. Ning edasi olla endiselt rõõmus nagu vasikas. Muusika enamjaolt ei kontrolli mu emotsioone, pigem võimendab neid.

Mis muusika lainel sa ise praegu oled?
Praegu kuulan poppi ja enda muusikat. Varem ma enda asju eriti kuulata pole viitsinud, aga nüüd teen seda ikka suhteliselt tihti. Ma ei tea, kui tervislik see on, veidi nartsissistlik äkki. Aga see vaib, et paned lihtsalt enda albumi peale, kuulad ja mõtled, et vau, veider… Samas on see võib-olla ka *self-healing*, oled endaga rohkem aus, teed asju, mis sulle meeldivad. Mingi märk, et oled iseendaga tasakaalus.

Peomusa kaevan ka, aga iseenesest ma ei kuula seda väga. Arvan, et on vaja vaheldust – mõnikord kuulad *holocaust metal*'it ja teinekord Camila Cabellot. Ma ei suudaks kunagi ühes mullis olla. Eriti paneb ratta all ringi käima see, kui teed 30 minuti jooksul maheda *rnb*-pala, millele võiks Pootsmann peale sosistada, ja siis 130 *bpm techno*-träna kütteloo. See kontrast hoiab vaimu pilvede peal.

Sa oled intervjuus Häppeningile maininud, et veedad vahepeal rohkem aega isegi Instagramis kui muusikat kuulates. Kas see aitab muusikategemisele kaasa?
Jah, ma olen päris tihti Instagramis ja visuaalne stimulatsioon on mulle väga oluline. Ostsin just seetõttu endale uue suurema 4K-teleri ka. Aga ise olen vähem pilte tegema hakanud, see on kurb. Kindlasti tahaksin edaspidi rohkem fotograafidega koostööd teha, et siduda muusikat ja visuaali. Minu arust võiks see viimane album vabalt ka mingi filmi *soundtrack* olla.

Tean, et sul on sel aastal veel mitu reliisi tulemas. Mis järgmistel plaatidel saama hakkab?
Järgmine album tuleb *ambient*-kogumik, mis põhineb hiina flöötidel ja puhkpillidel.

DJ-ANKEET

TANEL MÜTT

Foto: Hanna Samoson

Ajast, mil Tanel Müti nimi Tartu pidude *line-up*'ides esimest korda silma hakkas, on möödas umbes kaks aastat. Nüüdseks tundub, et mujalt kui plaadimängijate tagant või mõnd üritust organiseerimast teda ei leiagi – ühel päeval Tartus, teisel Tallinnas. Selle aja jooksul on ta Tartu elektroonilise muusika skeenele jõudsalt hoogu juurde andnud, korraldades juba poolteist aastat üritusesarja KTRL ning olles osa Apareivi tegijate triumviraadist. Praegu on Mütt alustamas isikliku plaadifirmaga, mille esimest reliisi saab loodetavasti kuulda lähitulevikus.

Debüüt: Kaks aastat tagasi ühel majapeol, kus mängisin *acid house*'i ja UK *garage*'i, mis kellelegi ei meeldinud. Päris debüüt oli 2016. aasta mais. Kohalik promootor Sigmar Muuga kutsus peole Nothing But Deep. Mängisin lõpuseti kümnele inimesele, tore oli.

Muusikas oluline: Rütm, mis ei lase lahti, sügavad ja huvitavad bassikäigud, endassetõmbavad sämplid.

Muusikas ebaoluline: Üleliigne obskuursuse ja tähenduse tagaotsimine. Iroonitsemine ja nostalgia ärakasutamine on ka *turn off*.

Mida mängin: Sõltub keskkonnast. Klubides ja suurematel pidudel võib selleks olla *techno* ja *house*, kindlasti mahuvad sinna vahele veel elektro, *breakbeat* jpm. Tugevateks märksõnadeks on *acid*, *distortion* ja korduv ning intensiivne sämplite ärakasutamine. Õigel hetkel armastan *italo*'t ka sisse miksida. Leibelitest on suured lemmikud Relative, Ostgut Ton, Hessle Audio ja R&S. Rahulikemas atmosfäärides mängin diskot, maailmamuusikat, *indie*'t ja *deep house*'i, viimasel ajal on *jazz fusion* ka oma tee settidesse leidnud.

Eredaimad mängumälestused: Üldiselt on parimad kogemused olnud just suurematel pidudel, millega mul on omamoodi emotsionaalne ja isiklik seos. Nendel üritustel on energiatase, mis annab vabaduse mängida laia ampluaaga, haarata kinni hetkeemotsioonidest ning nendest midagi edasi tuletada. Spetsiifilistest pidudest tuleb meelde viimane suurem SÜNK Genialistide Klubis 1. septembril. Teine mälestus pärineb enda korraldatud Apareivilt. Stressi oli üritusega piisavalt, nii et see ei lasknud mul setti ja pidu ennast üldse nautida, kuid olen kindel, et oma senise elu parima selektsiooni tegin ma just seal. Kõik lood justkui sobisid üksteise otsa ega lasknud ühegi tantsusaalis viibija tähelepanul kaduda. Erinevad *back-to-back*-setid on ka hea emotsiooni jätnud, viimasel ajal näiteks Artur Läätse, Reflektahi ja Kersten Kõrgega. Sujuva keemiaga *B2B* puhul on mingi maagia, mis jääb pikalt kummitama, täpselt ei oska öelda, mis see on või kust see tuleb.

Kuula meie veebiväljaandest ka Taneli Müürilehele tehtud miksteipi või pane kõrv peale aadressil soundcloud.com/tanelmytt.

Lugu, mida mängiksin oma parima sõbra pulmas: D'Angelo & The Vanguard „Really Love"

Koht, kus tahaksin kindlasti mängida: Tahaks mängida suvisel ajal kuskil terrassil pika maratonseti *dub techno*'t ja *minimal*'i, olles ümbritsetud õigete inimeste ja hea ilmaga. Tossumasin võiks ka olla, see näeb välistingimustes suht *cool* välja.

***Guilty pleasure*:** Ei häbene midagi, ent siia alla läheks arvatavasti 2000ndate pealiskaudne *house*-muusika ning sedasorti *liquid dnb*, mis *truehead*'idel südame pahaks ajab.

Alt üles vaatan…: Spetsialistidele. Mõtlen selle all DJsid, kelle musikaalne ampluaa on nii lai, et sellega kaasas käia on omamoodi väljakutse. Mängijate taga valivad nad alati kõige õigemad lood ning ilmselgelt käib kõige sellega kaasas suurepärane tehniline oskus. Selliseid inimesi kolme grammari peal mängimas kuulata on üsna erakordne nähtus. Mul on hea meel, et olen seda kogenud. Kõige paremini mahuvad selle kirjelduse alla minu jaoks kohalikest DJdest näiteks klmn ja mrds.

Viis klassikut:
Underkut „Both Ends"
Galaxy 2 Galaxy „Journey Of The Dragons"
Bobby Konders „Poem"
I.M.T. „The Devil Made Me Buy…" (Jaimes Mix)
Spokesman „Acid Creak"

Viis hetkekummitajat:
DJ Plant Texture „Press Play On That MF MPC Maaan"
Batu „Off Court"
Locked Club „Baikal Boogie"
TV.Out „Lights Out" (Greg Beato Remix)
Stratton „Selecta"

Tehnilist: Kasutan USB-pulkasid koos vinüülplaatidega. Ei hooli sellest, millega keegi teine oma töö tehtud saab – *if it works, it ain't stupid*.

Lõppsõna: Miksi valisin lood, mis esindavad mind kõige paremini. Enim leiab just neid radu, mida mängimas kuuleks mind peokeskkonnas.

Endamisi Salamisi – Women That I Trust
(2018)

Kuulas Tanel Matsalu

Endamisi Salamisi eesti alternatiivse muusika sõpradele pikemat tutvustamist ei vaja. Nüüd on elektroonilise muusika produtsent ja DJ, kes juba enne debüütplaadi ilmumist Areenilt tulevikutähe tiitli sai, andnud välja uue täispika albumi. Artist jätkab sealt, kus eelmisel aastal ilmunud LP „Song to Song, Kiss to Kiss" pooleli jäi – *ambient*'i mitmekülgse maailma avastamist. Kõik jällegi sama kaunilt ühemeheorkestrina DIY-eetika vaimus.

Kui paar lugu, kus kuuleb vilksamisi trumme, välja arvata, on valdavalt tegemist ilma biidita muusikaga. Rütmide asemel eelistatakse helide kõlavärvingute loomist, et kujundada atmosfäärilisi helimaastikke. Muusika on minimaalne ja psühhedeelselt mõjuv – visuaalselt võib ette manada kosmilisi rännakuid, aga ka udust räsitud hägust Lasnamäed. Igal lool on enda emotsioon, mille ta kuulajasse edasi kannab, aga see kõik ei ole pealkirjadega nii lihtsalt välja toodud kui näiteks „mõrkjas võlu" või „ängistav rütm".

Palad on seekord pikemad, *drone*-muusika vaibiga, kus lõpmatuseni korduma pandud helid ja noodid võbelevad omaette. *Ambient* võib kõlada lihtsa muusikana, aga tundub, et nende lugude programmeerimisega on palju vaeva nähtud. Helidisainilt on kõik väga täpselt paigas.

Muusikaliselt võib tunda ära kummarduse saksa kosmilise muusika skeenele – sellistele bändidele nagu Tangerine Dream või Popol Vuh. Kas seda on tehtud sihilikult, seda teab ainult artist ise, endamisi-salamisi.

François X – Irregular Passion
(DEMENT3D, 2017)

Kuulas Kärt Kelder

François Xi neljas reliis „Irregular Passion" leibeli DEMENT3D alt tõukub tantsumuusikakultuuri salapärast. Albumi kirjeldust võib pidada oodiks sellele maailmale, mis on ettearvamatu; kus paljastub hinge tõeline olemus; öö täis eufooriat, melanhooliat, rambivalgust, eraldi olemist, anonüümsust või seksuaalset vabadust.

Eelneva põhjal võib eeldada, et „Irregular Passion" on suuteline pakkuma kuulajale meeldejäävat elamust. François X säilitab siiski endale omase stiili minimalistliku eksperimenteerimise ja *techno* vahel, kus eufooria tekkimiseks tuleb muusikat tähelepanelikumalt kuulata. Puudu pole ka tumedusest, mis on selle prantsuse DJ jaoks üks olulisimaid aspekte muusikas.

„Irregular Passion" pole oma kõlapildilt intensiivne. Kui Antigone'iga kahasse tehtud „We Move As One" oli meloodilisem, siis siinsel plaadil on aukohal pigem rütm kui taustahelid. Huvitav põige on lugu „Rachael", mis on pigem *synthwave* kui *techno*. François X on tunnistanud, et sai albumi jaoks inspiratsiooni 1980ndate kultusfilmist „Blade Runner", millele loo pealkiri ka vihjab. Mõni träkk kulgeb aga näiteks *dark ambient*'i rada pidi.

François X loob maailma, mis üritab kuulajat võrgutada nagu võõras tantsupõrandal. Siinkohal peab aga tõdema, et flirt ei pruugi kasvada mõlemapoolseks. Vaid mõned mitmekihilisemad lood tõmbavad kuulaja täielikult endasse. Tagasihoidlikumatest paladest kinnihaaramine nõuab rohkem süvenemist, mistõttu on soovituslik terve LP algusest lõpuni läbi mängida. Nii tuleb plaadi narratiiv paremini esile.

Katariin Raska – Parmu pill
(2018)

Kuulas Vootele Ruusmaa

Teadmine, et eestlasi on haaranud viimastel aastatel parmupillihullus, ei üllata enam kedagi. Kas nüüd otseselt või kaudselt, kuid huvi instrumendi mängimaõppimise vastu muudkui kasvab. Arvustatav kauamängiv „Parmu pill" on midagi enamat kui plaat – nende kaante vahele on talletatud koos ajalooliste materjalide (lugude päritolu, kelle mängitud jne) ning autori isiklike kommentaaridega parmupilli ja mängukultuuri tutvustav album. Seepärast on Katariin Raska sooloteos parmupillihuvilisele suurepärane ja inspireeriv (kuulamis)materjal. Plaati saatvate tekstide hulka kuuluvad veel autori omapoolsed iseloomustused kasutatud instrumentide kõlavärvi, meistri ja kasutusvõimaluste kohta. Nii on suudetud tõsta esile muusiku ja pilli sügavam(ad) suh(t)e(d), millele tihti tähelepanu ei pöörata või mille üle ei osata mõelda ega diskuteerida.

Naturaalse kõlaga albumit on rikastatud ning nihestatud elektroonikaga seerias „Parm I–IV", mis laseb kõlada väikese pilli peidetud helidel, mille abiga luua võnkuvaid atmosfääre (tumedad burdoonihelid, erinevad efektid). Eespool mainitud motiivid on loodud koostöös Villem Jahuga ja võiksid kuuluda vabalt meie põhjanaabrite müramuusikasse või heli-*performance*'isse. Veel on Raska rikastanud plaati kahe omaloomingulise palaga, mille ülesehitus ja meloodia eristuvad ülejäänud plaadimaterjalist, mis baseerub meie pärimuse traditsioonilistel lugudel. Meeldejäävateks on „Leikade liiso – Ingliska", mis tutvustab tihti kuulmata jäävaid ülemhelisid, tatsuv jalg tantsulises „Torupilli Jaani polkas" ning pigem sügavama tunnetusskaalaga pala „Kihnumaa".

Superstar & Star – Mastermind EP
(Pudru Kuul, 2018)

Kuulas Lauri Tikerpe

Ma ei mäleta oma lapsepõlvest palju, aga üsna selgelt on meeles, et minu päeva tipphetk oli tavaliselt see, kui ma klaasistunud pilgul mööda tuba ringi tammusin ja erinevate persoonidena eredaid elusid elasin. Minu jaoks oli see iga kell parem kui naabripoistega puuriitade vahel sõda mängida või pargis ragulkaga tuvisid küttida. Naabripoisid piilusid aga õuest kardinate vahelt tuppa sisse ja irvitasid. Oh õudu.

Trinidadilt pärit Neville Lawrence'it ehk Superstari kuulates on samuti veidi tunne, nagu piiluks õuest kardinate vahelt, kuidas hoolikalt valitud *outfit*'iga trubaduur peegli ees fööni sisse lauldes end staadionile välja elab. Superstari puhul võib peegli asemel olla muidugi Kmartist ostetud odav digikaamera, mille salvestused otse digisfääri paiskuvad. Tänu jumalale YouTube'i eest!

Nali naljaks, aga võib-olla ei saa me kunagi teada, kas Lawrence'i Superstar on ülim metairoonia või päris siiras kummardus popi sellele osale, mille peale tavaliselt nina kirtsutatakse. Minu jaoks on Lawrence'i loodud karakter usutav. Valged teksad, valged Converse'id ja föönisoengud. Fotosessioonid, mis näevad välja nagu Vetementsi *lookbook*, ja sisemine tung olla vahel keegi teine. „Any Where In The US Is A Partyt" kuulates mõistad, et Hemingwaylt näpatud klišeelausung „pidu sinus eneses" võib osutuda tõeks. Isegi kui oled Omahas (või Tallinnas), võid pidutseda ikka NYCs. Küsimus on lihtsalt kujutlusvõimes. „No More Sorrow" silub pead tupeeritud tuka ja föönisoenguga VHS-souliga ja „I Am Dreaming" võtab sult kõik relvad oma ülevõimendatud europopi suvasuhtumisega.

Unistust võib elada mitmeti. Mõne jaoks on see aastaringne ümbermaailmareis, Bali kose all Buddha pooside võtmine, Bitcoini kaevandamine või miski muu. Teiste jaoks lihtsalt avatar, mis lubab sul korraks olla keegi teine. Superstar & Star on kujutlusvõime triumf.

S. Araw Trio XV – Hot Tub in Tallinn!
(2018)

Kuulas Kirill Havanski

„Musical adventures fading into the sunset" – nii kõlab C. Stallonesi Tallinnas salvestatud *live*-albumi eelviimase loo sissejuhatus. Fraasi võib võtta lihtsalt lüürilise „I'm happy I have a concert" stiilis kõrvalepõikena, aga tarvitada ka abivahendi või legendina, mis aitab Sun Araw' kõrbelikus neopsühhedeelias ellu jääda.

Janunedes struktuuri läbinäritavuse ja klišeede äratundmise järele, tabavad Sun Araw'ga varem mitte kokku puutunuid mitmed vastupidised tunded: segadus, frustratsioon, vajadus kuulda selgust ning ärritus. Psühhedeelia puhul ollakse tameimpalaliku sulavõipopiga juba niivõrd harjunud, et kui ette tuleb atmosfäärile rõhuv helimaastik, tuleb võõrituse vältimiseks panna tööle tahtejõud.

„Hot Tubi" 8 träkki moodustavadki seega pigem ühe nõudliku jada, ühe tripi. Selle korduval kuulamisel võiks olla eesmärk seda rännakut pigem tajuda kui enda tahtele allutada. Silme ette hakkab kerkima *low budget indie*-vestern, mille peaosas on Michael Cera ning mis esmapilgul tundubki kulgevat robustse ülesehituse, aeglase tempo ja veidrate dialoogidega. *À la* millennialist Tarkovski. Muusikaliselt viitavad sellele kaootiliste süntekate suhe, kitarri ärplev, juhuslik iseloom, perkussiooni mänglevalt tabamatud rütmistruktuurid ja C. Stallonesi jutlustajalikud vahelehõiked.

Lühidalt öeldes, pead kaasa noogutada ei saa. Kõik tundub liigagi suvaline, liiga *free*. Kuid lootust ei tasuks kaotada. See album näitab oma ilu nagu loojuv päike. Päev tuleks kõrbes üle elada. Vot siis saabki – nagu igas korralikus vesternis – oranži horisondi poole ratsutada.

Rando Arand – Hall EP
(Asphalt Soliloquies / Asfaldiulmad, 2017)

Kuulas Mihkel Noot

Paar päeva enne 2017. aasta lõppu nägi ilmavalgust plaadifirma Asphalt Soliloquies esimene väljalase – Rando Arandi (*alias* cough) EP „Hall", mis pani mitteametliku punkti ühele mäletamist mööda ehk kõige produktiivsemale aastale eesti elektroonilises muusikas. Asfaldiulmade kontseptsiooni ja laiemat tausta peab internetiavarustest tikutulega taga otsima, aga sarnaselt Pudru Kuuli või Jon Rusti plaadifirma Levelsiga paistab rõhk olevat alternatiivsematel kõlapiltidel, üritades avastada halli ala tantsumuusika ja kodukuulamise vahel.

„Halli" puhul on tegemist perkussiivse teekonnaga läbi džässi eksperimentaalsema poole – abstraktne, vabalt voolav lähenemine meenutab muusikaliselt enim Amon Tobini *alias*'e Cujo 1996. aastal ilmavalgust näinud albumit „Adventures In Foam", millel džässile isikupärane kerglus kohtub keskmisest tooremate ja keerulisemate trummikäikudega. Arandi muusikaline tegumood joonistub kõige ilmekamalt välja lugudes „Tools", mis jõuab kuue minuti jooksul happest *glitch*'ini ja tagasi, ning „View", kus *ambient*'likud kalduvused ja veerevad trummid moodustavad terviku, mis ei tunneks ennast võõrana mõnel LTJ Bukemi „Logical Progressioni" kogumikul.

EP suurimaks komistuskiviks on individuaalse struktuuri puudumine – neli lugu ei mõju kontekstist väljavõetuna meeldejäävalt. Tervikuna moodustab plaat aga paarikümneminutilise teekonna, mida võib džässi ja elektroonika äärealade austajale julgelt soovitada.

VIHJE

9. märtsil annab Tallinna Erinevate Tubade Klubis kontserdi taani-soome *indie*-supergrupp Liima. Bänd ilmutas 2017. aastal tulevikufantaasiate tuules kulgeva albumi „1982", mida esitlema tullaksegi. Vaata lisaks: *facebook.com/musiccase*

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

PUNGIKUNINGANNA MAIE PARRIK 79!

„Ma viies ratas vankri all, käest ära võeti kirju pall… Ma viies ratas vankri all, nii vaikne nagu lamba tall." Kes ei mäletaks neid Maie Parriku ja Operatsioon Õ kuulsaks rokitud ridu laulust „Viies ratas", mis hoobilt 1997. aastal telesaate „7 vaprat" tippu ronis ning 21 aastat hiljemgi intervallidena kummitamas käib.

Laulmisega pole Parrik aga lõpparvet teinud. Mõni aeg tagasi andis legendaarne pungimemm välja plaadi „Laulud ja aastad", kus tema laule esitavad Väino Puura, Voldemar Kuslap, Merle Lilje jpt. Nüüd, oma 79. sünnipäeva puhul tahab ta plaadi ilmumist koos oma fännide, sõprade ja toetajatega tähistada ning nii peetaksegi 23. veebruaril KuKu Klubis maha suurejooneline pidu. Oodata on palju üllatusi ja külalisi ning üle pika aja astub Parrik üles live-kontserdiga. Diskoks keerutavad plaate Kristo Rajasaare (Operatsioon Õ esimene trummar) ja Kõmmari Kosmikutest.

Foto: Ruudu Rahumaru

SUUR UV-PIDU MEISTERJAANIGA

Kas meisterjaani videot „Yomidaiganesmees" olete näinud? Kui jah, siis midagi taolist olge valmis kogema ka 16. veebruaril Genialistide Klubis, kus läheb lahti tõeline helendav UV-möll. Peaesinejaks pole keegi muu kui meisterjaan isiklikult, kes kannab ette kõik uued ja vanad tuntud lood. Enne ja pärast laivi mängivad tantsuks muusikat Kersten Kõrge ja Kristina Mentsikainen, alumisel korrusel saadavad tantsupõrandale ainult positiivse laenguga *house*'i-emotsioone Kaspar Aug ja Ilmar Kahro ning DJ-debüüdi teeb Kaidi Kasenõmm.

Kohapeal on võimalik osta helendavaid *glow stick*'e, UV-maalinguid tuleb tegema PaintbarShop ning visuaalide eest hoolitseb SÜNK TV.

EV100 REIV

EV100 reiv õnnitleb meie Eestit natuke teistsuguste hümnidega. Viljandi Lennukitehases toimuv elektroonilise muusika reiv kutsub kokku mitmed selles valdkonnas Lõuna-Eesti parimad ja stiilitundlikemad DJd. Pidu toimub kahes saalis, millest ühes saab vastupandamatult oma parimaid kehaväändeid presenteerida ja teises natukene rahulikumalt õõtsuda. Lisaks ehivad saale visuaalid ja tossupilved. Reiv ja tehas on oma olemuselt nagu kilu ja must leib, mida 23. veebruaril algusega kell 23 mõnudega õgima saab hakata, mälumine kestku siis hommikuni.

Esinejate nimekirjast on Müürilehe trükkimineku ajaks kinnitatud sellised nimed nagu Thing, Tanel Mütt, Kenn-Eerik Kannike, Kaspu ja Ditmar Martinson, kuid oodata on muidugi lisa.

VÜRTSIL ASTUB PLAADIMÄNGIJATE TAHA ALEX.DO

Elektroonilise klubimuusika üritusesari Vürts toob 10. veebruaril Tallinnasse Sinilindu Berliini *techno*-skeene tippnime Alex.Do, kes tegutseb peaasjalikult Rødhådi veetava plaadifirma Dystopian ridades.

Kui Alex.Do käest küsiti, kuidas ta kirjeldaks oma muusikat neile, kes pole sellega varem kokku puutunud, vastas ta, et see on miski, millesse end heas mõttes ära kaotada. Nagu viitab ka leibeli nimi, on Alex.Do produtsendikäsi vilgas looma just tumedate varjunditega elektroonilist muusikat, mis on kogunud inspiratsiooni erinevate kümnendite *techno*'st, *house*'ist ja *dub*'ist, ning oma DJ-settideski rakendab mees sama mustrit, kostitades tantsupõrandaid tummiste bängeritega.

Alex.Do'le lisaks pakuvad selektsioone kohalikud DJd Artur Lääts, Eisi, Tanel Mütt ja Andrey Vishnevsky. PLAY! laval astuvad aga üles Paap, Taavet Bristol ja Iowa.

SEAFRONT HI FI SOUNDSYSTEM AVAB UKSED JAMAICA MUUSIKAMAAILMA

17. veebruaril on kõigil Kariibi mere helide austajatel, kuid ka neil, kes pole kõnealuse muusikaga varem ehk eriti kokku puutunud, soovitatav seada sammud Sveta Baari, kus toimub helisüsteemi Seafront järjekordne pidu. Eelmisel korral sai korraldajate sõnul bassiga terve torustik vanast tolmust puhtaks tehtud, nii et jääb üle vaid oodata, mis seekord toimuma hakkab, kui *reggae* jälle maja peale lahti lastakse.

Helisüsteem Seafront tegutseb Eestis aastast 2016. Sündinud on see Tallinnas, nagu ka selle omanikud Simon ja Jan. Seafront järgib Jamaica ja Inglismaa helisüsteemide parimaid traditsioone – üks plaadimängija, omatehtud kõlarikastid ja tihe bass ehk kõik peamised elemendid on ilusti olemas. Ja ka muusikavalik on ootustele vastav: 1960ndate Jamaica *ska*, *rocksteady* ja *early reggae*, soliidne 70ndate *roots reggae*, stiilne *rub-a-dub* 80ndatest, massiivne 90ndate UK stiil ja kindlasti tänapäeva parim materjal, kaasa arvatud eksklusiivne produktsioon Simoni plaadifirmast Strictly Dub Records. „Tulge peole ja kuulge lõpuks muusikat nii, nagu see peab kajama," sõnavad Seafronti tegijad ise.

MÜÜRILEHE JUUBELINÄDALAL (12.02.–18.02.) SAAD ENDALE 10 EURO EEST AJALEHE AASTAKS KOJU KÄTTE TELLIDA. VORMISTA TELLIMUS AADRESSIL TELLIMINE.EE/MUURILEHT10

UUS EESTI GRAAFIKA

REGINA-MARETA SOONSEIN

Tartus Trükimuuseumis võib aeg-ajalt kohata üht graafikut linoollõiget kangale tallumas, virn raamatuid raskuseks pea peal.

Küsis **Lilli-Krõõt Repnau**

Esimest korda nägin sinu tööd Facebooki grupis Draw24 ning üllatusin, et tegemist on linoollõikega, aga eks arvutiekraan on petlik vahendaja. Millest sai alguse sinu „Võngete" seeria?
Nagu ikka, sain esimest korda teadlikult linoollõikes kätt proovida ülikoolis. Tulemus oli aga üsna tasapinnaline. Hakkasin tajuma selle meediumi võimalusi vormi kujutamisel, kui külastasin 2014. aastal Halles Saksamaal ühe väga meisterliku graafiku ateljeed, kes lähenes linoolis vormile hoopis teisiti. See oli suureks inspiratsiooniks ja mõttelennu alguseks, et joon pole pelgalt silueti vedamiseks ja vormide piiritlemiseks, vaid sellega saab luua terviklikke pindu ja anda edasi optilist illusiooni kolmemõõtmelisusest ja valgusest-varjust. Sealt siis hakkasingi ka ise erinevaid vormi kujutamise võtteid katsetama ning jõudsin tasapisi oma „Võngete" seeriani.

Regina-Mareta Soonsein. Foto: Lilli-Krõõt Repnau

Sa kujutad selles seerias enamasti inimfiguure.
Inimkeha on oma vormilt väga kaunis ja keerukas. Mind paelub see, kuidas me maailma tajume, kuidas oleme kõik omavahel seotud ja dialoogis iseenda ning meid ümbritseva keskkonnaga. Võnkuva joone kaudu soovin seda sünkroonset ainestumist kujutada.

Kas on mõni autor, kes on su töödega kuidagi temaatiliselt haakunud?
Lynne McTaggart on oma raamatus „Väli" öelnud: „Meie kehade ja universumi vahel ei valitse mingit „mina" ja „mitte-mina" duaalsust, on ainult üks kõikeläbiv energiaväli." Ka minu töid läbib pidev valguse joon, mis loob kogu mateeria. Aga mul ei ole kombeks kirjutada tööde kõrvale pikki seletavaid tekste. Soovin jätta vaatajale vaba voli, kuidas nendesse suhtuda või mida neist välja lugeda. Mainiks veel **Stanislav Grofi**, kelle mõne raamatusündmuse kirjeldus on puudutanud väga tabavalt mu enda kogemuste tuuma.

Graafika puhul räägitakse tihtilugu tehnikatest. Kui olulised on sinu jaoks käelised oskused?
Hindan tehnilisi oskusi kõrgelt. Mulle meeldib väga joonistada – see on kõige alus. Mõnes mõttes olen perfektsionist ja eks minu jaoks on oluline olla ka tehniliselt täpne. Vormiotsingud on põnevad ja mind huvitab nende eri kihistuste tajumine just joone kaudu.

Tänapäeval kasutatakse palju digitaalset joonistust ja maali, aga sinu tööd eksisteerivad ikkagi reaalsuses.
Minu jaoks toimib kunst, mis on hästi tehtud ja huvitav. Enda tööde puhul tajun paremini suurust, vormi ja kompositsiooni arvutiekraanist väljaspool. Mulle meeldib lõigata linooli ja töötada konkreetse materjaliga, millesse talletub omamoodi tegevuse käigus salvestuv informatsioon. Võib öelda, et see on energia – hing, mida kunstnik oma töödesse paneb.

Kas sa kasutad oma linoollõigete puhul mingit digitaalset protsessi?
Ma kasutan küll modelle ja algfaasis fotot, aga joone ja vormi otsingud tulevad hiljem ja mingit filtrit ma ei kasuta. Tööprotsess ise nõuab suurt püsivust ja kohalolekut. Nii mõndagi tööd olen teinud mitu korda, sest linoolil *undo* võimalust ei ole.

Sa teed enamasti linoollõiget, aga kas oled katsetanud ka litograafiaga?
Litograafiat sain teha vahetusüliõpilasena Läti Kunstiakadeemias, see on väga mõnus viis, kuidas joonistust tiražeerida. Läti on üks lähimaid kohti, kus on võimalik graafikat praktiseerida, ja võib-olla soovin seal jätkata ka tulevikus.

Aga kus saab Tartus graafikaga tegeleda? Tartu Kõrgemas Kunstikoolis otseselt graafika õppetooli pole.
Seda küll, koolis olen osalenud mõnes töötoas, aga trükkimas käin Trükimuuseumis ja Paberimuuseumis. Mu ateljee asub seal lähedal Aparaaditehases, kus olen olnud viimased poolteist aastat.

Sinu üks viimane töö „Koodid" Tartu kunsti aastanäitusel on linoollõike kohta päris pirakas ja trükitud hoopis linasele kangale.
Jah, see oli väga põnev kogemus, ma polnud varem tekstiilile trükkinud. Mulle iseenesest meeldib lõigata rohkem kui trükkida. Aga suurte linoolidega tahaks ka jätkata. Selle töö puhul juhtus nii, et kinnitasin linooli hoopis seinale, kuna maas oli figuuride proportsioone väga keeruline tajuda ning need hakkasid paratamatult moonduma. See muutis tööprotsessi üsna sarnaseks molberti ees tantsimisega. Linooli lõikamise dünaamika muutus hoopis teiseks. Kuna meil nii suurt trükipressi siin ei ole, tuli asi trükkida manuaalselt jalgadega. Kutsusin ka kolleegi **Ove Maidla** appi tatsama, sest ma ise ei ole teab mis suurt kasvu, massi lisasime mulle ühe korraliku virna raamatutega, mida pea peal kandsin.

Su tiraažid ei ole just suured. Kas ei teki kiusatust neid hiljem juurde trükkida?
Mulle meeldib linooli lõigata rohkem kui neid trükkida, kuigi minu jaoks on oluline teha kogu protsess ise läbi. Naljalt üle kümne tõmmise ei tee. Olen korjanud aususe mõttes üles ühe vana graafikatraditsiooni – nimelt, kui tiraaž on tehtud, siis lõigun trükiplaadi tükkideks ja iga graafilise lehe omanik saab ühe lõigukese mälestuseks kaasa, et tiraaž ei suureneks ja teose hind ei devalveeruks.

„Võnked", 2014, linoollõiked

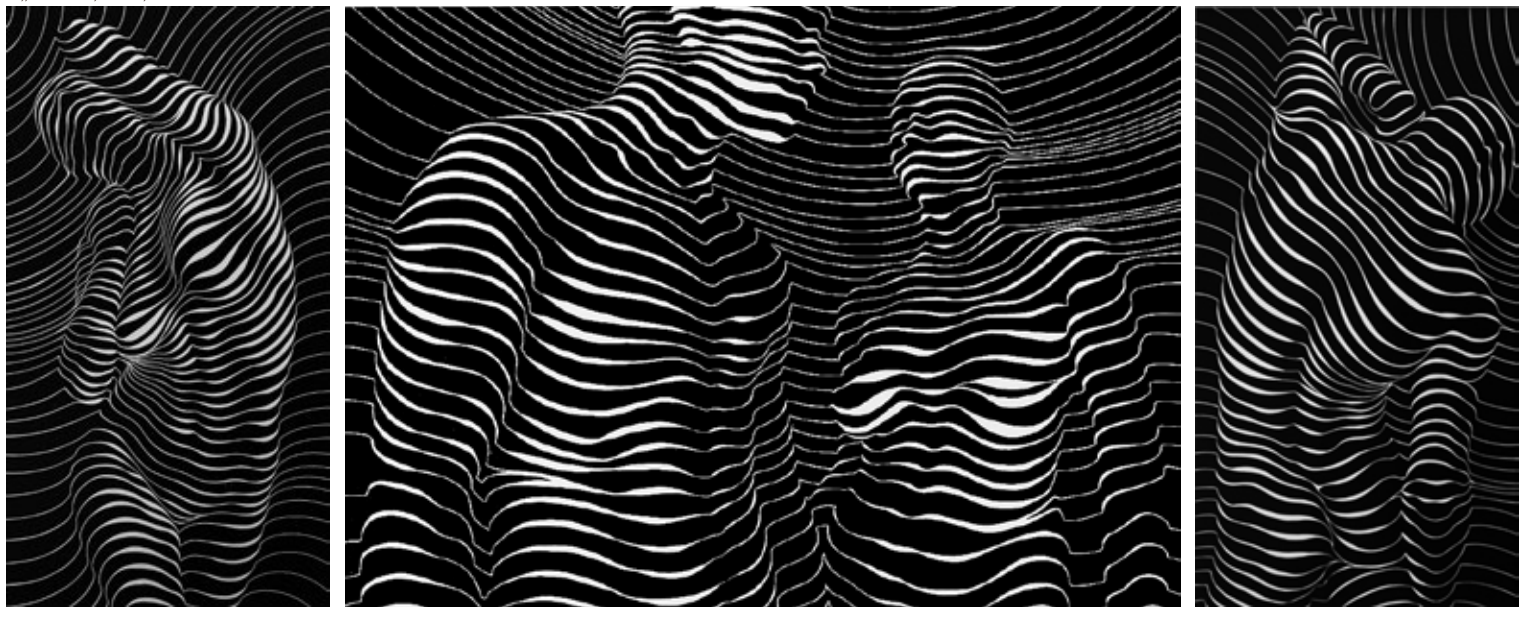

Foto: Andres Keil

MIKA KERÄNEN

Kiirkohtingul vestleme Tartu värske linnakirjaniku Mika Keräsega. Mika on laste- ja noortekirjanik, „Supilinna salaseltsi" teksti autor ning Tartu Santose fänn, kes tuli Tartusse õppima juba 93. aastal ja jäigi siia.

Kristiina Ehin jättis pärast oma ametiaega linnakirjanikuna maha üsna suured kingad, mida täita. Oli ta ju nõnda palju pildil ja osales üritustel, võttis sõna. Kas see ei heiduta sind kuidagi uue linnakirjanikuna?
Ei-ei! (*Naerab*) Ma arvan samuti, et Kristiina oli väga lahe linnakirjanik, aga Kristiina on Kristiina ja mina olen mina. Ja ma loodan, et see, kes tuleb minu järel, on ka omamoodi Tartu vaimsuse kandja just selle mitmekesisuse mõttes. Mul on kirjanduses oma asi ajada ja mul on, mida oma lugejaskonnale öelda. Ja ega ma neid ei hülga. Minu lugejad on ikka eelkõige lapsed ja noored ning ka sellised suured inimesed, kes naudivad lastekirjandust.

Missugused olid sinu valimislubadused?
Ma lubasin noorte seas veel rohkem lugemist propageerida! Teine asi on see, et tahan selle aasta endale raskeks teha. Olen olnud kirjanduses alati pigem üksildane hunt ja loodan, et leian iseendas ka sellise jõu, et läheneda erinevatele kunstiringkondadele hoopis avatumalt; et ma ei oleks enam ainult jälgija, kes asjad raamatutesse paneb, vaid ma tahan rohkem erinevate kultuurialadega suhestuda. Näiteks käisin just **Von Bombi** *stencil*'i-koolitusel, et viia ennast kurssi tänavakunstisfääriga, millest räägib mu järgmine teos. Muidugi huvitavad mind ka teised sõpruskonnad või huvigrupid.

Kas oled mõelnud ka oma lähemat elukeskkonda Annelinna sellest kirjutades n-ö rehabiliteerida, nagu sa oled Supilinnast kirjutanud?
Ma ei tunne vajadust kirjutada endast ja enda elust. Minu meelest on parem kirjutada sõpradest – mul on Supilinnas väga palju sõpru. Olen jätnud endale pigem teadlikult alati ka teatud privaatsuse. Üks, mis mind praegu võlub, on Hiinalinna aiad, mis algavad siit minust kiviviske kauguselt. Avastasin need tänu **Maria Kilgi** fotodele ja mõistsin, et ma ei ole seal kunagi käinud! Külastasin neid suvel tihti ja need imponeerisid mulle väga. Mul on sellega ka väike isiklik seos. Kui olin nimelt kolmandas klassis, andis Helsingi linn kõigile soovijatele Põhja-Helsingisse väikesed aialapid ning ma kasvatasin lapsena seal hea meelega porgandit ja kartulit ning see oli ka esimene kord elus, kui ma kasvatasin ise spargelkapsast! Väga oluline info! (*Naerab*)

Kas Tartus on rohkem kirjandust ja kultuuri kui muudes Eesti linnades?
Mulle tundub küll nii. Suurem osa tudengitest tuleb Tartusse ju kusagilt mujalt. Ja siis polegi vahet, kas oled välismaalt või Võrumaalt. Kohustuslik kooliprogramm on kõigil läbitud, inimesed õpivad seda, mida nad oma südames tahavad õppida. Tartu on ülikoolilinn ja seda on kesklinnas liikudes kõikjal märgata, ning tegelikult toetab see, et nähakse teisi omasarnaseid, ka iga üksiku õppimist. Näed teisi, kellega saad rääkida kunstiteemadel – sa ei olegi enam see imelik, kes sa võib-olla olid Viljandis või Pärnus.

Kuidas vaatad algavale jalgpallihooajale Tartus?
Mina kavatsen küll tähistada iseseisvuspäeva sellega, et lähen vaatama Santose ja Welco omavahelist madinat (*Mika ja Contra juurutamisel olev tõlge* derby *kohta* – M.T.)!

Küsis **Maia Tammjärv**

RSRi VEERG: SÜÜRIA GEOPOLIITILISE VÄGIKAIKAVEO SÜMBOL ŢARŢŪS

Mihkel Märtens

RSR
RAHVUSVAHELISTE SUHETE RING

RSRi veerus kirjutavad Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi liikmed olulistest teemadest rahvusvahelisel tasandil. Seekord on vaatluse all kodusõjas laastatud Süüria tulevikuperspektiivid.

Vesteldes välismaiste rahvusvaheliste suhete entusiastide ning julgeolekuhuvilistega, võib meie heade mõtete linna nime mainimine tihtipeale segadusse ajada. Rahvusvahelises meedias leiab Süürias asuv Ţarţūs mainimist tunduvalt tihedamini kui Tartu. Just seal asub Venemaale kuuluv mereväebaas, mis on koos Hmeimimis asuva õhuväebaasiga üks Venemaa strateegiliselt tähtsaimaid sõjaväerajatisi väljaspool selle piire, pakkudes olulist tugipunkti Vahemerel ning sekkumisel Süüria kodusõtta. Ehkki Vene valitsuse sõnul omab nende tegevus ainult terrorismivastase võitluse mõõdet, on Ţarţūsis asuv baas saanud üheks Süüria konflikti sekkumise sümboliks.

SÜÜRIA KUI ETTUR SUURRIIKIDE MÄNGUS

Süüria kodusõda algas 2011. aastal araabia kevade ülestõusude lainega. Poliitiliste olude vastu protestinud kodanikke represseerinud president **al-Asad** on siiani ametis. Süüria keskvõimul pole aga kontrolli terve riigi üle, sest oma positsiooni eest võitlevad Vaba Süüria Armee, kurdid ning pühasõdalased. Seitse aastat kestnud sõjal ei paista diplomaatilistest jõupingutustest hoolimata lõppu tulevat. Süüriast on saanud lahingutander, kus kohtuvad regionaalselt suure mõjuvõimuga riikide (Türgi, Saudi Araabia ning Iraan) geopoliitilised huvid. Oma huvidele vastavalt tegutseb ka Süüria valitsuse kõige tähtsam liitlane Venemaa, kelle seotus Süüriaga pärineb külma sõja ajast, kui Nõukogude Liit ning Ameerika Ühendriigid otsisid Lähis-Idast liitlasi.

Konflikti olemuse ning võimalike lahenduste leidmise teeb keeruliseks Süüria mitmekesine rahvuslik ning religioosne taust. Süüria kodusõjas torkab silma ka teiste Lähis-Ida konfliktide puhul esinev sunniitlik-šiiitlik küsimus. Kuigi enamuse moodustavad sunniidid, on riiki pikalt juhtinud al-Asadid seisnud vähemuse alaviitide eest, kuuludes isegi nende hulka. Kuigi alaviidid pole otseselt šiiidid, on al-Asadi režiimi liitlasteks olnud šiiitlikud Iraan ning Hezbollah. Režiimi vastaste hulka kuuluvad väiksemad rühmitused on peamiselt sunniitlikud ning saavad toetust sunniitlikelt riikidelt. President al-Asadi režiimi vastu sõdivad näiteks Türgi toetatud Vaba Süüria Armee ning terrorioorganisatsioonid Tahrir al-Sham (al-Qaeda Süürias) ja ISIS.

Arvestatavat jõudu, kes sooviks ise terve Süüria aladel valitseda ning kellel oleks ka rahva toetus, pole mitmeaastase sõja jooksul esile kerkinud.

Venemaa näeb Süüriat olulise osana oma välispoliitikas ning Süüria valitsuse jaoks on Venemaa rahvusvahelisel areenil suurim liitlane. Venemaale on kodusõtta sekkumine tähendanud vastuseisu režiimimuutustele, mis toimusid teistes araabia riikides, kartes, et sellised ülestõusud võivad jõuda Venemaa mõjusfääri kuuluvatesse riikidesse. Konflikt on andnud Venemaale taas koha rahvusvaheliste läbirääkimiste laua ääres ning taastanud riigi geopoliitilise tähtsuse. Selleks et vältida Süüria langemist džihadistide kontrolli alla, säilitada oma mõjuvõimu Lähis-Idas ning kasutada mainitud õhuväe- ning mereväebaase, on otsustatud al-Asadi toetada. Kuigi detsembrikuus andis **Putin** käsu vähendada Vene vägede arvu Süürias (tuues põhjuseks edusammud võitluses terroristlike organisatsioonide vastu), ratifitseeris riigiduuma nädalapäevad hiljem kokkuleppe Süüria valitsusega, mille kohaselt laiendatakse baasi Ţarţūsis, mis vihjab Venemaa soovile ennast regiooniga veelgi tihedamalt siduda.

Venemaa toetuse ning terrorismivastase võitluse edu tõttu võib spekuleerida, et al-Asad on võimeline Süüria alad ühendama ning terves riigis taas keskvõimu kehtestama. President sai riigi ühtsuse säilitamisega kuni ülestõusuni edukalt hakkama ja seetõttu arvatakse, et kui keegi suudab Süüriat ühtse riigina hoida, on see tema (või keegi tema lähikondlastest). Seda võib vaadelda pragmaatilise lähenemisena, sest arvestatavat jõudu, kes sooviks ise terve Süüria aladel valitseda ning kellel oleks ka rahva toetus, pole mitmeaastase sõja jooksul esile kerkinud.

ALTERNATIIVIKS FÖDERAALNE RIIGIKORD

Tasub silmas pidada, et ideed al-Asadist tuleviku Süüriat juhtimas pole entusiastlikult vastu võetud. Euroopa Liit ning Ameerika Ühendriigid on suhtunud režiimi kuritegudesse ning keemiarelvade kasutusse äärmiselt hukkamõistvalt ning al-Asadi toetamine jätaks justkui mulje, et tema tegusid aktsepteeritakse. Samas jõudis Süüria konflikt pagulaskriisi tõttu Euroopa Liidule ootamatult lähedale ning soovitud lahendus poliitilise muutuse kaudu ei ole Süürias vilja kandnud. Üheks alternatiiviks keskvõimu positsiooni üleriigilisele tugevnemisele, mis tagaks siiski Süüria toimimise, oleks föderaalne riigikorraldus.

Üheks föderaalse Süüria haldusüksuseks võiks olla 2013. aastal autonoomia välja kuulutanud Rojava, mille autonoomsuse eest võitlevad viimase aastaga kõige arvestatavamaks opositsioonijõuks tõusnud Süüria Demokraatlikud Jõud (SDF). Armee võitleb sekulaarse ning föderaalse Süüria nimel, peamiselt salafistlike rühmituste vastu, ning väldib pigem sõjalisi kokkupõrkeid al-Asadi režiimiga. SDF ise ei soovi siiski olla riiklikuks alternatiiviks al-Asadi valitsusele, kuna ei oma Rojava kurdi enamuse tõttu piisavat üleriigilist toetust. Föderaalse Süüria ideed on toetanud Araabia Liiga peasekretär **Ahmed Aboul Gheit**, kelle arvates oleks see ainuke riiki hävingu eest kaitsev lahendus. Selline tulevik sobiks ka Venemaale, kes on vihjanud, et Rojava institutsioonid võiksid laieneda tervele Süüriale. Föderaalne lahendus võiks lõpetada kodusõja ja saada toetust lääneriikidelt ning Venemaalt. Teistes Süüria piirkondades pole aga selliseid algatusi toimunud ning tekib oht, et erinevate religioossete ning rahvuslike taustadega osapooled ei leia piisavat ühisosa, et föderatsiooni nimel töötada.

Autonoomsete piirkondade loomine võib tekitada pingeid Süüria naabrite vahel. Türgi oleks vastu igale plaanile, mis annaks kurdidele suurema omariikluse. Lisaks ei meeldiks Türgile näha enda naabruses föderaalse riigi tekkimist, kartes, et see võib innustada piirkondi Türgis sama ihaldama. Samas ei soovi Iraan, et nende liitlane sunniitlike riikide ülekaaluga piirkonnas mõjuvõimu kaotaks. Peab aga arvestama, et mis tahes tulevikuplaan peaks omama al-Asadi heakskiitu ja rahuldama Süüria rahvast, sest valmisolek selle täideviimiseks peab olema süürlastel. Süüria on teelahkmel ning föderaalse Süüria idee võib olla päästerõngas, mis aitab riigi kodusõjast välja.

Lääneriikide lootustele vaatamata ei ole al-Asadi kõrval tõusnud esile potentsiaalset liidrit, kes suudaks Süüria aladel valitseda. Seega võiks Süüria kaosest välja tuua föderaalne riigikord, mis annaks erinevatele piirkondadele suurema autonoomia. Süüria naabritelt ning al-Asadilt kompromisse nõudvat lähenemist sõja lõpetamiseks võiksid toetada ka Euroopa Liit ning Ameerika Ühendriigid, sest senised diplomaatilised jõupingutused pole Venemaa vastuseisu tõttu vilja kandnud. Siiski tuleb tõdeda, et Venemaa nõusolekuta on tulevikuplaanide täideviimine praktiliselt võimatu, sest Süüria on saanud nende välispoliitilise strateegia tähtsaks osaks.

Mihkel Märtens on Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi liige ning füüsikatudeng. Vaatamata reaalteaduslikule taustale paeluvad teda Lähis-Ida intriigid ning geopoliitilised heitlused.

GURUD, VEIDRIKUD VÕI ELUKUNSTNIKUD – TARTU VAIMU SEITSE PALET

Missugustele omadustele peaks vastama see, kes Emajõe Ateena linnavaimuks pürib? Mittetäielik nimekiri + nõuanded ja näpunäited noortele.

Maia Tammjärv

Sõna *vaim* on säärane, mis võimaldab enda tagant otsida nii abstraktsiooni[1] kui ka isikut, ja nähtavasti on seda õiget ajaloolist või tänapäevast inimest, kõige tõenäolisemat Tartu vaimu ka küllalt palju tuvastada püütud, poolnaljagagi. Selge on see, et kui mõnes muus linnas saaks linnavaimu tiitlile kandideerida ehk heal juhul üks ja äärmisel juhul kaks inimest, siis just Tartu on see koht, kus rebimine läheb tihedaks. Tartu on ka linn, kus see, mis mujal võiks tunduda absurdne, on muutunud normaalseks, see võib olla seotud vaimuküsimuse abstraktsema külje, *genius loci*'ga, aga juba rongilt maha astudes toimub ruumikasutaja teadvuses uskumatult kiire mitteteadlik ümberlülitus, mis annab ajule signaali: nüüd ma olen siin, kus kummaline on normaalne, siin on kõik need kummalised tüübid koos, siin on raskem üllatuda.

Ja need kohalikud – keda on küll igal ajal olnud –, teate küll, need, kes vanu aegu tagasi igatsevad ja kurdavad, et enam pole nii, enam pole üht või teist inimest, noored on hukas ja mingit vaimu ei ole enam olemas, eksivad. Elab Tartu vaim ja elavad Tartu vaimud. **Piret Bristol** kirjeldab mälestuslikus romaanis „Buss number neli" nähtust pealinna poolt vaadatuna kui midagi „ebatõelist ja pisut naeruväärset". Ehk ongi see fenomen positiivne vaid kohalike või kunagiste asukate jaoks? „Tartus kujutasid need veidrikud endast midagi gurudetaolist. Tallinnas neid gurusid keegi tõsiselt ei võtnud ja mulle tundus koguni, et jutt käib ammusurnud inimestest."[2]

Kes on siis need vaimu võimalikud personifikatsioonid ja mis neid ühendab, kas on võimalik luua ammendav klassifikatsioon? Kardetavasti muidugi mitte, sest elanikkonna vaimuks ja mittevaimuks liigitamine käib enamasti intuitiivsel tasandil, aga millelgi see otsus muidugi baseerub. Paistab, et otsustavaks saab siin kompleks omadusi, mis erinevatel vaimukandidaatidel erinevas kombinatsioonis ja vahekorras esineb. Kes ühele guru, see teisele elukunstnik või lihtsalt joodik.

Üsna vaieldamatult ühendav omadus paistab olevat küllalt soliidne iga ja meessoolisus. Aga ega **Aleksander Müller** ja **Matti Miliuski** näiteks ju alati vanad ei olnud, ei ole alati vana olnud ka **Peeter Volkonski**. Just neid kolme, aga eriti Mülleri Sassi, kirjeldab „mitte isikute, vaid nähtusena" **Jaan Isotamm** ehk **Johnny B**: „Kümme aastat on Tartus põhilised kultuuritegijad, kui saja aasta pärast keegi hakkab vanu ajalehti lugema ja uurima, olnud niisugune trio: Milius, Müller, Volkonski. Kõiki ma tunnen võrdlemisi hästi ja omamoodi on nad kenad inimesed, aga kultuuriga, pehmelt öeldes, ei ole neil eriti palju pistmist."[3] Aga nendegi kolme vahel on erisusi rohkem kui sarnasusi, ehkki leidub muidugi viimaseidki. Mülleri Sassi poolgurustaatusest ja salongist on Müürilehe veergudel varemgi juttu olnud: „Seal oli meie varjupaik ja kodu, kuhu põgeneda topeltmoraali, argi- ja eksistentsiaalsete probleemide eest, Sassi laulud teeviitadeks."[4] Ja seda ääretult positiivses võtmes. Isotamm ütleb küll Sassi Kroonuaia residentsi kohta selgelt, et see „polnud küll mingi salong, vaid pigem joomapunker"[5].

Alkoholist ei saa Tartu vaimu tänapäevasematestki kandidaatidest kõneldes üle ega ümber, ei ole vist küll pea kunagi saadud. Ka see on omamoodi seotud paigavaimuga üldiselt. Zavoodi ees prügikasti peal istub **Zavoodi Lembit** ja küllap vähe on neid, kes Lembitule suitsu või eurot ei anna või õlut ei osta, paari sõna juttugi ei räägi, olgu see jutt siis kui lembitlik parasjagu tahes. Koduteel Rüütli tänaval võib ükskõik mis kellaajal vastu tulla **Erkki Hüva**, mõnikord kainem, mõnikord vähem, ja eemaldada endalt viis minutit kihthaaval kindaid, selle kõrvale hõikuda erinevaid loosungeid või siis hoopis ootamatult adekvaatset juttu puhuda. Kunagi ei tea. Sest see on ju Tartu, südamega või ilma, ehk **Kersten Kõrget** tsiteerides: „Tartus võib!"

Kuni oli veel Ülikooli raamatukogu, võis kas või iga päev kohtuda sõbraliku **Tartu Lordiga**, kelle ootamatuid ingliskeelseid hüüatusi oli riiulite vahel ammu enne kuulda kui teda ennast näha. Lord on ka üks väheseid vaime, kelle lähitutvust alkoholiga ei ole mingit põhjust otsida.

Küllap on loogiline, et naised on potentsiaalsete Tartu vaimude nimekirjas alaesindatud, kuivõrd naiste seas niikuinii igasuguseid normist kõrvalekaldumisi harvem ette tuleb ja objektiivselt „normaalsed" need vaimud ju kunagi ei olegi. Ehk võiks vaid **Merca** tänapäevastest Tartu daamidest seda nimekirja heas mõttes täiendada oma igakülgse silmatorkamisega Tartu kultuurielus, ehkki, nagu rõhutab juba **Sami Lotila**, „endine punkprintsess ja praegune näitleja Merle Jääger ei ole joodik, aga ta on kindlasti [Illegaardis] kohal, nagu alati"[6]. Meeldejääva ja äramärkimist väärivana on teda kujutanud ka **Justin Petrone**: „Merca oli ümmarguse ja meeldiva maatüdruku näoga ning oranžikaspunaste sassis juustega tõeline nõid. […] Mercagi hääles oli pinevust, sellist vaoshoitud pungilikku kraaksumist."[7]

Tagatoatrubaduur Erkki Hüva 2008. aastal Genialistide Klubi akna taga luusimas. Foto: Lauri Kulpsoo

Olgu, mis on, paistab, et Tartu vaimuks saab pürgida ikka aastatepikkuse tegevuse ehk elutöö eest, niisama sülle ei kuku midagi. Silma peab paistma, olgu siis ühe või teisega, peaasi on mitte mingil juhul olla normaalne.

Selge on see, et kui mõnes muus linnas saaks linnavaimu tiitlile kandideerida ehk heal juhul üks ja äärmisel juhul kaks inimest, siis just Tartu on see koht, kus rebimine läheb tihedaks.

[1] *Sellest räägib siinses lehes kaunilt Meelis Friedenthal (lk 13).*
[2] *Bristol, P. 2014. Buss number neli. Maailm, mis on hea III. Tartu: Ilmamaa, lk 21.*
[3] *Isotamm, J. 2015. Aleksander Müller ja tema luulekogu „Vilus on jahe". – Nägija pimedate maal. Artikleid, intervjuusid, sõnavõtte. Tartu: Ilmamaa.*
[4] *Meidla, M.; Skromnov, G. 2017. Eesti hipiliikumise unustatud avangard. – Müürileht, 19.10.*
[5] *Isotamm, J. 2015. Üheaegsed, aga kas ka ühemeelsed? – Nägija pimedate maal. Artikleid, intervjuusid, sõnavõtte. Tartu: Ilmamaa.*
[6] *Lotila, S. 2014. Tartu kevad 1996 ehk siirderiigi zombie'd. Massimedia, lk 214.*
[7] *Petrone, J. 2015. Minu Eesti 3. Mis juhtus? Tartu: Petrone Print, lk 62.*

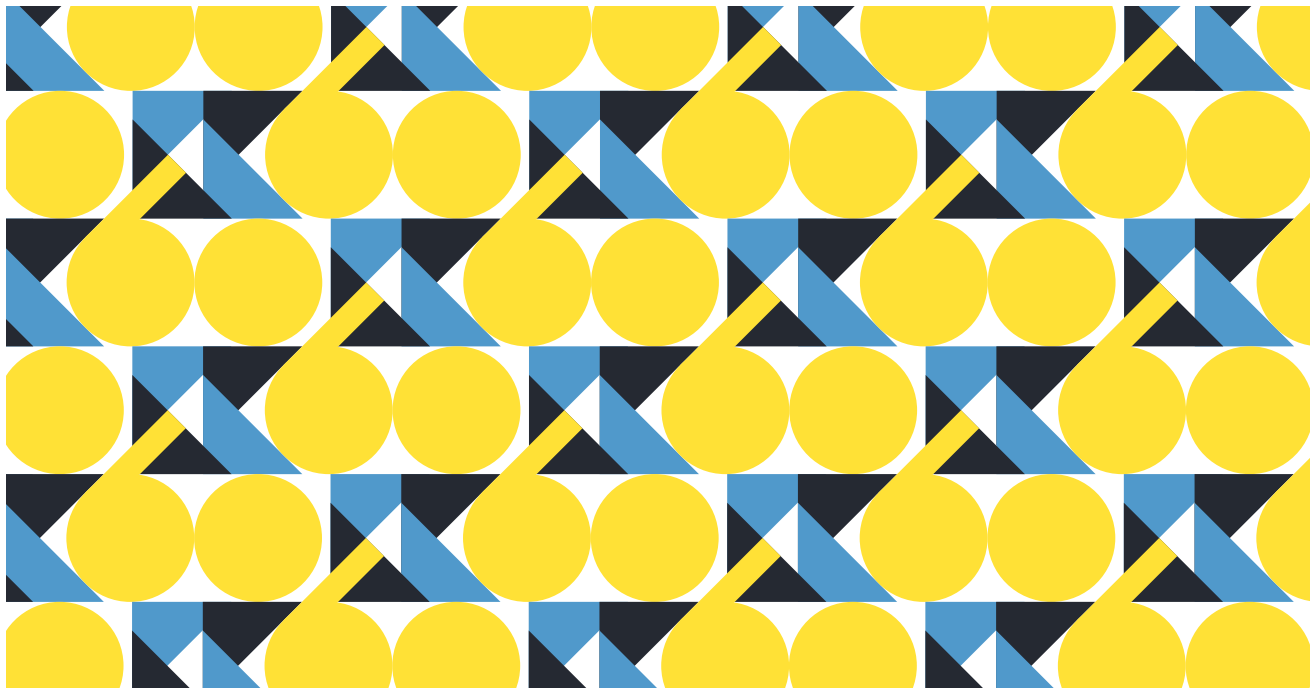

Keele ja Kirjanduse 60. sünnipäeva peetakse **14. veebruaril 2018 kl 15.00** Eesti Keele Instituudi suures saalis (Roosikrantsi 6, Tallinn).

Üritusel **antakse kätte auhinnad 2017. aasta kaastööde eest** ning laureaadid esinevad lühiettekannetega. Samuti **tutvustatakse ajakirja juubelipuhust teemanumbrit** "Humanitaarteadused ja rahvus".

TARTU TURG

1938

Tartu Turuhoone
Vabaduse pst 1, Tartu

E-R 8:00 – 18:00
L-P 9:00 – 15:00

PUU-, JUUR-, JA KÖÖGIVILJAD

LIHA JA LIHATOOTED

PIIM JA PIIMATOOTED

KALA JA KALATOOTED

KONDIITRI- JA PAGARITOOTED

&

Emajõe pruulikoda

Ehe ja eriline!

facebook.com/tartuturgas | www.tartuturg.ee